

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

ALİCAN ÇALIŞKAN

2501171617

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. EMREHAN İNAL

İSTANBUL – 2021

ÖZ

GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

ALİCAN ÇALIŞKAN

Toplum nüfusunun artışı ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi nedeniyle üretim yöntemleri de değişerek seri üretim yaygınlaşmıştır. Bu değişim, tüketicilerin ürünlerden kaynaklanan zararlarını üreticilerden talep etmelerini konu alan üreticinin sorumluluğunu daha güncel bir konu haline getirmiştir. Gıda ürünleri çok yaygın ve sık kullanıldıklarından ve gıdalar yapıları gereği insan sağlığını doğrudan etkileyebildiğinden, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu, ayrıca incelenmeye elverişli bir konudur.

Bu çalışmanın konusunu, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun (haksız fiil sorumluluğu) 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu çerçevesinde incelenmesi oluşturur.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu incelenirken öncelikle gıda kavramı, gıda güvenliği, gıda üretim teknikleri ile bunların insan sağlığı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Daha sonra gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun gelişimi üreticinin sorumluluğu konusu çerçevesinde incelenmiş ve çalışma konusu olan sorumluluğun hukuki niteliği değerlendirilmiştir. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğun koşulları özellikle uygunsuzluk ve hata kavramları çerçevesinde ele alınmış ve gıdalarda uygunsuzluğun ne şekilde ortaya çıkabileceği incelenmiştir. Sorumluluğun diğer koşulları olan zarar ve nedensellik koşulları da ele alındıktan sonra son olarak sorumluluğun tarafları ve sorumluluğun sınırlandırılması konuları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üreticinin Sorumluluğu, Gıda Güvenliği, Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu, Kusursuz Sorumluluk, Tazminat, Uygunsuzluk, Ürün Güvenliği, Teknik Düzenleme

ABSTRACT

FOOD PRODUCER'S LIABILITY

ALİCAN ÇALIŞKAN

Mass production has become widespread by changing production methods due to the increase in the population of the society and the change in consumption habits. This change has made the producer's liability, which deals with the consumers claiming the damages caused by the products from the producers, a more current issue. Since food products are widely and frequently used and foods can directly affect human health due to their nature, the liability of the food producer is a subject that is suitable for examination.

The subject of this thesis is the examination of the legal liability of the food producer (tort liability) in accordance with the provisions of the Product Safety and Technical Regulations Law No. 7223.

While examining the liability of the food producer, the Notion of food, food safety, food production techniques and their effects on human health are discussed. Later, the development of the liability of the food producer was examined within the framework of the liability of the producer and the legal characteristic of the liability that was the subject of study was evaluated. The terms of the legal liability of the food producer were discussed especially within the framework of the notions of noncompliant and defective, and how noncompliant could occur in food was examined. After addressing the other terms of liability, the harm and causality conditions, the parties to the liability and the limitation of liability issues were examined.

Keywords: Producer's Liability, Food Safety, Food Producer's Liability, Strict Liability, Compensation, Noncompliant, Product Safety, Technical Regulations

ÖNSÖZ

Günümüzde teknolojinin ve modern tekniklerin gelişmesiyle üretim yöntemleri artan toplum ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde evrimleşmiş ve seri üretim yaygınlaşmıştır. Yaygınlaşan seri üretim faaliyeti de piyasaya sürülen ürünlerin kullanıcılar nezdinde daha büyük riskler oluşturmada ve daha yaygın zararlar meydana gelmesinde pay sahibi olmuştur. Gıdalar tüm insanlar tarafından düzenli şekilde tüketildiklerinden ve bu ürünler artık kitlesel üretim ürünü olarak bireylere ulaştığından bu gıdalardaki hatalar ya da uygunsuzluklardan ötürü birtakım zararlar doğması daha olası hale gelmiştir. Gıda ürününden ötürü zarar gören kişi ile gıda üreticisi arasında çoğu kez bir sözleşme ilişkisi bulunmayışı meselenin haksız fiil esaslarına dayanan ‘üreticinin sorumluluğu’ rejimi etrafında ele alınmasını gerektirmektedir.

Üreticinin kusursuz sorumluluğunu düzenleyen 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu’nun yayımlanıp yürürlüğe girmesi ile Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu konusunun daha sık ele alınacağı aşikardır. Bu yüksek lisans tezi ile amaçlanan da 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi doğrultusunda Türk hukukuna bir kusursuz sorumluluk hali getiren 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu çerçevesinde gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun ele alınmasıdır.

Çalışmanın takdimi vesilesiyle öncelikle yüksek lisans ders aşamasının başından itibaren sorumluluk hukuku alanına ilgi duymam ve bu alana yönelmem konusunda her açıdan çok büyük katkısı bulunan ve kurum değiştirmesine rağmen tez konusu belirleme aşamasından son aşamaya kadar desteklerini esirgemeyen kıymetli Hocam Prof. Dr. Başak Baysal’a teşekkür ederim. Danışmanımın kurum değişikliği sonrasında tez çalışmalarına devam edebilmem açısından gerekli desteği sağlayan ve her aşamada fikirlerini ve vaktini paylaşan Danışman Hocam Prof. Dr. Emrehan İNAL’a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca 2210-A Genel Yurtiçi Yüksek Lisans karşılıksız burs programı ile büyük maddi destekte bulunan TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı’na (BİDEB) ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Son olarak eğitim ve öğretim hayatımın tümünde sonsuz destekleriyle en büyük paya sahip olan sevgili anneme, babama ve kardeşime, ayrıca tez yazım sürecinde sabrı ve sonsuz desteğiyle hep yanımda olan yol arkadaşım Melis Menderes’e sonsuz teşekkürler.

Alican ÇALIŞKAN

Adana, Ocak 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GIDA KAVRAMI İLE GIDA UYGULAMALARININ İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE ÜRETİCİNİN SORUMLULUĞU PERSPEKTİFİNDEN GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN GELİŞİMİ

I. Gıda Kavramı, Gıda Tüketimi ve Gıda Güvenliği.....	6
A. Gıdanın Tanımı ve Kapsamı.....	6
B. Ürün Olgusu İçerisinde Gıda Kavramı	9
C. Endüstriyel Toplumda Gıda Üretimi ve Tüketimi	11
D. Gıda Güvenliği	12
II. Gıda Üretim Teknikleri ve Uygulamaları ile İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri	16
A. Genel Gıda Üretim Süreci	16
B. Gıda Katkı Maddeleri	17
1. Gıda Katkı Maddelerinin Kullanımını Düzenleyen Kurallar	19
2. Gıda Katkı Maddelerinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri	21
C. Bulaşanlar ve Kalıntılar	23
1. Bulaşanlar.....	23
2. Pestisitler	24
3. Veteriner İlaç Kalıntıları	25
4. Pişirme İşleminde ve Ambalajlanmasından Kaynaklanan Kalıntılar	26
5. Bulaşan ve Kalıntıların İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri	26
D. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar	27
1. Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların Kullanımını Düzenleyen Kurallar	28
2. Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri	29
III. Üreticinin Sorumluluğu Perspektifinden Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunun Gelişimi.....	30
A. Genel Olarak Üreticinin Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi.....	30
1. Amerikan, İngiliz ve Avrupa Birliği Hukuku.....	30

2. Türk Hukuku	33
a. 2003 Değişikliği Öncesi eTKHK Dönemi.....	33
b. 2003 Değişikliği Sonrası eTKHK Dönemi.....	35
c. 6502 Sayılı TKHK Dönemi	37
d. 7223 Sayılı ÜGTDK	37
B. Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi.....	40
1. Amerikan ve Avrupa Birliği Hukuku.....	40
2. Türk Hukuku	41
a. Genel Olarak.....	41
b. 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu.....	42
İKİNCİ BÖLÜM	
GIDA ÜRETİCİSİNİN SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ	
I. Sorumluluğun Hukuki Niteliğine Dair Genel Bir Bakış	44
II. Sözleşmesel Sorumluluk Esasına Göre Değerlendirme	46
A. Genel Sözleşmesel Sorumluluk Açısından İnceleme.....	46
B. Sözleşmenin Nisbiligi İlkesini Esnetmeye Yönelik Görüşler	47
III. Kusura Dayanan Genel Haksız Fiil Sorumluluğu Esasına Göre Değerlendirme.....	49
A. Meselenin Genel Olarak Kusura Dayanan Haksız Fiil Sorumluluğu Çerçevesinde Ele Alınması	49
B. Kusura Dayanan Haksız Fiil Sorumluluğunun Elverişliliğinin Değerlendirilmesi.....	51
IV. Kusursuz Sorumluluk Esasına Göre Değerlendirme.....	54
A. Kusursuz Sorumluluğa Duyulan İhtiyacın Sebebi.....	54
B. Kusursuz Sorumluluğun Uygulanması İçin Önerilen Çözümler	56
C. TBK m. 66'da Düzenlenen Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu Açısından İnceleme	59
1. Genel Olarak Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu ve Üreticinin Sorumluluğu Bağlamında Değerlendirilmesi.....	59
2. Gıda Üreticisinin Sorumluluğu Açısından TBK m. 66'nın Elverişliliğinin Değerlendirilmesi	61
D. Tehlike Sorumluluğu Açısından İnceleme	63
1. Genel Olarak TBK m. 71 Uyarınca Tehlike Sorumluluğu ve Üreticinin Sorumluluğunun Tehlike Sorumluluğu Bakımından Değerlendirilmesi	63
2. Gıda Üretim Faaliyetinin TBK m. 71 Bağlamında İncelenmesi.....	66
V. Ara Değerlendirme ve ÜGTDK Bağlamında Gıda Üreticisinin Sorumluluğunun Hukuki Niteliğinin Tespiti.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN KOŞULLARI

I.	Gıdanın Uygunsuz Olması.....	74
A.	Genel Olarak Uygunsuzluk Kavramı.....	74
B.	Genel Olarak Hata Kavramı	77
C.	Uygunsuzluk ve Hata Kavramlarının Karşılaştırılması ve ÜGTDK Kapsamında Uygunsuzluk Şartının Değerlendirilmesi.....	81
D.	Gıdanın Uygunsuzluğu	84
1.	Gıdaların İçeriğinden Kaynaklanan Uygunsuzluklar	86
2.	Gıdaların Üretiminden Kaynaklanan Uygunsuzluklar	90
3.	Gıda Hakkında Bilgilendirmeden Kaynaklanan Uygunsuzluklar	93
4.	Gıdaların ÜGTDK m. 3/1 (e) Uyarınca Güvenli Olmaması.....	96
II.	Uygunsuz Gıdadan Dolayı Zarar Doğması	98
A.	Maddi Zararlar	100
1.	Kişiyeye İsbet Eden Zararlar	101
a.	Ölüm Neticesinde Uğranılan Maddi Zararlar	101
b.	Yaralanma Neticesinde Uğranılan Maddi Zararlar	103
2.	Mala İsbet Eden Zararlar	106
B.	Manevi Zararlar	108
III.	Gıdadaki Uygunsuzluk ile Zarar Arasında Nedensellik Bağı Bulunması	112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN TARAFLARI VE
SORUMLULUĞUN SINIRLANDIRILMASI

I.	Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunun Tarafları.....	117
A.	Sorumlu Kişiler	117
1.	Gıda Üreticisi.....	117
2.	Gıda İthalatçısı.....	119
3.	Gıda Dağıtıcısı.....	119
4.	Müteselsil Sorumluluk	120
B.	Tazminat Talebinde Bulunabilecek Kişiler	121
1.	Uygunsuz Gıdadan Ötürü Doğrudan Zarar Görenler	121
2.	Zarar Görenin Mirasçıları.....	122
3.	Tazminat Talebinde Bulunabilecek Diğer Kişiler	123
II.	Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunda Sorumluluğun Sınırlandırılması...	124
A.	Sorumluluktan Kurtulma Halleri	124

1. Gıdanın Piyasaya Gıda Üreticisi Tarafından Arz Edilmemiş Olması	126
2. Gıdadaki Uygunsuzluğun Dağıtıcının veya Üçüncü Bir Tarafın Gıda Ürününe Müdahalesinden veya Kullanıcıdan Kaynaklanması	127
3. Gıdadaki Uygunsuzluğun, Teknik Düzenlemelere veya Diğer Zorunlu Teknik Kurallara Uygun Olarak Üretilmesinden Kaynaklanması	128
B. Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu Açısından Sorumsuzluk Anlaşmaları	130
C. Tazminatın Belirlenmesi	131
1. Tazminat Miktarının TBK m. 51 ve TBK m. 52 Hükümleri Uyarınca Belirlenmesi	131
2. Tazminat Miktarının Üst Sınırı.....	135
D. Zamanaşımı	136
SONUÇ.....	138
KAYNAKÇA.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bs.	: Bası
bkz.	: bakınız
C.	: cilt
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: dipnot
E.	: esas
eBK	: 818 sayılı (eski) Borçlar Kanunu
eTKHK	: 4077 sayılı (eski) Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
Ed.	: editör
f.	: fıkra
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: karar
m.	: madde
No.	: Numara

OJ	: Official Journal of the European Communities
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
S.	: sayı
T.	: tarih
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TKHK	: 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TMK	: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
Üreticinin Sorumluluğu	
Yönergesi	: 25 Temmuz 1985 tarihli ve 85/374 sayılı Üye Devletlerin Ayıplı Üründen Doğan Sorumluluğa ilişkin Kanun, İkincil Düzenleme ve İdari Hükümlerinin Uyumlaştırılması hakkında Konsey Yönergesi vd. ve devamı
ÜGTDK	: 7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu
vd.	:ve devamı
Y.	: yıl

GİRİŞ

Günümüzde, artan dünya nüfusu ve şehirleşmenin etkisiyle ihtiyaçların boyutu ile toplumun tüketim alışkanlıkları geçtiğimiz yüzyıla kıyasla kayda değer bir değişime uğramıştır. Büyük bir hızla artan ve aynı zamanda değişen ihtiyaçlara cevap verilebilmesi için üreticiler, gelişen teknoloji ve bilimin imkanlarından faydalanarak endüstriyel üretim metotlarına geçerek seri biçimde ürettikleri ürünleri piyasaya sürmeye başlamıştır. Üreticiler tarafından seri üretilen bu ürünlerin yapısında, tasarımında ya da üretim aşamalarında bir hatanın olması o seride yer alan tüm ürünleri hatalı kılacağından bu ürünlere ulaşp kullanan binlerce insanın zarar görme ihtimali gündeme gelir¹. Bu şekilde insanların kullanımına sunulan ancak önemli bir zarar verme potansiyelini bünyesinde barındıran ürünlerin dikkat çeken örneklerinden birisi gıda ürünleridir. Gıda ürünleri, yapıları gereği barındırdıkları risklerin yanında satın alınıp kullanılan ürünler arasında ciddi bir paya sahip olması sebebiyle² özel bir inceleme alanı teşkil etmektedir. Gıda ürünlerinin bu denli yaygın kullanımı elbette ki şaşırtıcı değildir zira gıdalar hayatın devamı için zorunlu ihtiyaçların başında gelir.

Toplumun kalabalıklaşması ve şehirleşmesi, gıda ürünlerine olan ihtiyacı arttırdığı gibi gıdaların temin edilme şeklini de değiştirmiştir. Daha önceden geleneksel metotlarla ve yer yer kişisel olarak üretilip tüketilen gıda ürünleri, günümüzde bu yöntemlerin yetersiz kalması nedeniyle artık büyük gıda işletmelerinde pek çok işleminden geçerek seri şekilde üretilmekte ve çok halkalı bir tedarik zinciri neticesinde insanlara ulaştırılmaktadır. Modern hayatın getirdiği bu üretim düzeni, gıdaların pek çok işleme ve uygulamaya tabi tutulmasını gerektirdiğinden tüm bu verimliliği ve koruyuculuğu arttırmak gayesiyle başvurulmuş katkı maddeleri, zirai ve

¹ Özsunay, Ergun, “Türk Hukukunda Gerçek Bir Boşluk: Yapımcının Sorumluluğu”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, C.X, S.1, 1979, s. 97; Akçura Karaman, Tuba, **Üreticinin Ayıplı Ürününün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2008, s. 1-2; Tarman, Zeynep Derya, “Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bir Bakış”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.LXV, S.2, 2007 s. 299.

² TÜİK 2019 yılı istatistiklerine göre hane halkı tüketim harcamaları dağılımında harcamaların %20.8’lik kısmı gıda ve alkolsüz içeceklerle ayrılmaktadır ki bu, konut ve kira harcamalarından sonra en büyük harcama kalemidir. (Çevrimiçi) (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593>) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

veteriner ilaçları, genetiği değiştirilmiş organizmalar vb. gibi işlemler, gıdaların insan sağlığını tehdit eder nitelikler kazanmasına zemin oluşturabilmektedir³. Yine yukarıda sözünü ettiğimiz çok halkalı tedarik zincirleri, hem ürünlerdeki tehlike arz eden durumun kimden kaynaklandığının tespitini zorlaştırmaktadır⁴ hem de çoğu kez üretici ile üründen zarar gören arasında bir sözleşme ilişkisi bulunmaması sonucunu doğurmaktadır. Zira günümüzde insanlar çoğu kez ihtiyaç duydukları gıda ürünlerini market, büfe veya şarküteri mağazalarından temin etmektedir, dolayısıyla gıda üreticisi ile bu üründen zarar gören arasında sözleşme ilişkisi çoğu kez bulunmamaktadır. İşte bu noktada tazminat hukukunun önemli ve tartışmalı alanlarından birisi olan üreticinin sorumluluğu meselesi gündeme gelir.

Bir üründeki hatadan kaynaklanan zararları tümüyle zarar görenler üzerine bırakmak adil bir tercih olmayacağından, üretici tarafından tazmin edilmesi gerektiği ifade edilen bu zararların hangi esaslara göre ve hangi koşullar altında tazmin edileceği oldukça önemli bir konudur. Bu problemi ve üreticinin sorumluluğu meselesini çözmeye yönelik adımlar öncelikle Amerikan ve İngiliz hukukunda atılmaya başlanmış ve sonrasında kıta Avrupası'nda da aynı ihtiyaçların yükselmesi sebebiyle Avrupa Birliği hukukunda da önemli gelişmeler yaşanmıştır⁵. Türk hukukundaki gelişmeler ise aynı hızda ilerlememiş ve atılan adımların yeterliliği ve hukukiliği konusunda ciddi tereddütlerin oluşması sebebiyle Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu konusundaki tartışmalar uzun süre devam etmiştir⁶.

Nihayet 12 Mart 2020 tarihinde resmî gazetede yayınlanan ve 12 Mart 2021 tarihinde yürürlüğe girecek olan 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu⁷ (ÜGTDK) ile Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesi yasal bir düzenlemeye kavuşmuştur. Bu kanunun üreticinin sorumluluğunu düzenleyen hükümleri, üreticinin sorumluluğu rejiminin AB Hukuku'ndaki çatı düzenlemesi olan 85/374 sayılı Üye Devletlerin Ayıplı Üründen Doğan Sorumluluğa ilişkin Kanun, İkincil Düzenleme ve İdari Hükümlerinin Uyumlaştırılması hakkında Konsey

³ Gıdaların tabi tutulduğu uygulamalar ve bunların insan sağlığı üzerindeki etkileri için Bkz. I, B.

⁴ Havutçu, Ayşe, **Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu**, I. Bs, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 18; Özsunay, **Yapımcının Sorumluluğu**, s. 106.

⁵ Üreticinin sorumluluğu rejiminin yabancı hukuklardaki gelişimi hakkında Bkz. I, C, 1, a.

⁶ Türk Hukukunda üreticinin sorumluluğunun gelişimi hakkında detaylı bilgi için Bkz. I, C, 1, b.

⁷ R.G. T. 12.03.2020, S. 31066.

Yönergesi⁸ doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu kanun ile öngörülen sorumluluğun hukuki niteliği kusursuz sorumluluktur. Gıda ürünlerinin gerek ÜGTDK gerekse Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi kapsamında sorumluluğa konu olabilecek ürünler arasında yer alması sebebiyle⁹ çalışma konumuz olan “Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu” esasında üreticinin sorumluluğu rejiminin şemsiyesi altında ele alınacaktır. Bu nedenle de gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu tespit edilirken başvurulacak temel düzenleme ÜGTDK olup, önem arz eden noktalarda Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile karşılaştırmalara yer verilecektir. İki düzenleme arasındaki en temel fark gıdanın taşınması gereken niteliğe ilişkin sorumluluk koşulunda ortaya çıkmaktadır. Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’ne göre sorumluluğun söz konusu olması için ürünün ‘hatalı’¹⁰ olması gerekirken ÜGTDK’da ürünün ‘uygunsuzluğu’ olgusu sorumluluğun var olması için şart koşulmuştur¹¹. Bu farklılığın ÜGTDK açısından ne şekilde yorumlanacağı, sorumluluk rejiminin zarar görenler nezdinde sağlayacağı korumayı doğrudan ilgilendirdiğinden büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, esasında bir üreticinin sorumluluğu türü olduğunu ifade ettiğimiz gıda üreticisinin¹² hukuki sorumluluğu, düzenlemeler arasında önem arz eden farklılıklara ve gıdaların niteliğinden kaynaklanan özel durumlara mercek tutularak incelenecektir.

Bu doğrultuda çalışmanın I. Kısımında gıda kavramı ve gıdaların tabii tutuldukları muameleler sebebiyle insan sağlığı üzerinde doğurabileceği muhtemel

⁸ Çalışma kapsamında kısaca “Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi” olarak anılacaktır.

⁹ Ürün olgusu içerisinde ‘Gıda’ kavramı hakkında Bkz. I, A, 2.

¹⁰ Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi açısından ürünün haklı güvenlik beklentilerini karşılamaması hali için doktrinde bazı yazarlar tarafından ayıp bazı yazarlar tarafından hata kavramı tercih edilmektedir. Ayıp kavramı sübjektif bir kavram olup ürünün, tarafların sözleşmelerinde belirledikleri özellikleri taşımaması anlamına gelirken hata kavramı ise objektif bir kavram olup ürünün kullanıcıların bütünlük menfaatlerine karşı bir tehlike barındırmasını ifade eder. Öte yandan ayıp, satım ilişkisi çerçevesinde satıcı ile alıcı arasındaki alışveriş menfaatlerine yönelik bir olgu olduğundan kavram karışıklığı da yaşanmaması açısından çalışma kapsamında ürünün haklı güvenlik beklentisini karşılamaması durumu için ‘hata’ teriminin kullanılması tercih edilecektir. Bu konuda Bkz. III, A, 2.

¹¹ Hata ve Uygunsuzluk kavramlarının karşılaştırılması hakkında Bkz. III, A, 3.

¹² Sorumluluğun Türk hukukundaki dayanağı olan ÜGTDK’da asıl sorumluyu karşılamak üzere ‘imalatçı’ terimi kullanılmış ve diğer sorumlular olarak ithalatçı ve bazı durumlarda dağıtıcı da sayılmıştır. Bu çalışmada kanunun imalatçı olarak telaffuz ettiği süreyi karşılamak üzere üretici kavramı tercih edilecek ve diğer sorumluları da kapsayacak şekilde geniş anlamıyla kullanılacaktır. Çalışmada gıda üreticisi kavramı ile kastedilen, ÜGTDK m. 6 uyarınca sorumlu tutulacak kişilerdir.

etkiler ile üreticinin sorumluluğu perspektifinden gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun tarihsel gelişimi incelenecektir.

Çalışmanın II. Kısımında gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun hangi sorumluluk esasına dayandığı, bu konuda Türk hukukunda uzun yıllardır süren boşluğun etkisiyle önerilen çözümler ve ÜGTDK ile getirilen sorumluluk rejimi çerçevesinde incelenecektir.

Çalışmanın III. Kısımında gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun koşulları, ÜGTDK m. 6'da öngörülmüş olan; uygunsuzluk, zarar ve nedensellik koşulları etrafında incelenecektir. Bu kısımda özellikle uygunsuzluk ve Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde sorumluluğun şartı olan hata kavramlarının karşılaştırılması, uygunsuzluk şartının nasıl yorumlanması gerektiği, gıdadaki uygunsuzlukların ne şekilde ortaya çıkabileceği, gıdaların ne gibi zararlara yol açabileceği ve yine gıdaların niteliğinden ötürü özel önem arz eden gıdanın güvenliği ve gelişim riskleri ayrıntılı olarak incelenecektir.

Çalışmanın IV. Kısımında ise gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun tarafları ve sorumluluğun sınırlandırılması konuları ele alınacaktır. Bu doğrultuda, ÜGTDK'da yer alan sorumluluktan kurtulma halleri, tazminat miktarının belirlenmesi ve zamanaşımı konuları dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilecektir.

Son olarak, bir yüksek lisans tezi olan çalışmanın sınırlarını çizebilmek adına, konunun birtakım yönleri inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Gıda üreticisinin TBK m. 49 vd. hükümleri uyarınca kusura dayanan genel haksız fiil sorumluluğu esasına göre sorumluluğu yalnızca bu hükümlerin uygulama alanı bulabileceği dar zaman aralığına istinaden yüzeysel olarak ele alınmıştır. Nitekim gıda üreticisinin sorumluluğunu kusursuz sorumluluk esasına göre çözüme kavuşturacak olan ÜGTDK, 12 Mart 2021 tarihinde yürürlüğe girecektir. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından kusura dayanan genel haksız fiil sorumluluğu bu tarihe kadar meydana gelen uyuşmazlıkların çözümünde gündeme gelebilecektir.

Çalışmadaki amacımız gıda üreticisinin ürettiği gıdalardaki hata/uygunsuzluklardan doğan zararları tazmin yükümlülüğünü ifade eden 'üreticinin

sorumluluğu rejimini' incelemek olduğundan gıdanın ayıplı olmasından doğan ve sözleşmesel ilişkiye dayanan sorumluluk bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Gıda üreticisinin mevzuat ile belirlenmiş olan yükümlölüklere uymaması halinde cezai ve idari yaptırımlar ile karşılaşması da söz konusu olabilir ancak çalışma konusu gıda üreticisinin uygunsuzluktan doğan zararları tazmin yükümlölüğü olduğundan gıda üreticisinin karşılaşabileceği cezai ve idari yaptırımlar da çalışma kapsamı dışındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GIDA KAVRAMI İLE GIDA UYGULAMALARININ İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE ÜRETİCİNİN SORUMLULUĞU PERSPEKTİFİNDEN GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN GELİŞİMİ

I. Gıda Kavramı, Gıda Tüketimi ve Gıda Güvenliği

A. Gıdanın Tanımı ve Kapsamı

Gıda, canlı dokuların yapısına girerek yaşamsal faaliyetler için gereken enerjiyi temin eden, canlıların büyümek ve gelişmek için ihtiyaç duydukları organik ve inorganik maddeler ile genellikle insan yiyeceği için kullanılan, hayvanlarla ilgili olarak kullanıldığında ise yem ve besin anlamına gelen maddelere verilen genel isimdir¹³. Gıdaların, canlıların metabolik faaliyetlerine dahil olarak yaşamsal faaliyetler için gerekli olan enerjinin üretimi noktasındaki biyolojik öneminin¹⁴ yanında; ekonomik, toplumsal, kültürel ve nihayet hukuksal düzlemde de ciddi önem arz ettiği söylenebilir. Nitekim çalışmamızın amacı gıdaların üretiminden kaynaklanan hukuki sorumluluk rejimini ortaya koymak olduğundan gıda kavramının hukuk düzlemindeki anlamı ve kapsamına odaklanmakta fayda vardır.

Türk hukuku mevzuatında gıdaya ilişkin en kapsayıcı tanım 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu¹⁵’nda yer almaktadır. Kanunun *Tanımlar* başlıklı 3. maddesinin 24. bendinde gıdanın; “Doğrudan insan tüketimine sunulmayan canlı hayvanlar, yem, hasat edilmemiş bitkiler, tedavi amaçlı kullanılan tıbbî ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün mamulleri, narkotik veya psikotropik maddeler ile kalıntı ve bulaşanlar hariç, insanlar tarafından yenilen, içilen veya yenilmesi, içilmesi beklenen işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş her türlü madde veya ürün, içki, sakız ile gıdanın üretimi, hazırlanması veya muameleye tâbi tutulması sırasında kullanılan su veya herhangi bir maddeyi” ifade ettiği belirtilmiştir.

Kanunda yer verilen tanım incelendiğinde öncelikle gıda tanımına girmeyecek birtakım maddelerin belirtildiği daha sonrasında ise bunun dışında kalan ve insan

¹³ <https://sozluk.gov.tr> (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

¹⁴ Hauber-Schwenk, Gaby / Schwenk, Michael, **Beslenme Atlası**, ODTÜ Yayıncılık, 2006, s. 21.

¹⁵ R.G. T. 13.06.2010, S. 27610

tüketimine sunulan her türlü ürün ve maddenin gıda olarak sayılabileceğine ilişkin oldukça geniş bir tanıma yer verildiği görülecektir.

Avrupa Birliği düzenlemelerine bakıldığında ise gıdaya ilişkin tanımın 178/2002 sayılı ve 28.01.2002 tarihli tüzüğün¹⁶ ikinci maddesinde düzenlendiği görülmektedir. Bu maddeye göre gıda tanımı içerisinde, işlenmiş olsun ya da olmasın insanlar tarafından tüketilen veya tüketilmesi beklenen; sakızları, içkileri, içme sularını ve gıdaların üretimi sırasında ortaya çıkan suları da kapsayacak biçimde tüm madde ve ürünler yer almaktadır. Bunun yanında yemlerin, ticarete sunulan canlı hayvanların, Avrupa Konseyi'nin muhtelif düzenlemeleri ile belirtilmiş olan tıbbi malzemelerin, kozmetik ürünlerin, tütün mamullerinin, narkotik ve psikotrop maddelerin, kalıntı ve bulaşanların ve nihayet hasat öncesi bitkilerin gıda kapsamı içinde yer almadığı belirtilmiştir.

Anılan Avrupa Birliği Hukuku düzenlemesi incelendiğinde 5996 Sayılı kanunumuzda yer alan gıda tanımı ve kapsamının, 178/2002 sayılı bu tüzük ile uyumlu olduğu görülmektedir. Her iki düzenleme de gıdanın tanımını yapmanın yanında çalışmamızda inceleyeceğimiz sorumluluk rejiminin bir unsuru olacak olan gıda kavramının kapsamı için geniş birer çerçeve çizmektedir. Diğer bir ifadeyle, insanların tüketimine sunulmuş bir madde veya bir ürün bir zarara sebebiyet verdiğinde, bu durum diğer koşulların da oluşması kaydıyla pek çok kez gıda üreticisinin sorumluluğuna sebep olabilecektir.

Gıdalar kendi içlerinde pek çok alt ve özel gruba ayrılmaktadır. Örnek vermek gerekirse fonksiyonel gıdalar, sahip oldukları besleyicilik özelliklerinin yanında insanların sağlıklarına ve fiziksel durumlarına ek faydalar sağlayan gıdalar olarak tanımlanmaktadırlar¹⁷. Fonksiyonel gıdalara örnek olarak yeşil çay, sarımsak, tam

¹⁶ Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety, Official Journal, L 31, 1.2.2002, (Çevrimiçi) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002R0178&from=EN>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

¹⁷ Seçim, Yılmaz, "Türk Mutfağında Kullanılan Bazı Fonksiyonel Gıdalar ve Özellikleri", **Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi**, Y. 2018, C. 2, S.1, s. 2; Koç, Emin, Gıda Güvenliği ve İdarenin Yetkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2014, s. 20; Uygun, Ümran, "Fonksiyonel Gıdalara Etik Yaklaşımlar", **Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği Sempozyumu**, s. 175, (Çevrimiçi) (www.zmo.org.tr/resimler/ekler/3747091c48fb017_ek.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

tahıl ekmeği ve kefir gibi ürünler gösterilebilir¹⁸. Gıdalara ilişkin bir başka ayırım olarak genetiği değiştirilmiş organizmaları barındıran gıdalardan söz edilebilir. Genetiği değiştirilmiş organizmalar, 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu¹⁹ m. 2’de “*Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktarılarak elde edilmiş, insan dışındaki canlı organizma*” olarak tanımlanmıştır. GDO teknolojisi, genetik yapısı üzerinde işlem yapılan gıdanın diğer gıdalara kıyasla daha dayanıklı ve çevresel faktörlere karşı daha avantajlı hale getirilmesini amaçlayan bir teknolojidir²⁰. Genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin bilimsel çalışmalara, insan sağlığı üzerindeki etkilerine, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından önemine çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı bir biçimde yer verileceği için bu kısımda yalnızca gıda türlerini örneklendirme maksadıyla kısaca söz edilmekle yetinilmiştir²¹.

Gıda türlerine ilişkin bir başka ayırım olarak işlenmiş gıdalar ile işlenmemiş gıdalar gösterilebilir. Söz konusu ayrıma ilişkin açıklamalar Gıda Hijyeni Yönetmeliği²²’nin tanımlar başlıklı 4. Maddesinde yapılmıştır²³. Çalışmamızın maksadı ve kapsamını aşmamak amacıyla gıdalara ilişkin söz konusu ayırım ve sınıflandırmalara daha geniş yer vermeye lüzum bulunmamaktadır. Zira gıdaların sözü edilen sınıflandırmalara tabi tutulup tutulmaması yahut sorumluluğa konu gıdanın hangi sınıfta yer aldığı, gıda üreticisinin sorumluluğu bakımından pratik bir önem arz etmemektedir.

Yine de son olarak gıdanın alt türlerinden olan ve genel olarak özel beslenme amaçlı gıdalar olarak ifade edilen gıdalara dikkat çekmekte fayda vardır²⁴. Kendi

¹⁸ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 3 vd.; Koç, **a.g.t.**, s. 21

¹⁹ R.G. T. 18.03.2010, S. 27533

²⁰ Gürpınar, Damla, “Biyogüvenlik Kanunu Çerçevesinde Hukuki Sorumluluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.15, Özel Sayı, 2013, (Basım Yılı 2014), s. 1069.; Güneş, Ahmet M., “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Çevre Hukuku”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXVI, S.2, s. 50.

²¹ Bkz. I.B.4

²² R.G. T. 17.12.2011, S. 28145

²³ Tanımlar

MADDE-4

“h) İşlenmemiş ürünler: Hasat edilen, bölünen, parçalara ayrılan, dilimlenen, doğranan, kemiğinden ayrılan, kıyılan, yüzülen, soyulan, çekilen, kesilen, temizlenen, ayıklanan, trimlenen, kabuğundan ayrılan, öğütülen, soğutulan, dondurulan, derin dondurulan veya çözündürülen ürünleri de içeren işleme tabi tutulmamış gıdaları,

ı) İşlenmiş ürünler: İşlenmemiş ürünlerin işlenmesi sonucu elde edilen ve üretimleri için gerekli olan veya onlara karakteristik özelliklerini veren bileşenleri içeren gıdaları”, ifade eder.

²⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Koç, **a.g.t.**, s. 21 vd.

içerisinde de takviye edici gıdalar, özel tıbbi amaçlı diyet gıdalar, bebek ve küçük çocuk ek gıdaları, devam gıdaları gibi dallara ayrılan bu gıdaların, bebekler ya da hastalar gibi hassas fizyolojik durumların içerisinde bulunan insanlar tarafından tüketilmesi sebebiyle insan sağlığı üzerinde daha ciddi etkiler doğurmaya müsait gıda ürünleri oldukları düşünülebilir²⁵. Bu gıdalar hassas insan grupları tarafından tüketildiklerinden, üretimlerindeki olası hata veya ihmallerin daha ciddi sağlık problemleri ve zararlar doğurması muhtemeldir. Bu sebeple özel beslenme amaçlı gıdalara, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu hususunda daha dikkatli bir biçimde yaklaşılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Netice itibariyle, insanların tüketimine sunulmuş bir tüketim maddesi, kanunun gıda için çizmiş olduğu tarifin kapsamında kaldığı süreç içerisinde bulunduğu gıda sınıfı veya grubundan bağımsız olarak gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun tesis edilmesine elverişli bir gıda olarak kabul edilebilecektir.

B. Ürün Olgusu İçerisinde Gıda Kavramı

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu, üreticinin sorumluluğu olarak ifade edilen sorumluluk rejiminin bir alt türü olarak kabul etmek mümkündür. Doktrinde, üreticinin sorumluluğundan söz edilebilmesi için zarara sebep olan şeyin hatalı yahut ayıplı veyahut güvenilir olmayan bir ürün²⁶ olması gerektiği ifade edilmektedir²⁷. Bu nitelikleri haiz bir üründen söz etmek içinse öncelikle bir 'ürün'ün varlığından söz etmenin gerekliliği şüphesizdir. Bu açıdan yaklaşıldığında ürün olgusunun ne anlam ifade ettiğinin ve gıdaların ürün olgusu karşısındaki konumunun irdelenmesi

²⁵ Nitekim özel beslenme amaçlı gıdalar, taşıdıkları önem sebebiyle kendilerine özgü ve ayrı tebliğ ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Örneğin; takviye edici gıdalar, Takviye Edici Gıdaların İthalatı, Üretimi, İşlenmesi ve Piyasaya Arzına ilişkin 02.05.2013 tarih ve 28635 sayılı yönetmelik ile özel olarak düzenlenmiştir. Benzer şekilde bebek ve küçük çocuk ek gıdaları da 2007/50 No'lu Türk Gıda Kodeksi Bebek ve Küçük Çocuk Ek Gıdaları Tebliği ile özel olarak düzenlenmiştir.

²⁶ Doktrinde sorumluluğun kurulması için ürünün taşınması gereken niteliğe ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler için Bkz. III, A, 2.

²⁷ Akçura Karaman, Tuba, **Üreticinin Ayıplı Ürününün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2008, s. 157 vd.; Kırcı, Çiğdem, **Ürün Sorumluluğu**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 125; Özsunay, Ergun, "Türk Hukukunda Gerçek Bir Boşluk: Yapımcının Sorumluluğu", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, C.X, S.1, 1979, s. 108; Baysal, Başak, **Haksız Fiil Hukuku**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 289; Erlüle, Fulya, "Yapımcının Sorumluluğu", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.14, S.4, Y.2008, s. 319.

gerekmektedir. Zira üreticinin sorumluluğundaki ürünün yerini bu sorumluluk rejiminde gıdalar karşılamaktadır.

İlk bakışta üreticinin sorumluluğuna konu ürünün – çalışmamız bağlamında gıdanın-, sorumluluk kapsamında kabul edilmesi için belli bir işlemten yahut üretim sürecinden geçmesi gerektiği düşünülebilir. Bu düşüncenin yerindeliğini tespit edebilmek için üreticinin sorumluluğuna temas eden gerek yerel gerekse yabancı ülke düzenlemelerine başvurmak gerekmektedir.

Hukumumuzda üreticinin sorumluluğunu düzenleyen ÜGTDK, içerisinde ürün tanımını barındırmaktadır. Kanunun tanımlar başlıklı 3. Maddesinin s bendinde ürün, *“Her türlü madde, müstahzar veya eşyayı”* ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere ürün olgusuna ilişkin herhangi bir işleme ya da üretim sürecine değinilmemiş ve bununla birlikte ürün olgusu oldukça geniş olacak biçimde tanımlanmıştır.

Avrupa Birliği düzenlemelerine bakılacak olduğunda ise üreticinin sorumluluğunu düzenleyen 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde ürünün tanımı yapılmıştır. Yönergenin ilk halinde ürün tanımı, işlenmiş olanlar hariç toprak, hayvancılık ve balıkçılıktan elde edilen ürünleri ifade eden ‘doğal tarım ürünleri ve av ürünleri’ni istisna tutarak geriye kalan tüm taşınırları ifade edecek biçimde düzenlenmişti²⁸. Yani doğal tarım ürünleri ve av ürünleri ürün tanımı kapsamının dışında tutulmuştu. Ancak söz konusu tanımın yer aldığı Yönerge’nin 2. maddesi 1999/34 sayılı yönerge²⁹ ile değiştirilerek doğal tarım ürünleri ve av ürünlerine ilişkin istisna kaldırılmış ve nihai ürün tanımı bu ürünleri de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir³⁰.

²⁸ Erlüle, **a.g.m.**, s. 310, dn 15.

²⁹ Directive 1999/34/EC of the European Parliament and of the Council of 10 May 1999 amending Council Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products, Official Journal, 141, 4.6.1999, (Çevrimiçi) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0034&from=EN>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

³⁰ Kırca, **a.g.e.**, s. 189; Erlüle, **a.g.m.**, s. 310; Oğuzer, Pelin, Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtuluş Sebepleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 30, dn. 77.

Avrupa Birliği hukukunda üreticinin sorumluluğunun temelini oluşturan yönerge ile ÜGTDK’da yer alan ürün tanımı bir arada değerlendirildiğinde gıda ürünleri açısından bir işlem görmemiş olsa da doğal tarım ve hayvancılık ürünlerinin de ürün olarak kabul edilebileceği sonucuna ulaşılabilir³¹. Dolayısıyla marketlerden satın alınabilen işlem görmüş gıda ürünleri gibi pazar yerleri, sebze halleri ya da kasap dükkanları gibi yerlerden satın alınabilen işlem görmemiş doğal tarım ürünleri ve av ürünleri de ürün kapsamı içerisinde yer alarak gıda üreticisinin hukuki sorumluluğuna konu olabilecektir. Aksi düşüncenin hem mevcut düzenlemelerle uyumlu olmayacağından hem de gıdalar arasında bir ayırım yaparak gıda üreticisinin sorumluluğunun kapsamını daraltıcı sonuç³² doğuracağından isabetsiz olacağı kanaatindeyiz.

C. Endüstriyel Toplumda Gıda Üretimi ve Tüketimi

İnsanlar, tarihin başlangıcından bu yana yaşamlarını devam ettirebilmek için kendi imkanları ile ulaştıkları veya ürettikleri gıdaları tüketmişlerdir. İnsanlar avcı-toplayıcı ve tarım dönemlerinde gıda ihtiyaçlarını kendi imkanları ile temin ettikleri geleneksel gıdalar ile karşılarken ilerleyen dönemlerde sanayileşmenin de etkisi ile bu ihtiyaç endüstriyel gıdalar ile karşılanmaya başlamıştır³³.

Özellikle sanayi devriminden sonra insan nüfusu adeta bir nüfus patlamasıyla geometrik bir biçimde artmaya başlayınca³⁴ gıdaya duyulan ihtiyaç da haliyle büyük

³¹ Kırca, **a.g.e.**, s. 189; Erlüle, **a.g.m.**, s. 310 vd.

³² Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde yukarıda anılan 1999 tarihli değişikliğin yapılmasının ardında, deli dana hastalığının yaygınlaşması ve işlenmemiş gıdalar üzerinde teknolojik metotlar vasıtası ile yapılan değişikliklerin tüketicinin gıda ürünlerine olan güveninin sarsılmasına sebep olması ve mevcut ürün tanımının doğal tarım ürünlerini kapsamaması sebebiyle nispeten daralan sorumluluğun ihtiyaç duyulan kullanıcı güvenini tesise elverişli olmaması gibi sebeplerin yattığı düşünülmektedir. Bu konuda Bkz. Kırca, **a.g.e.**, s. 189, dn. 845; Oğuzer, **a.g.t.**, s. 30, dn. 77.

³³ Kocatepe, Demet/ Tınl, Alpay, “Sağlıklı Beslenme ve Geleneksel Gıdalar”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, V.3, I.1, s. 56; Bulduk, Sıdika, **Gıda Teknolojisi**, Detay Yayıncılık, 8. Bs. Ankara, 2016, s. 1vd.

³⁴ 1750 yılında 700-800 milyon civarında olduğu düşünülen insan nüfusu 1850’de 1 -1.2 milyar civarına, 1900 yılında ise 1.5-1.6 milyar civarına yükselmiştir. Hızla yükselerek 1950 yılında 2.6 milyara ulaşan insan nüfusu 1960 yılında 3 milyarı aşarak 1999 yılına ulaşıldığında 6 milyara ulaşmıştı. Günümüzde ise toplam nüfus 7 milyarı aşmış durumdadır. Bkz. United Nations World Population Prospects 2019, (Çevrimiçi) (https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf), s. 5 (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020) ; Roser, Max/Ritchie, Hannah/ Ortiz-Ospina, Esteban, "World Population Growth", 2019, (Çevrimiçi) <https://ourworldindata.org/world-population-growth> (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

oranda artmıştır. Sanayideki gelişmelerin artan gıda ihtiyacını endüstriyel yollarla karşılamasıyla ile gıda tüketim yolları ve alışkanlıkları da ciddi anlamda değişmiştir³⁵. Nüfus artışına kırsal bölgelerden kente göçlerin de eşlik etmesiyle insanların yaşam tarzları değişmeye başlamış ve genellikle evde üretilip tüketilen geleneksel gıdalar yerini fast-food tarzı gıdaları da içeren yeni ve işlenmiş olarak isimlendirilebilecek olan endüstriyel gıdalara bırakmaya başlamıştır³⁶.

Sözünü ettiğimiz tüm bu gelişmeler sebebiyle günümüzde tüketimimize sunulan gıdaların büyük çoğunluğunu işlenmiş gıdaların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Modern uygulamalar vasıtası ile üretilen bu işlenmiş gıdalar, daha ekonomik, daha kolay saklanabilir ve daha dayanıklı olsalar da üretimleri esnasında bu faydalı yanlarını ortaya çıkarmak için uygulanan işlemler ve bünyelerine katılan çeşitli maddeler sebebiyle sağlığı tehdit eder bir yan da ihtiva etmektedirler³⁷.

Sanayileşmenin ve modernleşmenin nimetlerinden faydalanarak avantaj kazanan gıdaların bu avantajı ile beraberinde taşıdıkları mevcut sağlık risklerinin oluşturduğu dezavantajın dengesi kritiktir. Zira insanlar, gıda hakkı³⁸ kapsamında sağlıklı ve yeterli miktar ve nitelikte gıdaya ulaşma hakkına sahiptirler³⁹. Üreticilerin ticari ve ekonomik kaygıları takip edilerek beklenen standartların altında gıdaların piyasaya sunulmasına müsaade etmek, sözünü ettiğimiz hakkın tesisi zorlaştıracak gibi toplum sağlığını da olumsuz yönde etkileyecektir. Bu noktada toplumun sağlıklı gıdaya ulaşmasını temin etmek için ortaya çıkmış olan gıda güvenliği olgusu gündeme gelecektir.

D. Gıda Güvenliği

Gıda güvenliği, gıdaların üretimleri veya tüketimleri sebebiyle insanlara verebilecekleri her türlü zararı önlemeyi amaçlayan süreci ifade etmekte kullanılan bir kavramdır⁴⁰. Dünyada nüfusun ve göçlerin hızla artması, ekonomik politikalar ve

³⁵ Bulduk, **a.g.e.**, s.3; Koç, **a.g.t.**, s. 3

³⁶ Bulduk, **a.g.e.**, s.3; Kocatepe/Tırıl, **a.g.m.**, s.56

³⁷ Bulduk, **a.g.e.**, s. 4.

³⁸ Gıda hakkına ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz. Tekir, Asım Furkan, Gıda Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 49 vd.

³⁹ Tekir, **a.g.t.**, s. 54

⁴⁰ Tayar, Mustafa, **Gıda Güvenliği**, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 23; Bayat, Ali, “Gıda Güvenliği Kavramı ve Türkiye’de Durum”, **Çukurova Üniversitesi Gıda Çalışanları Hijyen Eğitimi Rehberi**, ÇİSAM, 2015, s. 1; Koç, **a.g.t.**, s.45; Koç, Gökçe / Uzmay, Ayşe, “Gıda

modernleşmenin etkisiyle uluslararası gıda ticaretinin yaygınlaşması, iklim değişikliği ve kuraklık gibi çevresel faktörlerin etkisi ve insanların tüketim bilincine kavuşmaya başlaması gıda güvenliğine olan ihtiyacın doğumunda etkili olmuştur⁴¹. Bununla birlikte artan besin ihtiyacının karşılanması için seri üretimlere geçilmesi ve değişen sosyal davranışlar sonucu fast-food tarzı gıdaların tüketilmeye başlanması gıdaların masumiyetine karşı soru işaretleri doğurmaya başlamıştır⁴². Bu sebeple de tüm bu gıda trafiğini kontrol altında tutma aracı olarak ‘gıda güvenliği’ kavramı ön plana çıkmıştır.

Sözünü ettiğimiz gıda güvenliği sürecinin amacına ulaşması için “çiftlikten sofraya” tüm gıda zincirini kapsayacak bir kontrol mekanizmasının oluşturulmuş olması gerekir⁴³. Nitekim insan sağlığını tehdit edebilecek faktörler, gıdanın üretimi veya dağıtımındaki herhangi bir aşamada ortaya çıkabilir. Bu sebeple gıdanın tüketiciye ulaşmasına hizmet eden tüm aşamalarda özellikle gıda hijyeni⁴⁴ ve genel olarak gıda sanitasyonuna⁴⁵ önem verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu hususlardaki ihmaller doğrudan bireylerin ve toplumun sağlığına olumsuz etki edebilecek ihmallerdir. Bu noktada öncelikli özen yükümlülüğünün gıdanın üreticisinde olduğunu söylemek mümkündür zira üretici, piyasaya arz için hazırlanan gıdanın ‘gıda zincirinin’ ilk halkasını oluşturan ve üretim sürecinin tümü üzerinde hakimiyet sağlayabilen yegâne süje konumundadır.

Tüm bu gıda güvenliği tedbirlerini hayata geçirmek için etkin yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Nitekim gerek uluslararası düzlemde gerekse Türk hukukunda gıda güvenliğine ilişkin birtakım düzenlemeler mevcuttur.

Güvencesi Ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C. 21(1), Y.2015, s. 41.

⁴¹ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Stratejik Plan 2013-2017, Ankara, 2013, (Çevrimiçi) (<https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Stratejik%20Plan%202013-2017.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020), s. 10; Tayar, **a.g.e.**, s.21; Koç, **a.g.t.**, s. 54 vd; Erkmen, Osman, “Gıda Kaynaklı Tehlikeler ve Güvenli Gıda Üretimi”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, C. 53, S. 3, Y. 2010, s. 220.

⁴² Bulduk, **a.g.e.**, s.4; Koç/Uzmay, **a.g.m.**, s.40

⁴³ Bkz. 178/2002 sayılı Tüzük m. 14/3(a); Koç, **a.g.t.**, s. 45

⁴⁴ Gıda Hijyeni, tüketicilerin gıda güvenilirliği bakımından korunması amacıyla ilk üretim ile son tüketici arasındaki tüm süreçlerde uyulması gereken hijyen kurallarını ifade etmekte olup 28145 sayılı ve 17.12.2011 tarihli ‘Gıda Hijyeni Yönetmeliği’ ile düzenlenmiştir.

⁴⁵ Sanitasyon genel olarak insan sağlığını korumak için uyulması gereken prensipler olarak tanımlanırken gıdalarda sanitasyon da gıda hijyenini de kapsayacak bir biçimde gıdaların sağlıklı bir biçimde üretilmesi gerekli tüm kurallara uyulması ve tedbirlerin alınması olarak tanımlanabilir. Gıdalarda Sanitasyon hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Tayar, **a.g.e.**, s. 19; Koç, **a.g.t.**, s. 43.

Avrupa Birliği hukukunda, AB Gıda Hukuku'nun temel ilkelerini belirleyen ve gıda güvenliği için ilk adımları atan 'Yeşil Kitap'⁴⁶ ile bunun devamı niteliğindeki ve üye devletlerin gıda güvenliğine ilişkin hazırlayacakları yasalara ilişkin açıklamalar yaparak gıda güvenliğinin temel ilkelerini belirleyen 'Beyaz Kitap'⁴⁷ önemli belgeler arasındadır. Özellikle Beyaz Kitap tarladan sofraya ölçütü ile tüm gıda sürecini kapsayacak gıda güvenliği uygulamalarını öngördüğünden özel bir öneme sahiptir⁴⁸. Bunun yanında 178/2002 sayılı Tüzük, Yeşil ve Beyaz kitaplarda yer alan gıda güvenliği ilkelerini daha da somutlaştırarak hayata geçirmiş⁴⁹ ve ülkemiz hukukuna da etki edecek bir gıda hukuku hareketine öncülük etmiştir.

Türk hukukunda cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar gıda güvenliğinin sağlanması adına pek çok yasal düzenlemeye gidilmiş olsa da⁵⁰ bu düzenlemeler, idari teşkilatın yetersiz kalması ve düzenlemelerin sistematiklikten uzak olması sebebiyle beklenen faydayı sağlayamamıştır⁵¹. 1995 yılına gelindiğinde ise nihayet 560 Sayılı "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname"⁵² ile gıda güvenliği açısından esaslı bir adım atılarak AB Gıda Hukuku ile bir uyum yakalanmaya başlamıştır⁵³. İlerleyen yıllarda da söz konusu kanun hükmünde kararname değiştirilerek kanunlaşmış⁵⁴ ve böylece Türk hukuku, 178/2002

⁴⁶ The general principles of food law in the European Union- Commission Green Paper, COM/1997/0176, (Çevrimiçi) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51997DC0176&from=en>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

⁴⁷ White paper on Food Safety, COM/99/0719, (Çevrimiçi Erişim) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l32041&from=EN>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

⁴⁸ Türkoğlu, H. Gökçe, "Avrupa Birliği Gıda Hukukunun Temel İlkelerine Dair Kısa Bir Değerlendirme", Journal of Yaşar University, C.8, Özel Sayı, Y. 2013, s. 2802.

AB Gıda Hukuku gelişmelerine ve Yeşil Kitap ile Beyaz Kitaba dair ayrıntılı bilgi için Bkz. Türkoğlu, **a.g.m.**, s. 2800 vd.

⁴⁹ Koç, **a.g.t.**, s. 70; Türkoğlu, **a.g.m.**, s. 2803-2805

⁵⁰ 1231 Sayılı "Hayvanların Sağlık Zabıtası Hakkındaki Kanun" ve bağlı yönetmelikler, 3284 sayılı "Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu", 1593 Sayılı "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ve bağlı yönetmelikler, 1952 Tarihli "Gıda Maddeleri Tüzüğü", 1734 Sayılı "Yem Kanunu", 1580 Sayılı "Belediye Kanunu" ile belediyelere gıda güvenliği konusunda verilen yetki ve görevler, 90'lı yılların ortasına kadar hayata geçirilmiş olan belli başlı gıda güvenliği düzenlemeleri olarak sayılabilir.

⁵¹ Koç **a.g.t.**, s. 80 vd.

⁵² R.G. T. 28.06.1995, S. 22327

⁵³ Koç, **a.g.t.**, s. 82.

⁵⁴ 5179 sayılı "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun", R.G. T. 05.06.2004, S. 25483

sayılı tüzükte belirlenen gıda güvenliği esaslarını takip eden, kanun gücünde bir düzenlemeye kavuşmuştur⁵⁵.

Günümüzde ise gıda güvenliği konusunda yürürlükte olan ve ayrıntılı gıda güvenliği düzenlemeleri içeren kanun, Avrupa Birliği hukukuna tam uyumu sağlamak ve 5179 sayılı kanunun eksiklerini kapatmak amacıyla hazırlanmış olan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'dur⁵⁶. 5996 sayılı kanun, bünyesinde gıda güvenliğinin tanımını doğrudan barındırmasa da 'güvenilir olmayan gıdaları' insan sağlığı için tehlike barındıran ve tüketime müsait olmayan gıdalar şeklinde tanımlayarak⁵⁷ gıda güvenliğine doğru yönelen bir yol çizmektedir. Buradan yola çıkarak 'güvenli gıda'yı insan sağlığını tehdit etmeyen ve her açıdan tüketime hazır gıda olarak tanımlamak da mümkündür⁵⁸. Kanun aynı zamanda güvenilir bulunmayan gıdaların piyasalara sürülemeyeceğini ve gıda güvenliği şartlarını oluşturan 'sağlığı tehdit etme' ve 'tüketime uygun olmama' hallerinin tüm gıda üretim süreçleri göz önüne alınarak ve gıdanın insan sağlığı üzerindeki ani veya zamana yayılan etkiler gözlemlenerek tespit edileceğini ifade etmektedir. Kanunda güvenilir olmayan gıdaların oluşturabileceği muhtemel toksik birikim etkilerinin ve belirli tüketici gruplarının özel hassasiyetlerinin de gıda güvenliği hususunda dikkate alınacağını özel olarak ifade edilmesi önem arz eden başka bir noktadır.

5996 sayılı kanunun içerisinde barındırdığı pek çok idari düzenleme gıda güvenliğinin etkin bir biçimde sağlanması için önem arz etse de çalışmamız bakımından asıl önemli husus tanımlarda da yer verdiğimiz gıdaların 'tehlikelilik' ölçütüdür. Gıda güvenliğini tehdit eden bu tehlikeler fiziksel, kimyasal veya biyolojik olarak ortaya çıkabilir⁵⁹. Fiziksel tehlikelere gıdanın içeriğinde bulunmaması gereken taş, plastik, metal, kâğıt gibi yabancı maddelerin gıda içeriğine karışması örnek verilebilirken kimyasal tehlikelere ise gıda üretim sürecine katılan gıda katkı maddeleri, pestisitler, tarım ilaçları ve veteriner ilaçları gibi pek çok kimyasal madde

⁵⁵ Koç, **a.g.t.**, s. 84.

⁵⁶ Bayat, **a.g.m.**, s. 3; Koç, **a.g.t.**, s. 84.

⁵⁷ 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu m. 21/a

⁵⁸ Tayar, **a.g.e.**, s. 22.

⁵⁹ Tayar, **a.g.e.**, s. 43; Erkmen, **a.g.m.**, s. 221; Bayat, **a.g.m.**, s. 2; Koç, **a.g.t.**, s. 52.

örnek verilebilir⁶⁰. Biyolojik tehlikeler ise daha çok gıda hijyenine uyulmamasından kaynaklanan tehlikeler olup genetiği değiştirilmiş organizmalar da bu kategori içerisinde değerlendirilebilir⁶¹.

Günümüz dünyasında yaygın olarak kullanılan gıda üretim tekniği ve uygulamalarının her üç türden tehlikeyi de doğurmaya elverişli olduğu söylenebilir. Bu sebeple de gıdaların üretimi sırasında kullanılan teknikler ile uygulamalara ve bunların insan sağlığı üzerindeki etkilerine odaklanmakta fayda vardır.

II. Gıda Üretim Teknikleri ve Uygulamaları ile İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri

A. Genel Gıda Üretim Süreci

Gıda üretimi dendiğinde akla ilk gelen hususlardan biri gıda ham maddeleridir. Günlük hayatta tüketilen pek çok işlenmiş gıda, hayvansal ya da bitkisel hammaddelerin belirli işlemlerden geçerek piyasaya sunulması sonucu insanlara ulaşmaktadır. Daha üretimin ilk aşamasındaki yani hammaddedeki bozukluklar tüketiciye kadar sirayet edebileceğinden bozuk bir etten üretilen köfte ya da bozulmuş bir süttten üretilen peynirin tüketicilerin sağlığı üzerinde olumsuz etkiler doğurması sürpriz olmayacaktır⁶². O halde gıda üreticilerinin insanlara güvenilir ve sağlık açısından tehlike taşımayan gıda ürünleri sunmaları için öncelikle gıda ham maddelerinin seçimine, muhafazasına ve hijyenine özen göstermeleri gerekmektedir⁶³.

Genel gıda üretim sürecinden söz ederken gıda ile temas eden malzemelere de değinmek gerekmektedir. Gıda ile temas eden madde veya malzeme, 5996 sayılı kanunda “*gıda maddeleri ile temasta bulunan veya bulunmak üzere üretilen her türlü madde ve malzeme*” olarak tanımlanmıştır⁶⁴. Bu tanıma göre üretim sonrasında gıdalar ile temas halinde bulunmaya devam eden paket ve ambalajlar gibi gıdanın üretim

⁶⁰ Tayar, **a.g.e.**, s. 43; Bayat, **a.g.m.**, s. 2; Koç, **a.g.t.**, s. 52 Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 85 vd; Erkmen, **a.g.m.**, s. 221

⁶¹ Erkmen, **a.g.m.**, s. 221; Koç, **a.g.t.**, s. 54.

⁶² T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, **Gıda Teknolojisi, Gıda İşlemede Ham Madde ve Yardımcı Maddeler**, Ankara, 2015, s. 28.

⁶³ Koç, **a.g.t.**, s. 30.

⁶⁴ 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu m.3/25

sürecinde gıda ile temas etmiş olan gıda üretim malzemeleri de bu kapsamda değerlendirilebilecektir.

5996 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılan Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik⁶⁵ uyarınca da gıda ile temas eden maddelerden gıdalara insan sağlığını tehlikeye sokacak veya gıdanın yapısını bozacak miktarda geçiş olmaması gerekir. Buradan yola çıkarak gıda üreticilerinin üretim faaliyeti esnasında gıda ile temas eden üretim malzemelerinin uygunluğuna, mevcut durumuna ve hijyenine azami özeni göstermeleri gerektiği söylenebilir. Zira yalnızca gıda ile temas etmesi uygun olmayan malzemelerin teması değil, bu malzemelerin temizliği için kullanılan kimyasalların gıda ile temas etmesi sebebiyle de gıdalar insan sağlığını tehdit eder hale gelebildiğinden gıda üreticisinin bu hususlarda da dikkatli olması gerekmektedir⁶⁶.

Gıda ile temas eden maddeler üretim malzemeleri ile sınırlı değildir. Gıdaların muhafazasına yarayan ambalaj ve paketler de gıdalar ile sürekli temas halindedir. Üstelik bu ürünler günümüzde sıklıkla plastikten üretilmektedir⁶⁷. Plastiklerin üretimi sırasında kullanılan bazı katkı maddeleri bir şekilde insan vücuduna girdiğinde toksik veya kanserojen etki gösterebilmektedir⁶⁸. Bu sebeple plastik malzemelerin gıda ile teması noktasında yasal düzenlemelere uygun hareket edilmelidir aksi takdirde kontrolsüz ve denetimsiz plastik kullanımı, bu plastikler ile temas eden gıda maddelerinin insanların sağlığına ciddi zararlar vermesine sebep olabilecektir⁶⁹.

B. Gıda Katkı Maddeleri

Gıda katkı maddeleri en yalın haliyle, tek başlarına gıda olarak tüketilmeyen ancak gıdalara belli işlevler kazandırmak gayesiyle bilinçli olarak katılan maddeler olarak tanımlanabilir⁷⁰. Gıda katkı maddelerinin kullanım amacı, gıdaların sahip oldukları

⁶⁵ R.G. T. 05.04.2018, S. 30382

⁶⁶ Tayar, **a.g.e.**, s. 97.

⁶⁷ Tayar, **a.g.e.**, s. 98; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, **a.g.e.**, s. 81.

⁶⁸ Akçiçek, Eren / Akçiçek, Fehmi / Başar, Ruhgün, “Besinlerin Pişirilmesi ve Saklanması Kullanılan Malzemelerin İnsan Sağlığına Yapabileceği Olumsuz Etkiler”, **Beslenme ve Diyet Dergisi**, C.18, S.1, Y. 1989, s. 93.; Tayar, **a.g.e.**, s. 98.

⁶⁹ Tayar, **a.g.e.**, s. 99.

⁷⁰ Tayfur, Muhittin, **A’dan Z’ye Gıda Katkı Maddeleri**, Detay Yayıncılık, 2. Bs., Ankara, 2017, s. 1; Bulduk, **a.g.e.**, s. 323; Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 85; Korkut, Halis / Köylüoğlu, Cem / Ataman, Petek, “Gündem Yuvarlak Masa: Gıda Katkı Maddeleri”, **Gıda Güvenliği Derneği Dergisi**,

özellikleri korumak, onlara yeni özellikler kazandırmak ya da istenilmeyen birtakım özellikleri değiştirerek ya da ortadan kaldırarak gıdayı avantajlı ve dayanıklı hale getirmektedir⁷¹. Gıdaları bu şekilde avantajlı hale getirmeye duyulan ihtiyacın ardında artan nüfus ve beraberinde getirdiği toplu besin ihtiyacı, gıda hammaddelerinin eksilmeye başlaması, değişen sosyal beslenme alışkanlıkları ve ekonomik kaygılar yatmaktadır⁷².

Gıda katkı maddelerinin tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır öyle ki bundan binlerce yıl evvel insanların gıdaların görünüşünü değiştirmek için gıda boyalarını kullandıkları ve yine gıdaları uzun süreler bozulmadan muhafaza etmek için baharat, tütün, sirke ve kükürt dioksit gibi maddeleri kullandıkları tespit edilmiştir⁷³. Günümüzde ise endüstriyel gıda üretiminde bu katkı maddeleri genellikle insan doğasına yabancı kimyasallardan oluştuğu için daha sıkı bir denetim mekanizmasının devreye girdiği görülmektedir⁷⁴.

Gıda katkı maddeleri ile gıdalara farklı alanlarda çeşitli işlevler kazandırma amacı güdüldüğünden üretim sürecine dahil olan farklı türde gıda katkı maddeleri bulunmaktadır. Bu gıda katkı maddesi türlerine en yaygın ve önemlileri ile sınırlı kalmak kaydı ile değinmek gerekirse; koruyucular, renklendiriciler, tatlandırıcılar, antioksidanlar, asitliği düzenleyiciler ve lezzet arttırıcılar sayılabilir.

Koruyucular, gıdaların içerisinde yer alan mikroorganizmaların sebep olduğu bozulmaları engelleyerek gıdaların dayanıklılığını ve ömrünü arttıran katkı maddeleridir ve yaygın örnekleri arasında nitrit ve nitrat gösterilebilir⁷⁵.

S. 4, Y. 2010, s. 40; Boğa, Ayper / Binokay, Seçil, “Gıda Katkı Maddeleri ve Sağlığımıza Etkileri”, **Arşiv Kaynak Tarama Dergisi**, C. 19, S. 3, Y. 2010, s. 141; Erkmen, **a.g.m.**, s. 222; Gültekin, Esra, Avrupa Birliği Gıda Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2005, s. 71.

⁷¹ Bulduk, **a.g.e.**, s. 323; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 141; Tayfur, **a.g.e.**, s. 2; Erkmen, **a.g.m.**, s. 222

⁷² Korkut/Köylüoğlu/Ataman, **a.g.m.**, s. 42

⁷³ Bulduk, **a.g.e.**, s. 4; Tayfur, **a.g.e.**, s. 2; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 142; Korkut/Köylüoğlu/Ataman, **a.g.m.**, s. 42

⁷⁴ Bulduk, **a.g.e.**, s. 5; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 141; Erkmen, **a.g.m.**, s. 222.

⁷⁵ Tayfur, **a.g.e.**, s. 3; Bulduk, **a.g.e.**, s. 326-327; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 144; Tayar, **a.g.e.**, s. 79.

Renklendiriciler, gıdanın rengini değiştirmeye ya da düzenlemeye yarayan katkı maddeleri olup bisküvi, dondurma, sakız ve ketçap gibi gıdaların üretiminde sıklıkla kullanılmaktadırlar⁷⁶.

Tatlandırıcılar, geniş bir gıda grubunda kullanılmakla beraber özellikle düşük kalorili bir biçimde üretilmek istenen gıdalara şeker tadı vermek için kullanılan katkı maddeleridir⁷⁷. Örneğin ‘Aspartam’ isimli tatlandırıcı madde sağlık açısından tartışmalara yol açan bir tatlandırıcıdır⁷⁸.

Antioksidanlar, gıdalarda meydana gelen renk kararması ve tat acılaşması gibi bozulmaları engelleyerek gıdanın ömrünü uzatmaktadır⁷⁹.

Asitliği Düzenleyiciler, isimlerinden de anlaşılacağı üzere gıdaların asit-baz dengesini düzenleyen katkı maddesi grubudur⁸⁰.

Lezzet arttırıcılar, gıdanın sahip olduğu lezzeti güçlendirip yoğunlaştıran katkı maddeleridir ve mono-sodyumglutamat (MSG) yaygın kullanılan örneklerindendir⁸¹.

Görüldüğü üzere günümüzde tüketilen işlenmiş gıdaların pek çoğunda farklı türlerde gıda katkı maddeleri kullanılmaktadır. Söz konusu katkı maddelerinin gıdaları tehlikeli hale getirmemesi ve insan sağlığını tehdit etmemesi için kullanımlarının bir denetime tabi olması gerektiği açıktır.

1. Gıda Katkı Maddelerinin Kullanımını Düzenleyen Kurallar

Avrupa Birliği hukukunda gıda katkı maddelerini ve kullanımlarını düzenleyen mevzuata bakıldığında ana düzenleme olarak 1333/2008 sayılı gıda katkıları tüzüğü⁸²

⁷⁶ Tayfur, **a.g.e.**, s. 3; Erkmen, **a.g.m.**, s. 223; Bulduk, **a.g.e.**, s. 325.

⁷⁷ Tayfur, **a.g.e.**, s. 3; Bulduk, **a.g.e.**, s. 335; Karakaya, Ali Esat, “Gıda Katkı Maddeleri ve Gıda Kontaminantları”, www.turktox.org.tr, 2011, (Çevrimiçi) (<http://www.turktox.org.tr/assets/gida/index.php?p=gidakatki>), (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020), s. 9.

⁷⁸ Aspartam’a ilişkin detaylı bilgi için Bkz. Tayar, **a.g.e.**, s. 81

⁷⁹ Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 89; Tayfur, **a.g.e.**, s. 3; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 144; Bulduk, **a.g.e.**, s. 327.

⁸⁰ Tayfur, **a.g.e.**, s. 3; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 144.

⁸¹ Tayfur, **a.g.e.**, s. 4; Karakaya, **a.g.m.**, s. 9.

⁸² Regulation (EC) No 1333/2008 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on food additives, Official Journal, 354/16, 31.12.2008, (Çevrimiçi) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R1333&from=en>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

ile yan düzenlemeler olarak tatlandırıcılar, renklendiriciler ve bunlar dışında kalan katkı maddelerini düzenleyen direktifler⁸³ ön plana çıkmaktadır⁸⁴.

Türk hukukunda ise gıda katkı maddelerine ilişkin düzenlemeler esas olarak 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nda ve bu kanuna dayanılarak çıkarılmış olan Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği⁸⁵nde yer almaktadır. Bunların yanında AB hukukuna uyumlu olarak çıkarılmış olan, tatlandırıcılara, renklendiricilere ve bunlar dışında kalan katkı maddelerine ilişkin tebliğler bulunmaktadır⁸⁶.

Özellikle Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği'nde, hangi gıda katkı maddelerinin kullanılmasının izin verildiğine, izin verilen katkı maddelerinin hangi miktarlarda kullanılabileceğine ve gıda katkı maddesinin güvenilirliğine ve ayrıca kullanım miktarının belirlenmesine etki eden ölçütler ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinde de yönetmeliğe uygun olmayan katkı maddelerini içeren gıdaların da piyasaya sürülemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Yönetmeliğin 'Gıda Katkı Maddelerinin Kullanım Miktarları' başlıklı 12. maddesinde ise kullanım miktarının belirlenmesinde öncelikle amacı yerine getirilebilecek en düşük miktarın kabul edileceği ifade edildikten sonra kullanım miktarının belirlenmesinde gıda katkı maddelerine ait '*kabul edilebilir günlük alım miktarları*' ve özel tüketici gruplarının hassasiyetlerinin ölçüt olarak dikkate alındığı belirtilmiştir.

Yönetmeliğin de atıfta bulunduğu '*kabul edilebilir günlük alım miktarı*' kavramına değinmekte yarar vardır. ADI (Acceptable Daily Intake) olarak ifade edilen kabul edilebilir günlük alım miktarı, uluslararası örgütlerin yürütmüş oldukları bilimsel çalışmalar neticesinde tespit ettikleri, ilgili gıda katkı maddesinin tüketici tarafından bir günde güvenli bir biçimde alınabilir miktarını ifade etmektedir⁸⁷.

⁸³ Tatlandırıcılara ilişkin 94/35 sayılı direktif, Renklendiricilere ilişkin 94/36 sayılı direktif ve Renklendiriciler ve Tatlandırıcılar Dışındaki Gıda Katkı maddelerine ilişkin 95/2 sayılı direktifler hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Gültekin, **a.g.t.**, s. 71

⁸⁴ Gültekin, **a.g.t.**, s. 71-72; Koç, **a.g.t.**, s. 36, dn.183.

⁸⁵ R.G., T. 30.06.2013, S. 28693

⁸⁶ Tatlandırıcılara ilişkin 2006/45 sayılı, Renklendiriciler ilişkin 2002/55 sayılı ve Renklendiriciler ve Tatlandırıcılar Dışındaki Gıda Katkı maddelerine ilişkin 2008/22 sayılı tebliğler hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Koç, **a.g.t.**, s. 36, dn.183.

⁸⁷ Tayfur, **a.g.e.**, s. 5; Karakaya, **a.g.m.**, s. 11; Erkmen, **a.g.m.**, s. 222.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nın ortaklaşa yürütmekte olduğu uzmanlık komitesi olan JECFA da bilimsel çalışmalar yaparak ve ADI değerlerini kullanarak gıda katkı maddeleri arasında gruplandırmalar yapmaktadır⁸⁸. Bu gruplandırmaya göre JECFA-A grubu gıda katkı maddeleri incelemeleri yapılarak kullanımına izin verilenleri, JECFA-B grubu gıda katkı maddeleri incelemeleri henüz tamamlanmamış olanları, JECFA-C grubu gıda katkı maddeleri ise yapılan incelemeler sonucunda taşıdıkları sağlık riskleri sebebiyle kullanımına izin verilmeyen yahut çok sınırlı bir biçimde izin verilen gıda katkı maddelerini kapsamaktadır⁸⁹.

Son olarak AB hukukunda güvenli olan ve kullanımına izin verilen gıda katkı maddeleri için ayırt edici katkı maddesi numaralarının önüne 'E' harfi eklenmektedir⁹⁰. Türkiye'de de AB hukuku uyum sürecinin de etkisi ile bahsi geçen 'E' kodları kullanılmakta ve gıda ürünlerinin etiketlerinde izin verilen katkı maddeleri bu kod ile belirtilmektedir⁹¹.

Nihayet Türk hukukunda gıda katkı maddelerinin kullanımının, bilimsel çalışmalar ve katkı maddesi sınıflandırma metotlarından faydalanılması ve kabul edilebilir alım miktarları ile diğer faktörlerin de dikkate alınmasıyla sıkı bir denetim mekanizması içerisinde kontrol edildiği söylenebilir.

2. Gıda Katkı Maddelerinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Gıda katkı maddelerinin insan sağlığı üzerindeki etkisi konusu, gıdalar ile ilgili çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu konu hem gıda üretimi hem de potansiyel sağlık tehdidi dolayısıyla zarar unsuruyla yakın temas içerisinde bulunduğundan çalışmamız bakımından da önemli bir konudur.

Gıda katkı maddelerinin tümüyle sağlığa zararlı olduğu yönünde yaygın bir inanış olsa da bu inanış gerçeği yansıtmamaktadır⁹². Aksine, koruyucu sınıfında yer

⁸⁸ Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 147; Korkut/Köylüoğlu/Ataman, **a.g.m.**, s. 40-42; Tayfur, **a.g.e.**, s. 228.

⁸⁹ Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 147

⁹⁰ Yurttagül, Mine / Ayaz, Aylin, **Katkı Maddeleri: Yanlışlar ve Doğrular**, sbu.saglik.gov.tr, Y. 2008, (Çevrimiçi) (<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t64.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020), s. 19; Tayfur, **a.g.e.**, s. 6.

⁹¹ Tayfur, **a.g.e.**, s. 6; Karakaya, **a.g.m.**, s. 13.

⁹² Koç, **a.g.t.**, s. 35; Yurttagül/Ayaz, **a.g.e.**, s. 23.

alan birçok katkı maddesi ve antioksidanlar, gıdaların sahip oldukları veya sonradan kazanacakları zararlı etkileri ortadan kaldırmak amacıyla kullanılmaktadır⁹³. Bununla beraber bu durum her gıda maddesi için böyle değildir. Bazı katkı maddelerinin zorunlu ihtiyaçlardan ziyade tüketici talepleri ve ticari kaygılar doğrultusunda kullanıldıklarını hesaba katıldığında bu durumun katkı maddesi kaynaklı sağlık risklerinin ortaya çıkmasına sebep olabileceğini belirtmek gerekir⁹⁴. Örneğin lezzet artırıcı gıda katkı maddelerinden mono-sodyumglutamat (MSG), belli sağlık riskleri taşımasına⁹⁵ ve kullanımı zorunlu olmamasına rağmen yaygın bir biçimde kullanılmaktadır⁹⁶. Benzer şekilde renklendirici katkı maddeleri de zorunluluktan ziyade tüketici talepleri ve ticari kaygılar sebebiyle, bazı zararlı etkilerine rağmen sıklıkla kullanılan katkı maddeleridir^{97, 98}. Bunların yanında her ne kadar koruma amacıyla kullanılsalar da koruyucu ve antioksidan sınıfında yer alan bazı katkı maddelerinin kanser gibi çok ciddi hastalıklara dahi sebep olabileceğine dair araştırmalar da mevcuttur⁹⁹. Sağlık açısından böylesine ciddiyet arz eden bir konu olan gıda katkı maddesi kullanımına ilişkin kuralların önemi de işte burada ortaya çıkmaktadır.

Gıda katkı maddelerinin kullanımı hukuk kuralları vasıtasıyla sıkı kurallara bağlanmış olsa da bu durum bu kurallara herkes tarafından eksiksiz biçimde uyulacağı anlamına gelmez. Gıda katkı maddelerinin kullanımı için mevzuat ile aralanmış bu fırsatın, bazı gıda üreticileri tarafından kötüye kullanılma ihtimali de her zaman mevcuttur. Dolayısıyla, insan sağlığını korumak ve hayat kalitesini yükseltmek maksadıyla ve zorunlu hallerde kullanılması gerektiğini düşündüğümüz gıda katkı maddeleri, ticari kaygılarla, kurallara uyulmadan kullanıldığında ciddi sağlık

⁹³ Tayfur, **a.g.e.**, s. 278; Erden Çalışır, Zeynep / Çalışkan, Deniz, “Gıda Katkı Maddeleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi**, C. 32, S. 3, Y. 2003, s. 197; Bulduk, **a.g.e.**, s. 326; Yurttagül/Ayaz, **a.g.e.**, s. 23.

⁹⁴ Tayar, **a.g.e.**, s. 79; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 152.

⁹⁵ MSG’ye dair ‘Çin Restoranı Sendromu’ ve diğer sağlık risklerine ilişkin detaylı bilgi için Bkz. Tayfur, **a.g.e.**, s. 283; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s.145.

⁹⁶ Tayfur, **a.g.e.**, s. 283; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s. 145.

⁹⁷ Erkmen, **a.g.m.**, s. 223; Tayfur, **a.g.e.**, s. 276; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s.150-151

⁹⁸ Renklendirici katkı maddelerinin kullanımı bazı ülkelerde çok sınırlıyken Norveç ve İsveç’te renklendirici maddelerin tümü yasaklanmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. Erden Çalışır/Çalışkan, **a.g.m.**, s. 197; Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 87

⁹⁹ Koç, **a.g.t.**, s. 35; Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 89; Tayfur, **a.g.e.**, s. 278; Erden Çalışır/Çalışkan, **a.g.m.**, s. 197-198; Boğa/Binokay, **a.g.m.**, s.149; Erkmen, **a.g.m.**, s. 223.

problemlerine davetiye çıkarabilecektir. Bu da gıda katkı maddelerinin üretim, işleme ya da etiketlenmesi aşamalarında kurallara uymayan gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu doğurabilecektir.

C. Bulaşanlar ve Kalıntılar

Gıda kontaminantları olarak da adlandırılan ‘bulaşan ve kalıntılar’ gıda üretiminin herhangi bir halkasında, katkı maddelerinin aksine istem dışı bir biçimde gıdaların yapısına karışan kimyasal maddeleri ifade etmektedir¹⁰⁰. Bulaşanlar ve kalıntılar olarak iki ana gruba ayırabileceğimiz bu kimyasallar; klorlu bileşikler, ağır metaller, pestisitler, veteriner tıbbi ilaç kalıntılarını, ambalajlamadan dolayı gıdalara karışan kimyasalları ve pişirme işleminden dolayı gıdalara karışan kimyasalları içeren oldukça geniş bir gruba oluşturmaktadır¹⁰¹. Gıdalara toz, kâğıt, tüy, böcek, haşere gibi fiziksel maddelerin karıştığı da gözlenmektedir¹⁰² ancak çalışmamızda fiziksel kalıntılara nazaran taşıdıkları ciddi sağlık riskleri sebebiyle kimyasal kalıntı ve bulaşanların incelenmesine ağırlık verilecektir.

Avrupa Birliği hukukunda bulaşan ve kalıntılara ilişkin genel düzenleme olan 315/93 sayılı tüzük¹⁰³, zararlı miktarda kontaminant içeren gıdaların piyasaya sürülemeyeceğini ve gıdaların barındırabilecekleri azami kontaminant düzeylerinin belirlenmesi gerektiğini düzenlemektedir¹⁰⁴.

1. Bulaşanlar

Bulaşanlar, gıdaya kasten ilave edilmeyen ancak gıdanın birincil üretimi dahil işlenmesi, hazırlanması, paketlenmesi gibi süreçlerde gıdalara karışabilen birtakım kimyasal maddeleri ifade etmektedir¹⁰⁵. Bulaşanların Türk Hukukundaki yasal

¹⁰⁰ Koç, **a.g.t.**, s. 37; Karakaya, **a.g.m.**, s.6; Tayar, **a.g.e.**, s.63.

¹⁰¹ Erkmen, **a.g.m.**, s. 224; Karakaya, **a.g.m.**, s.6; Tayar, **a.g.e.**, s.63; Bulduk, **a.g.e.**, s. 53; Tayar, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰² Güler, Ülker Aşlı / Can, Özlem Pelin, “Kimyasal Kontaminantların Çevre Sağlığı ve Gıda Güvenliği Üzerine Etkileri”, **Sinop Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2017, s. 171; Erkmen, **a.g.m.**, s. 221.

¹⁰³ Council Regulation (EEC) No 315/93 of 8 February 1993 laying down Community procedures for contaminants in food, Official Journal, L 37, 13.2.1993, (Çevrimiçi) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31993R0315&from=EN>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

¹⁰⁴ Koç, **a.g.t.**, s. 37, dn. 191.

¹⁰⁵ Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliği m. 2

düzenlemesi olan Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliği¹⁰⁶'ne göre bu maddeler arasında ağır metaller, dioksinler ve mikotoksinler de yer almaktadır. Yönetmelik, söz konusu bulaşanların gıdalarda bulunabileceği azami miktarları belirlemekte ve bulaşanlardan kaynaklanabilecek olası sağlık problemlerinin önüne geçilebilmesi adına numune alma ve analiz metotları gibi çeşitli düzenlemeleri öngörmektedir.

Bulaşanlar arasında yer alan ağır metallerden özellikle kurşun, cıva, kadmiyum ve arsenik hem doğaya hem de insan vücuduna çok ağır zararlar verebilen bulaşanlardandır¹⁰⁷. Toprak ya da suya karışabilen bu ağır metaller besin zincirine katılarak insan vücuduna kadar ulaşabilmektedir¹⁰⁸.

Dioksinler ise daha çok gıda üretimi haricindeki endüstriyel üretim süreçleri sırasında açığa çıkıp atmosfere ve oradan da yağışlar yoluyla toprağa ve sulara karışarak dolaylı yollarla insanların vücuduna katılabilmekte ve yağ dokularında biriktikleri için izleri uzun süre gözlenebilmekte olan oldukça zararlı bulaşanlardır¹⁰⁹.

Mikotoksinler, gıdaların yetiştirilme ya da depolanma aşamasında meydana gelen küflenme sebebiyle insan sağlığını tehdit eden doğal gıda toksinleridir¹¹⁰.

2. Pestisitler

Pestisitler, zirai mücadele amacıyla tarım ürünleri üzerinde kullanılan ilaçlar sebebiyle o tarım ürünlerine karışan kimyasal kalıntılardır.¹¹¹ Pestisitler kullanım amaçlarına ve içeriklerine göre farklı gruplara ayrılmaktadır¹¹². Tarımda zararlı unsurlar ile mücadele edilerek verimliliğin artırılması maksadı ile kullanılan pestisitlerin sağlık açısından taşıdıkları tehlikeler sebebiyle kullanımları Türk Hukukunda Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri

¹⁰⁶ R.G., T. 29.12.2011, S. 28157

¹⁰⁷ Erkmen, **a.g.m.**, s. 224 vd.; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 178; Karakaya, **a.g.m.**, s.6

¹⁰⁸ Güler/Can, **a.g.m.**, s. 178; Karakaya, **a.g.m.**, s.6

¹⁰⁹ Tayar, **a.g.m.**, s. 70-71; Erkmen, **a.g.m.**, s. 227; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 178.

¹¹⁰ Yurttagül, Mine / Ayaz, Aylin, **Besinlerdeki Toksik Öğeler-I**, sbu.saglik.gov.tr, Y. 2008, (Çevrimiçi Erişim) (<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t71.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 15.11.2019); Özkaya, İsmail, "Gıda Katkı Maddeleri ve Toksinler", **Sağlıkta ve Hastalıkta Beslenme Sempozyum Dizisi No:42**, Y. 2004, s. 42.

¹¹¹ Tiryaki, Osman/ Canhilal, Ramazan/ Horuz Sümer, "Tarım İlaçları Kullanımı ve Riskleri", **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, C.26, S.2, Y.2010, s.155; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 186; Koç, **a.g.t.**, s. 39; Karakaya, **a.g.m.**, s. 6

¹¹² Pestisit türleri hakkında detaylı bilgi için Bkz. Tiryaki/Canhilal/Horuz, **a.g.m.**, s. 156.

Yönetmeliği¹¹³ ile düzenlenmektedir. Tebliğ, pestisitlerin taşıdıkları sağlık risklerinin minimize edilmesi için kullanım koşul ve limitlerini ortaya koymaktadır.

Pestisitlerin insanların gıdaya ulaşımı konusunda bazı yararlı yanları bulunsa da bu kimyasallar yalnızca mücadele edilmek istenen zararlı organizmalara değil tüm canlı organizmalara zarar verdiklerinden birtakım sağlık tehditlerini de beraberinde getirmektedir¹¹⁴.

Her ne kadar tarımsal üretimde zirai mücadele için pestisitleri kullanmak yerine alternatif yollar aransa da¹¹⁵ pestisitler hala en sık kullanılan tarımsal üretim bileşenlerinden biri olmaya devam etmektedir¹¹⁶. Bu durum da pestisitlerden kaynaklanan sağlık riski endişelerinin devam etmesine sebep olmaktadır.

3. Veteriner İlaç Kalıntıları

Gıda üretiminde kullanılacak hayvanların sağlıkları ve gelişimleri için yürütülen veterinerlik faaliyeti çerçevesinde kullanılan özellikle antibiyotikler ve diğer ilaçlar, bu hayvanların kullanılması ile üretilen gıda ürünlerinde veteriner ilaç kalıntıları oluşmasına sebep olabilir¹¹⁷. Bu ilaçların üzerinde kullanıldığı hayvanların dokularında oluşan kalıntılar kolay kolay kaybolmadıkları için tüketicilerin sağlıklarını da olumsuz etkileyebilmektedirler¹¹⁸. Ayrıca hayvanların büyümesini hızlandırmak ve yemden tasarruf etmek amaçlı antibiyotik kullanımı, bakteri türlerinin antibiyotiklere karşı bağışıklık kazanmasına sebep olabileceğinden antibiyotiklerin bu amaçla kullanımından kaçınılması gerekmektedir¹¹⁹. Bu sebeple veteriner ilaçlarının kullanımında hem miktar hem de kullanım amacı bakımından dikkatli davranmak gereklidir.

Türk hukukunda veteriner ilaçlarından kaynaklanan kalıntılara ilişkin yasal düzenleme Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünlerde Belirli Maddeler ile Bunların

¹¹³ R.G., T. 25.11.2016, S. 29899

¹¹⁴ Erkmen, **a.g.m.**, s. 229; Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 107.

¹¹⁵ Koç, **a.g.t.**, s. 39.

¹¹⁶ Tiryaki/Canhilal/Horuz, **a.g.m.**, s. 155.

¹¹⁷ Yurttagül, Mine / Ayaz, Aylin, **Besinlerdeki Toksik Öğeler-II**, sbu.saglik.gov.tr, Y. 2008, (Çevrimiçi) (<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t70.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020) s. 17; Koç, **a.g.t.**, s. 40.

¹¹⁸ Tayar, **a.g.e.** s. 83.

¹¹⁹ Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 105

Kalıntılarının İzlenmesi İçin Alınacak Önlemlere Dair Yönetmelik¹²⁰ olup bu düzenleme ile veteriner ilaçlarının gıda maddelerindeki kalıntı limitleri belirlenmektedir. Veteriner ilaçlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek için kullanılan ilaçların türlerinin ve miktarlarının yasal sınırlar içerisinde kaldığından emin olunmalıdır.

4. Pişirme İşleminde ve Ambalajlanmasından Kaynaklanan Kalıntılar

Gıdaların barındırdıkları bazı kalıntı maddeleri, gıdaların pişirilmesi sırasında yüksek ısıya maruz kalmalarından ötürü oluşmaktadır¹²¹. İnsan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler doğurabilen bu kimyasallar daha çok kızartılan ve ızgara edilen gıdalarda oluşmaktadır¹²².

Gıda üretiminin başka bir halkası olan ambalajlama sürecinde de gıdaların yapısına kalıntı maddeleri karışabilmektedir. Ambalajlamanın gıdayı dış etkilere korumak ve gıdaya ilişkin bilgileri tüketiciye aktarmak gibi belli faydaları olsa da ambalaj üretiminde kullanılan metal, plastik ve monomerler gıdaya karışarak insan vücuduna ulaşabilmekte ve bu durum da sağlığı olumsuz etkileyebilmektedir¹²³. Maliyet ve üretim kapasitesi bakımından avantajlı olan bu tür ambalajlar, içme sularının muhafazası için de kullanıldığından yaygın biçimde tüketilen hazır sulardan insanlara bu kimyasal kalıntıların geçmesi mümkündür¹²⁴.

5. Bulaşan ve Kalıntıların İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Çalışmamız kapsamında incelediğimiz bulaşan ve kalıntı sınıflarının dikkat çeken ortak özelliği, her birinin insan sağlığı üzerinde az ya da çok olumsuz etki doğuruyor olmasıdır. Özellikle izlerine hala rastlanmakta olan dioksinler ile ağır metaller, bazı pestisit türleri, mikotoksinler ve ambalajlamada kullanılan plastikler, insanlar üzerinde basit rahatsızlıkların ötesinde kanser gibi ölümcül hastalıklara sebep olabilecek seviyede etki gösterebilmektedir¹²⁵. Söz konusu kimyasal kalıntılara,

¹²⁰ R.G., T. 17.12.2011, S. 28145

¹²¹ Özkaya, **a.g.m.**, s. 44; Tayar, **a.g.e.**, s. 76; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 177 vd.; Karakaya, **a.g.m.**, s. 6

¹²² Güler/Can, **a.g.m.**, s. 177; Tayar, **a.g.e.**, s. 76.

¹²³ Özkaya, **a.g.m.**, s. 43; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 177; Yurttagül/Ayaz, **Toksik Öğeler-II**, s. 19 vd.

¹²⁴ Güler/Can, **a.g.m.**, s. 177; Yurttagül/Ayaz, **Toksik Öğeler-II**, s. 19 vd.

¹²⁵ Erkmen, **a.g.m.**, s. 224; Hauber-Schwenk, Schwenk, **a.g.e.**, s. 105 vd.; Karakaya, **a.g.m.**, s. 6; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 183 vd.; Yurttagül/Ayaz, **Toksik Öğeler-II**, s. 15 vd.

insanların günlük beslenme ihtiyaçlarını karşıladıkları et ürünleri, süt ürünleri, sebzeler, meyveler, hazır sular gibi en temel gıdalarda bile rastlamak mümkündür¹²⁶.

Bulaşan ve kalıntıların gıdalara karışmasına sebep olan uygulamalara yasal olarak belli koşullar altında izin verilmiş olsa da şayet gıda üreticileri bu sıkı kurallara riayet etmezlerse hem tüketiciler açısından sağlık problemleri doğacak hem de gıda üreticileri bu tutumları sebebiyle hukuki sorumluluk altına gireceklerdir.

Bu noktada gıda üreticilerinin üretimlerinde gözettikleri hız, pratiklik, yüksek verimlilik ve yüksek kâr marjı gibi ticari menfaatler ile insan sağlığına dair menfaatler arasında hassas bir denge olduğunu belirtmek gerekir. Gıda üreticileri ticari menfaatlere ağırlık vererek üretimi arttırmak amaçlı veteriner ilaçları ve pestisitleri kullanmaya ya da avantajlı olması sebebiyle plastik ambalajlamayı tercih etmeye devam ettikçe, tüketiciler nezdinde sağlık problemleri meydana gelebileceğini ifade etmek yanlış olmaz. Üstelik bu sağlık problemleri her zaman tüketim anında ortaya çıkmayıp bir sürece yayılabildiğinden¹²⁷, gıda üreticilerinin bir süredir tercih ettikleri bu uygulamalardan ötürü hukuki sorumluluk altına girebilecekleri söylenebilir.

D. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

Genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) ve GDO'lu gıdalar, günümüzde toplum tarafından da yakından takip edilen oldukça güncel bir konudur. Genetiği değiştirilmiş organizmaları biyoteknolojik yöntemlerden gen aktarımı ile yapısı değiştirilerek yeni özellikler kazandırılan organizmalar olarak tanımlamak mümkündür¹²⁸. Genetiği değiştirilmiş organizmalar üretmekteki asıl amaç, doğal süreçlerle kazanılamayacak birtakım özelliklerin canlının mevcut yapısının değiştirilmesiyle ya da başka bir canlıdan alınan genlerin canlıya aktarımı ile kazandırılmak istenmesidir¹²⁹. Günümüzde tarım, hayvancılık ve sağlık gibi farklı

¹²⁶ Çoksöyler, Nafı, “Bulaşanlar”, **Dünya Gıda Günü 2006 Sempozyumu**, www.zmo.org.tr, 2006, (Çevrimiçi) (http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/bdb97872e9a0494_ek.pdf) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020) s., 142; **Yurttagül/Ayaz, Toksik Öğeler-II**, s. 7; Karakaya, **a.g.m.**, s. 6.

¹²⁷ Erkmen, **a.g.m.**, s. 227; Güler/Can, **a.g.m.**, s. 184.

¹²⁸ Özdemir, Hayrinnusa, “Gıda Hukuku ve Hukuki Sorumluluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 19, Özel Sayı, Y. 2017, s. 456; Haspolat, Iraz, “Genetiği değiştirilmiş organizmalar ve biyogüvenlik”, **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C.59, S.1, Y. 2012, s. 76; Gürpınar, **a.g.m.**, s. 1069.; Güneş, **a.g.m.**, s. 50.

¹²⁹ Güneş, **a.g.m.**, s. 49; Özdemir, **a.g.m.**, s. 456.

alanlarda oldukça yaygın bir biçimde uygulanan bu gen teknolojisi uygulaması birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Genetiği değiştirilmiş organizmalar sayesinde özellikle tarım sektöründe maliyetlerin düşerek bitki dayanıklılığının ve verimliliğin arttığı, buna bağlı olarak da dünyada artan gıda ihtiyacının karşılanması noktasında genetiği değiştirilmiş organizmaların oldukça yararlı olduğu ileri sürülmektedir¹³⁰. Bunun karşısında ise genetiği değiştirilmiş organizmaların insan sağlığı üzerinde doğurabileceği etkilerin henüz netleşmemesi ve doğabilecek muhtemel sağlık riskleri sebebiyle bu uygulamaya temkinli yaklaşılması gerektiğini düşünen geniş bir kitle bulunmaktadır¹³¹.

Toplumda ve bilim dünyasında yaşanan bu tartışmalar elbette hukuk dünyasına da sirayet etmiş ve genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanılmasının düzenlenmesi amacıyla çeşitli yasal düzenlemelere gidilmiştir.

1. Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların Kullanımını Düzenleyen Kurallar

Uluslararası bir biyo-güvenlik rejimi tesis etmek amacıyla Birleşmiş Milletler çatısı altında bir hukuki metin oluşturulmuş ve ‘Cartagena Biyogüvenlik Protokolü’ olarak isimlendirilen bu sözleşme 2003 yılında yürürlüğe girmiş ve Türkiye tarafından da imzalanmıştır¹³². Bu protokol ile genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanımına ilişkin temel ilkeler belirlerken genetiği değiştirilmiş organizmaların potansiyel sağlık riskleri de göz önünde bulundurulmuştur¹³³.

Avrupa Birliği hukukunda da GDO konusunda 90’lı yılların sonunda birtakım çalışmalar yapılmaya başlanmış ve nihayet 2003 yılında 1829/2003 sayılı ‘Genetiği

¹³⁰ Gürpınar, **a.g.m.**, s. 1069; Güneş, **a.g.m.**, s. 50 vd; Haspolat, **a.g.m.**, s. 76 vd; Özgen, Murat, “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, **Dünya Gıda Günü 2006 Sempozyumu**, www.zmo.org.tr, 2006, (Çevrimiçi) (http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/bdb97872e9a0494_ek.pdf) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020) s. 131-132.; Yıldırım, Fadıl, “Genetiği Değiştirilmiş Ürünlerden Sorumluluk”, **Sorumluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu**, Y. 2009, s. 236.

¹³¹ Güneş, **a.g.m.**, s. 51; Gürpınar, **a.g.m.**, s. 1070 vd.

¹³² Özdemir, **a.g.m.**, s. 459; Güneş, **a.g.m.**, s. 54-55.

¹³³ Güneş, **a.g.m.**, s 55 vd.

Değiştirilmiş Gıda ve Yemlere İlişkin Tüzük'ün çıkmasıyla GDO konusunda sistemli ve etkin bir düzenlemeye kavuşulmuştur¹³⁴.

Türk hukukunda da bu uluslararası gelişmeler ışığında yürütülen çalışmalar sonucunda 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu ve bu kanuna bağlı olarak “Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik¹³⁵” çıkarılmıştır. 5977 sayılı kanunun temel amacı genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanabilecek sağlık risklerini denetleyerek bunların önüne geçmektir. Bu amaç doğrultusunda kanun, genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanımı ve denetlenmesine ilişkin düzenleyici kurallar koymanın yanında 5. maddesinde yasaklayıcı hükümler de içermektedir. Bu maddeye göre genetiği değiştirilmiş hayvan ve bitki üretimi yapmak ile GDO ve ürünlerini bebek ve küçük çocuk gıdalarında kullanmak yasaklanmıştır. Bununla birlikte GDO ve ürünlerinin kanunun çizmiş olduğu prosedür ve sınırlar haricinde kullanımı da yasaklanmıştır. Üstelik GDO ve ürünlerini bu kanuna aykırı olarak ithal etmek, üretmek ve çevreye serbest bırakmak, ceza hukuku açısından da yaptırıma bağlanmıştır¹³⁶.

Görüldüğü üzere Türk Hukukunda genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanımı 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu ile oldukça sınırlandırılmış durumdadır. Bu durumda GDO ve ürünlerine karşı duyulan endişelerin etkili olduğunu söylemek kanımızca yanlış olmayacaktır.

2. Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri

GDO ve ürünlerine ilişkin bilimsel çalışmalar hala devam ediyor olsa da bu organizmaların ve organizmaları barındıran gıda ürünlerinin insan sağlığı üzerinde ciddi sağlık problemleri doğurabileceği düşünülmektedir¹³⁷. Bu sağlık problemleri¹³⁸ tek tip olmayıp, alerjik reaksiyonlara sebep olabilecek faktörlerden toksik etkilere ve hatta kanser yapıcı etkilere kadar uzanan geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır¹³⁹.

¹³⁴ Güneş, **a.g.m.**, s. 72.

¹³⁵ R.G., T. 13.08.2010, S. 27671

¹³⁶ 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, m. 15.

¹³⁷ Özgen, **a.g.m.**, s. 133 vd.; Güneş, **a.g.m.**, s. 52.

¹³⁸ Genetiği değiştirilmiş organizmaların insan sağlığı üzerinde doğurabileceği tehlikelere ilişkin detaylı bilgi için Bkz. Özgen, **a.g.m.**, s. 133

¹³⁹ Özgen, **a.g.m.**, s. 133.

Öyle ki aktarımı yapılan gen ile ev sahibi diyebileceğimiz organizmanın bir araya gelmesi ile oluşan kompleks gen yapısı, tüketiciler üzerinde alerjik veya toksik etkiler doğurabilmektedir¹⁴⁰.

Genetiği değiştirilmiş organizmalara dair bilimsel araştırmaların hala devam ettiği değerlendirildiğinde, günümüzde ekonomik kaygıların da etkisiyle yaygın biçimde kullanılan GDO'ların gelecekte tüketici grupları üzerinde önemli sağlık problemleri doğurabileceği düşünülebilir. Zaten GDO'lara ilişkin bilimsel çalışmaların neticelenmemiş olduğu 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu'ndan da anlaşılmaktadır zira kanunda, devam eden bilimsel gelişmeler neticesinde yeni risklerin ortaya çıkması durumunda bilimsel çalışmaya konu GDO'lara ilişkin kullanım kurallarının değişeceği ve bu GDO'ların toplatılacağı açıkça ifade edilmiştir¹⁴¹.

III. Üreticinin Sorumluluğu Perspektifinden Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunun Gelişimi

A. Genel Olarak Üreticinin Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi

1. Amerikan, İngiliz ve Avrupa Birliği Hukuku

Üreticinin sorumluluğu yirminci yüzyılın ortalarına kadar genel sorumluluk kuralları bağlamında değerlendirilse de bu yaklaşım gelişen teknoloji ile değişen üretim ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak doğan zararların tazmini konusunda yetersiz kalmaya başlamıştır. Zira modern üretim yöntemlerinde, üretilen mallar belli bir tedarik zincirinden geçerek tüketiciye ulaştığından çoğu kez üretici ile tüketici arasında bir sözleşme bulunmamakta bu sebeple de üreticiyi sözleşmesel sorumluluk uyarınca sorumlu tutmak mümkün gözükmemektedir¹⁴². Öte yandan üreticiyi genel haksız fiil sorumluluğu uyarınca sorumlu tutmak da üreticinin kusurunun varlığını ortaya koymasını gerektirdiğinden tüketicilerin ihtiyaçlarına etkin bir çözüm sunmamaktadır¹⁴³. İşte bu sebeplerle yirminci yüzyılın ortalarından itibaren değişen

¹⁴⁰ Özgen, **a.g.m.**, s. 135.

¹⁴¹ 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, m. 7/2.

¹⁴² Sanlı, Kerem Cem / Atamer, Yeşim, "Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden İmalatçının Kusursuz Sorumluluğuna Dair Bir Değerlendirme", **Prof. Dr. Belgin Erdoğan Armağan**, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s. 771; Oğuzer, **a.g.t.**, s. 7.

¹⁴³ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 17; Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 772.

çağın gereklerine ayak uydurmak adına üreticinin sorumluluğu konusunda gelişmeler yaşanmaya başlamıştır.

Amerikan Hukukundaki gelişmeler incelendiğinde üreticinin sorumluluğunun önceleri sözleşmesel sorumluluk esasına göre değerlendirildiği görülecektir. Bunun sebebi Amerikan hukukunda haksız fiil sorumluluğunun doğması için zarar görene karşı bir özen yükümlülüğünün varlığı ve bunun ihlalinin aranmasıydı¹⁴⁴. Üretici ile zarar gören arasında da böyle bir özen yükümlülüğünün varlığı ancak aralarında bir sözleşmenin bulunması halinde kabul ediliyordu¹⁴⁵. Bu durumun üretici ile zarar gören arasında sözleşmenin bulunmadığı hallerde doğan zararın tazminini oldukça zorlaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira bu sorumluluk anlayışında zararının tazminini talep eden kişi, üretici ile arasında bir sözleşme olmadığı zaman haksız fiil sorumluluğuna dayanmamakta, sözleşmesel sorumluluğa dayanmak istediğinde ise sözleşmenin nisbiliği ilkesine takılmaktadır.

Amerikan hukuku tarafından yirminci yüzyılın başına kadar benimsenen bu yaklaşım, seri üretim faaliyetlerinin artması ve ürünlerin toplum açısından tehlike yaratmaya başlamasından sonra tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde evrimleşmeye başlamıştır¹⁴⁶. Nitekim 1916 yılında New York temyiz mahkemesi tarafından verilen ‘MacPherson v. Buick Motor Co. Kararı’¹⁴⁷ ile üreticinin sorumluluğuna yönelik bakış açısı değişmiş, motorlu taşıtın kullanıcısı olan zarar gören ile taşıtı üreten şirket arasında sözleşme olmamasına rağmen araçtaki hatalı üretimden doğan zarardan üretici Buick Motor Co. şirketi sorumlu tutulmuştur¹⁴⁸. Bu karar ile kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu eksenine oturan üreticinin sorumluluğu, 1963 yılında California Temyiz mahkemesi tarafından verilen ‘Greenman v. Yuba Power Products, Inc. Kararı’ ile kusursuz sorumluluk tarafına doğru kaymıştır¹⁴⁹. Kilometre taşı niteliğindeki bu karar ile üretici, kusursuz sorumluluk esasına dayanılarak zarar gören nezdinde doğan zararlardan sorumlu

¹⁴⁴ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁴⁵ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 24; Kırca, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁴⁶ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 8.

¹⁴⁷ ‘MacPherson v. Buick Motor Co. Kararı’ ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Oğuzer, **a.g.t.**, s. 13 vd.

¹⁴⁸ Özsunay, **a.g.m.**, s. 124; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 25

¹⁴⁹ Özsunay, **a.g.m.**, s. 126-127; Kırca, **a.g.e.**, s. 50.

tutulmuştur¹⁵⁰. Nitekim Amerika hukukunda içtihatlar ile gelişen bu süreç, 1964 yılında Amerikan Hukuk Enstitüsü tarafından yayınlanan ‘Restatement (Second) of Torts’un 402A kısmında üreticinin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk olduğunun belirtilmesiyle Amerikan hukuku doktrinde de karşılığını bulmuştur¹⁵¹. Söz konusu belge yasa niteliği taşımasa da ve beraberinde birtakım tartışmaları getirirse de¹⁵² içtihatlarla birlikte günümüzdeki anlamıyla ‘üreticinin sorumluluğu’ olgusunun ortaya çıkışında önemli bir yere sahiptir¹⁵³.

İngiliz hukukunda da üreticinin sorumluluğunun gelişiminde Amerikan hukukuna benzer bir durum gözlenmiştir. Öyle ki 1932 tarihli “Donoghue v. Stevenson kararı”na kadar, üreticinin sorumlu tutulabilmesi için mevcut bir özen yükümlülüğünün varlığı ve bunun kusurlu bir biçimde ihlal edilmesi aranıyor, bizzat tüketici ile üretici arasında sözleşme olmadığı takdirde üçüncü kişilere karşı özen yükümlülüğünün de mevcut olmayacağından bahisle üreticinin sorumlu olmayacağına kanaat getiriliyordu¹⁵⁴. Ancak “Donoghue v. Stevenson kararı” ile İngiliz hukukundaki bu yaklaşım değişmiş ve üretici ile zarar gören arasında bir sözleşme bulunmadığı halde zarar görene karşı bir özen yükümlülüğünün varlığı ve ihlali kabul edilerek üretici, kusura dayanan haksız fiil esasına göre sorumlu tutulmuştur¹⁵⁵. Ancak bu aşamadan sonra İngiliz hukukunda Amerikan hukukundan farklı olarak üreticinin sorumluluğu konusunda mahkeme kararlarıyla kusursuz sorumluluk esasına doğru bir geçiş yaşanmamış¹⁵⁶, ancak 1987 yılında Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nin iç hukuka aktarılmasıyla üreticinin sorumluluğunun kusursuz bir sorumluluk olduğu kabul edilmiştir.

20. yüzyıl boyunca Avrupa kıtasının genelinde, ABD ve İngiltere’de olduğu gibi ürünlerin doğurmuş oldukları zararların tazminini etkin bir biçimde sağlayabilecek bir üreticinin sorumluluğu sistemine geçiş ihtiyacı kendini

¹⁵⁰ Özsunay, **a.g.m.**, s. 126; Kırca, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁵¹ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 26; Özsunay, **a.g.m.**, s. 126; Oğuzer, **a.g.t.**, s. 17.

¹⁵² ‘Restatement (Second) of Torts’un 402A bölümünde yer alan sorumluluğun süjesi ve kapsamına yöneltilen eleştiriler ve yürütülen tartışmalara dair ayrıntılı bilgi için Bkz. Oğuzer, **a.g.t.**, s. 19-20.

¹⁵³ Kırca, **a.g.e.**, s. 51; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 26

¹⁵⁴ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 23

¹⁵⁵ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 24 vd.

¹⁵⁶ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 35; Oğuzer, **a.g.t.**, s. 25.

hissettirmiştir. Böyle bir ihtiyacın doğmasında, seri üretilen ürünlerin çok sayıda insana ulaşarak zarar verme potansiyeli taşıması¹⁵⁷, üreticinin kusurunun ispatlanmasının oldukça güç olması sebebiyle tüketiciler nezdinde işlevsel bir koruma sağlanamaması gibi hususlar etkili olmuştur¹⁵⁸. İşte bu ihtiyaçlara cevap vermek ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında yeknesak bir uygulama oluşturmak amacıyla 25 Temmuz 1985 tarihinde, ‘85/374 sayılı Üye Devletlerin Ayıplı Üründen Doğan Sorumluluğa ilişkin Kanun, İkincil Düzenleme ve İdari Hükümlerinin Uyumlaştırılması hakkında Konsey Yönergesi¹⁵⁹’ kabul edilmiş ve Avrupa Birliği hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesi kusursuz sorumluluk esasına dayanılarak düzenlenmiştir. Avrupa Birliği’ne üye devletlerin yönerge hükümlerini iç hukuklarına aktarmasıyla da özellikle Amerikan hukukunun etkisiyle gelişen, günümüzdeki anlamıyla kullandığımız kusursuz sorumluluğa dayanan ‘Üreticinin Sorumluluğu’ sistemi pek çok ülkede uygulama alanına kavuşmuştur.

2. Türk Hukuku

Türk hukukunda da Avrupa ve ABD’deki gelişmelere paralel olarak seyreden toplumsal değişimlere ayak uydurmak için üreticinin sorumluluğu konusunda birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Türk Hukukunda üreticinin sorumluluğu, mülga 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun¹⁶⁰’da (eTKHK) 2003 yılında yapılan değişiklikten önce daha çok yargı kararları ile şekillenirken 2003 yılındaki değişiklik ve sonrasında yapılan yasama çalışmalarıyla uluslararası hukuk ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmış ancak yapılan çalışmaların yeterliliğine şüpheyile yaklaşılmıştır. Bu bölümde Türk hukukunda üreticinin sorumluluğunun gelişime kısaca değinilecektir.

a. 2003 Değişikliği Öncesi eTKHK Dönemi

¹⁵⁷ Bir uyku ilacı olan ‘Contergan’ın içerisinde yer alan aktif madde, ilacın kullanımı sebebiyle 1950 ile 1960 yılları arasında Almanya’da 5000 çocuğun engelli olarak doğmasına sebep olmuştur. Bu olay kitlesel üretimin sebep olabileceği sonuçları göstermesi açısından işlevsel bir üreticinin sorumluluğu düzenlemesine olan ihtiyacın önemini ortaya koymaktadır. Bkz. Oğuzer, **a.g.t.**, s. 27.

¹⁵⁸ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 26.

¹⁵⁹ (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:01985L0374-19990604&from=EN>) (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 18.12.2020)

¹⁶⁰ R.G., T. 08.03.1995, S. 2222.

4077 sayılı eTKHK, 2003 yılındaki değişiklikten önce 4. Maddesinde “*Ayıplı maldan ve/veya ayıplı malın neden olduğu her türlü zarardan dolayı tüketiciye karşı satıcı, bayi, acente, imalatçı-üretici ve ithalatçı, müştereken ve müteselsilen sorumludurlar.*” hükmünü barındırmaktaydı. Hükümde bahsi geçen sorumluluğun ayıba karşı tekeffül borcunun haricinde üreticinin kusursuz sorumluluğunu düzenleyip düzenlemediği doktrinde tartışılmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür¹⁶¹. Bu dönemde üreticinin sorumluluğu konusu Yargıtay’ın vermiş olduğu kararlar çerçevesinde şekillenmiştir.

Yargıtay’ın bu dönemde vermiş olduğu kararlarda¹⁶² üreticinin sorumluluğunun kusura dayanan bir haksız fiil sorumluluğu (eBK m. 41) olduğu ifade edilmiş, bununla birlikte yapısı gereği karmaşık olan üretim sürecine hâkim olamayan zarar görenin, bu sebeple kusuru ispat etmekte yaşayacağı zorluğun önüne geçmek için kusuru ispat yükünün ters çevrilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu kararlardan 27.11.1996 tarihli HGK kararı, davalı üreticinin imal etmiş olduğu tüpün patlaması sonucu doğan maddi ve manevi zararların tazmini talebiyle açılmış olan bir davaya ilişkindir. Kararda üretim faaliyetleri ile tehlikeli bir durum yaratmalarından ötürü üreticilerin özen yükümlülüklerinin sıradan kişilere kıyasla daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca üretim faaliyetinin yapısı gereği karmaşık bir süreç olması sebebiyle de zarar görenin kusuru ispat etmesinin oldukça güç olacağından karine olarak kusurun varlığının kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

¹⁶¹Satıcının ayıba karşı tekeffül sorumluluğunun mevcut olması şartıyla hükümde bahsi geçen diğer kişilerin ayıp nedeniyle tazminat sorumluluğunun doğabileceğine ilişkin görüş için bkz. Zevkliler, Aydın, **Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun**, 2. Bs, İzmir, 2001, s. 60 vd, Maddede yer alan hükümle yeni bir sorumluluk türü tesis edilmeyip yalnızca satıcının mevcut sorumluluğundan diğer sülhelerin de müteselsil sorumluluk yoluyla sorumlu tutulduğuna ilişkin görüş için bkz. Serozan, Rona, “Tüketicuyu Koruma Yasasının Sözleşme Hukuku Alanındaki Düzenlemesinin Eleştirisi”, **Yasa Hukuku İçtihat Mevzuat Dergisi**, C. XV, S. 173/4, 1996, s. 590, Düzenleme ile 818 sayılı Borçlar Kanunu m. 58’e paralel biçimde üretici açısından yeni bir kusursuz sorumluluk tesis edildiğine ilişkin görüş için Bkz. Tiftik, Mustafa, **Tehlike Sorumluluğunun Ayırıcı Özellikleri ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu**, 2. Bs, Erzurum, 1997, s. 45 vd.

¹⁶² Yarg., HGK, T. 27.11.1996, E., 1996/4-588; K. 1996/831, Yarg., 4. HD., T. 27.3.1995, E., 1994/6256, K., 1995/2596, Yarg. HGK, T. 13.2.2002., E., 2002/4-114, K., 2002/84, (www.kazanci.com), (Çevrimiçi), (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 2000 yılında verdiği bazı kararlarda¹⁶³ üreticinin kusurunun araştırılmasına gerek duyulmaksızın ürünlerdeki kusurun sorumluluğun kurulmasına yeterli olduğu ifade edilmiş olsa da bu kararlardan sonra verilen 2002 tarihli HGK kararı¹⁶⁴ yeniden önceki kararlara uyumlu olarak kusura dayanan haksız fiil sorumluluğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla Yargıtay'ın üreticinin sorumluluğuna dair yerleşmiş yaklaşımının, kusuru ispat yükü ters çevrilmiş ve özen yükü ağırlaştırılmış bir genel haksız fiil sorumluluğu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır¹⁶⁵.

b. 2003 Değişikliği Sonrası eTKHK Dönemi

2003 ve 2007 yıllarında eTKHK m. 4'te birtakım değişiklikler yapılmış ve kanun maddesi aşağıdaki halini almıştır.

Madde 4- (Değişik: 6/3/2003-4822/4 md. ...Tüketici bu seçimlik haklarından biri ile birlikte ayıplı malın neden olduğu ölüm ve/veya yaralanmaya yol açan ve/veya kullandığı diğer mallarda zarara neden olan hallerde imalatçı-üreticiden tazminat isteme hakkına da sahiptir.

(Değişik üçüncü fıkra: 21/2/2007-5582/22 md.) İmalatçı-üretici, satıcı, bayi, acente, ithalatçı ve 10 uncu maddenin beşinci fıkrasına veya 10/B maddesinin dokuzuncu fıkrasına göre kredi veren, ayıplı maldan ve tüketicinin bu maddede yer alan seçimlik haklarından dolayı müteselsilen sorumludur. ...Ayıplı malın neden olduğu zarardan dolayı birden fazla kimse sorumlu olduğu takdirde bunlar müteselsilen sorumludurlar. Satılan malın ayıplı olduğunun bilinmemesi bu sorumluluğu ortadan kaldırmaz.

Yapılan değişikliklerde dikkat çeken noktalar, üreticiden talep edilecek tazminatın tüketicinin ayıptan doğan seçimlik hakları ile iç içe düzenlenmiş olması ve

¹⁶³ Yarg. 4. HD., T. 11.4.2000, E., 2000/517, K., 2000/3348, Yarg. 4. HD., T. 30.10.2000, E., 2000/6223, K., 2000/9362, (www.kazanci.com), (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

¹⁶⁴ HGK, T. 13.2.2002., E., 2002/4-114, K., 2002/84, (www.kazanci.com), (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

¹⁶⁵ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 41.

satılan malın ayıplı olduğunun bilinmemesinin sorumluluğu ortadan kaldıramayacağının ifade edilmiş olmasıdır.

Kanunda yapılan bu değişiklikler, eTKHK'nın bu maddeleri ile bağımsız bir üreticinin sorumluluğu rejiminin tesis edilip edilmediği tartışmalarını sona erdirememiştir¹⁶⁶.

Kanunda yapılan değişikliklerin bağımsız bir üreticinin sorumluluğu rejimi tesis etmeye elverişli olmadığı söylenebilir. Üreticiye yöneltilecek tazminat talepleri tamamen farklı bir sorumluluk olan ayıptan doğan sorumluluk hükümleri ve seçimlik haklarla iç içe düzenlenmiştir. Bu sebeple anılan değişiklik, hem farklı sorumluluklar arasında bir kargaşaya sebep olmuş hem de üreticinin sorumluluğunun niteliğini, kapsamını ve sorumluluktan kurtuluşa dair hükümleri içermeyen yetersiz bir düzenleme olmuştur¹⁶⁷.

eTKHK'da 2003 yılındaki değişikliklerle birlikte Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik¹⁶⁸de çıkarılmıştır. Yönetmelik ile birlikte 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile paralel bir kusursuz üretici sorumluluğu düzenlemesi yapılmak istenmiştir¹⁶⁹. Ancak bu düzenleme normlar hiyerarşisi bakımından bir problem teşkil etmektedir. Zaten eTKHK m. 4'te üreticiler açısından bir kusursuz sorumluluk tesis edilip edilmediği konusu tartışmalıyken yönetmelik ile kusursuz sorumluluk tesis etme çabası doktrin tarafından gelen, yönetmeliğin kanuna aykırı olduğu eleştirilerine maruz kalmıştır¹⁷⁰. Buna rağmen yönetmeliğin kanuna aykırı olmadığı, bu sebeple de nihayet yönetmelik ile üreticinin kusursuz sorumluluğunun Türk hukukunda düzenlenmiş olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır¹⁷¹.

¹⁶⁶ Doktrindeki tartışmalar için Bkz. Kırca, **a.g.e.**, s. 80 vd.; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 139 vd.; Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 773-774.

¹⁶⁷ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 6; Serozan, **a.g.m.**, s. 590; Tarman, Zeynep Derya, "Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bir Bakış", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.LXV, S.2, 2007 s. 325, Sanlı, Atamer, **a.g.m.**, s. 773-774, Oğuzer, **a.g.t.**, s. 43

¹⁶⁸ R.G., T. 13.06.2003, S. 25137.

¹⁶⁹ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 144; Oğuzer, **a.g.t.**, s. 44.

¹⁷⁰ Petek, Hasan, **İlaç Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 105; Havutçu, Ayşe, **Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu**, 1. Bs, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 117; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 144.

¹⁷¹ Kırca, **a.g.e.**, s. 101; Oğuzer, **a.g.t.**, s. 44-45.

Kanun koyucunun niyeti AB hukuku düzenlemelerine uyumlu bir üreticinin sorumluluğu düzenlemesini hukukumuzda kazandırmak olabilir ancak bu niyetin hukukumuzda etkili bir biçimde hayat bulması için tartışmalara mahal vermeyecek açık düzenlemelerin varlığı şarttır. Ayıptan doğan sorumluluğun sonuna eklenen ve yeterince açık olmayan ifadelerle üreticiler açısından kusursuz sorumluluk öngörüldüğünü kabul etmek kanımızca olanaksızdır. Kanunda var olduğu şüpheli olan kusursuz sorumluluğun yönetmelik ile düzenlenmeye çalışılması da hem hukuk tekniği açısından hatalıdır hem de kanımızca yönetmeliğin kanuna aykırı olmasına sebep olmaktadır.

c. 6502 Sayılı TKHK Dönemi

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun¹⁷²,un çıkarılmasıyla eTKHK ilga olmuş ve yeni tüketicinin korunması kanununda üreticinin sorumluluğuna dair hükümlere yer verilmediği için önceki bölümde bahsettiğimiz tartışmalar da sona ermiştir. Günümüz itibarıyla hukukumuzda TKHK bağlamında bir üreticinin sorumluluğu düzenlemesi yer almamaktadır. Bu noktada akıllara eTKHK m. 4'e dayanılarak çıkarılan yönetmeliğin hala uygulama alanına sahip olup olmadığı meselesi gelebilir. Ancak yeni TKHK'da üreticinin sorumluluğuna dair herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği için mülga eTKHK'ya dayanılarak çıkarılan yönetmeliğin hükümleri 6502 sayılı TKHK'ya aykırı hale gelmiş ve dolayısıyla yönetmelik geçerliliğini kaybetmiştir¹⁷³.

d. 7223 Sayılı ÜGTDK

Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesini konu alan bir yasal düzenlemeye dair haklı bekleme, nihayet 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nun resmî gazetede yayınlanmasıyla son bulmuştur. Kanunun 'Ürün Sorumluluğu Tazminatı' başlıklı 6. Maddesi şu şekildedir:

“MADDE 6- (1) Ürünün, bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısı veya ithalatçısı zararı gidermekle yükümlüdür.

¹⁷² R.G., T. 28.11.2013, S. 28835.

¹⁷³ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 46; Özdemir, **a.g.m.**, s. 452.

(2) İmalatçı veya ithalatçının sorumlu tutulabilmesi için, zarar gören tarafın uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi zorunludur.

(3) Ürünün sebep olduğu zarardan birden fazla imalatçı veya ithalatçının sorumlu olması halinde, bunlar müteselsilen sorumlu tutulurlar.

(4) İmalatçı veya ithalatçıyı üründen kaynaklanan tazminat sorumluluğundan kurtaran ya da bu sorumluluğu azaltan sözleşmelerin ilgili maddeleri hükümsüzdür.

(5) Ürünün sebep olduğu zarar nedeniyle ödenecek maddi ve manevi tazminat miktarının belirlenmesinde 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanır.

(6) Tazminat talebi için zamanaşımı süresi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın doğduğu tarihten itibaren on yıldır.

(7) Diğer kanunlardaki tazminat sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.”

Kanunun sorumluluğu düzenleyen 6. maddesinin gerekçesinden anlaşılabacağı üzere üreticinin sorumluluğu düzenlemesi 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’ne dayanılarak hazırlanmıştır¹⁷⁴. Kanuna göre, zarar gören, uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat ettiği takdirde üretici bu zararları gidermekle yükümlü olacaktır. Sorumluluğa ilişkin maddede ve gerekçede sorumluluğun niteliğinin kusursuz sorumluluk olduğu açıkça ifade edilmese de maddede kusurun ortaya konmasına ilişkin bir gereklilikten söz edilmemesinden ve gerekçede açıkça 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’ne dayandığının belirtilmesinden ötürü kanun ile Türk hukukuna kazandırılmış olan üreticinin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk esasına dayandığını kabul etmek mümkündür.

¹⁷⁴ Madde Gerekçeleri: Madde 6- “Madde ile, ürünün bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısının veya ithalatçısının zarardan dolayı tazminat yükümlülüğü düzenlenmektedir. Söz konusu düzenleme AB’nin üye devletlerin ürün sorumluluğuna ilişkin 25 Temmuz 1985 tarihli ve 85/374/AET sayılı Konsey Direktifi doğrultusunda hazırlanmaktadır.”
(<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=262897&pkanunnumarasi=7223>) (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 09.11.2020)

Kanunun öngördüğü sorumluluk sistemine göre üreticinin sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için ürünün bir ‘uygunsuzluk’ barındırması gerekir. Uygunsuzluk barındıran ürünler ise tasarının 3/I(n) maddesinde ‘uygun olmayan ürün’ adı altında “ilgili teknik düzenlemeye veya genel ürün güvenliği gereklerine uygun olmayan ürün” şeklinde tanımlanmıştır. Bu durumda üreticinin zarardan sorumlu olması için ürünün, teknik düzenlemelere veya ürün güvenliği gereklerine uygun olmaması gerekir. Bu da sorumluluğun, ürünün niteliğine ilişkin şartı konusunda 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile oluşturulmuş olan üreticinin sorumluluğu düzenine tam bir uyum içerisinde olmadığı anlamına gelir. Çünkü dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde sorumluluk, ürünün haklı güvenlik beklentilerini karşılamamasını ifade eden ‘hata’ya dayandırılmıştır ve hata ile ÜGTDK’daki uygunsuzluk kavramları tam olarak aynı anlama gelmemektedir¹⁷⁵. ÜGTDK ile Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde daha sorumluluğun kurulması aşamasında karşımıza çıkan bu önemli fark, düzenlemelerin uyumu ve ÜGTDK’nın zarar görenlerin ihtiyacını karşılayıp karşılayamayacağı noktasında soru işaretleri oluşturup bir tartışma zemini yaratmaktadır. İşte bu noktada ÜGTDK hükümlerinin ne şekilde yorumlanıp değerlendirileceği ve sorumluluk koşullarının nasıl tespit edileceği büyük önem kazanmaktadır.

ÜGTDK ile oluşturulan sistemin yönerge ile tam uyum göstermeme sebebine gelince, üreticinin sorumluluğu gibi önemli bir haksız fiil sorumluluğu meselesinin, ürün güvenliğine yönelik teknik ve idari hükümlerle dolu bir kanunun maddeleri arasına sıkıştırılarak düzenlenmeye çalışılmasının, bu kavram karmaşasının ve problemin ana kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ÜGTDK’nın barındırdığı bu problemlili nokta, kanun henüz taslak aşamasındayken Oğuzer tarafından detaylı bir biçimde incelenmiş ve taslak haklı olarak eleştirilmiştir¹⁷⁶. Ancak söz konusu eleştiriler, kanun taslağı yasalaşma aşamasına gelinceye kadar yapılan değişiklikler sırasında karşılık bulamamış ve ne

¹⁷⁵ Hata ve Uygunsuzluk Kavramları ve bu kavramların karşılaştırılması hakkında detaylı bilgi için Bkz. III, A.

¹⁷⁶ Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanun Tasarısı’nın taslak metnine dair eleştiriler için Bkz. Oğuzer, **a.g.t.**, s. 46 vd.

yazık ki yönerge ile uyumlu bir üreticinin sorumluluğu düzenlemesinin sağlanması için problemlerli hususların düzeltilmesi konusunda bir gelişme kaydedilememiştir.

Bu bölümde çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak inceleyeceğim tartışmalara daha fazla değinilmeyecek olup Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu konusunda yaşanan gelişimler arasında nihayet üreticinin sorumluluğu meselesinin yasal düzlemde karşılığını teşkil etme niteliğine sahip 7223 sayılı ÜGTDK'nın kilometre taşı niteliğinde bir gelişme olduğunu ifade etmekle yetinilecektir.

B. Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun gelişimini incelemeye başlamadan önce insanların tüketimine sunulmak üzere piyasaya sürülen gıdaların da birer ürün olduğunu tekrarlamakta fayda bulunmaktadır. Gıdaların da gerek uluslararası gerekse yerel hukukta ürün olarak kabul edilmesi, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun üreticinin sorumluluğu ile paralel bir şekilde gelişmesine sebep olmuştur. Çünkü gıda üreticisi de nihayetinde bir üretici olarak üreticinin sorumluluğunun doğrudan süjesidir. Dolayısıyla önceki bölümde üreticinin sorumluluğunun gelişimine dair yapılan açıklamalar gıda üreticisi açısından da geçerlidir. Bu bölümde daha çok gıda ürünlerinin üreticinin sorumluluğunun gelişimindeki rolüne ve yerel hukukta gıdalara ilişkin hükümler içeren kanunların gıda üreticisinin hukuki sorumluluğuna etkisine değinilecektir.

1. Amerikan ve Avrupa Birliği Hukuku

20. yüzyılda teknolojinin gelişimi ve kitlesel üretimin yaygınlaşmasıyla üreticinin sorumluluğu düzenlemesine duyulan ihtiyaç kendisini gıda sektöründe de göstermiştir. Artan gıda ihtiyacının karşılanması ve verimliliğin artması için gıdaların üretiminde yöntemler değişmeye başlayıp özellikle kimyasal maddelerin kullanımı artınca oluşabilecek sağlık sorunlarına karşı gelişen hassasiyet de artmıştır. Gıda düzenlemelerine duyulan ihtiyaçtan yola çıkılarak yapılan düzenlemeler ise daha çok gıda güvenliğine ilişkin idari düzenlemeler ve AB özelinde malların serbest dolaşımı

konusunda yapılan düzenlemeler olmuştur¹⁷⁷. AB Gıda hukukunda oldukça önemli yere sahip olan Yeşil Kitap, Beyaz Kitap ve 178/2002 sayılı Tüzük, genel olarak gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeleri konu almıştır. AB Gıda hukukunun ana kaynağı olan 178/2002 sayılı tüzükte gıda üreticisinin hukuki sorumluluğuna dair özel bir sorumluluk düzenlemesi yapılmamıştır ancak bu AB hukukunda gıda üreticisinin yürüttüğü faaliyetten sorumluluğunun olmadığı anlamına gelmemektedir. Tam tersine üreticinin sorumluluğu AB hukukunda 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile düzenlendiği için ayrıca bir gıda üreticisinin sorumluluğu düzenlemesine ihtiyaç duyulmamıştır. 178/2002 sayılı tüzüğün ‘Sorumluluk’ başlıklı 21. Maddesinde 85/374 sayılı yönergeye atıfta bulunarak gıda üreticisinin sorumluluğunun yönerge uyarınca belirleneceği ifade edilmiştir. Zaten üreticinin sorumluluğu yönergesinde ürünün tanımı yapılırken doğal tarım ürünleri ve av hayvanları dahil olmak üzere gıda maddeleri de kapsama alındığından¹⁷⁸ yönergede düzenlenmiş olan üreticinin sorumluluğu sükutları arasında gıda üreticisinin de yer aldığı ve dolayısıyla gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun yönerge hükümleri uyarınca düzenlenmiş olduğu söylenebilecektir.

Amerikan hukukuna bakıldığında ise gıda ürünlerinin üreticinin kusursuz sorumluluğu anlayışının yerleşmesinde önemli bir yere sahip olduğu görülecektir. Amerikan hukukunda üreticinin sorumluluğunun kusursuz bir sorumluluk olarak kabul edildiği ilk kararlar gıdaların vermiş olduğu zararlara ilişkindir¹⁷⁹. Gıda ürünleri diğer ürünlere kıyasla daha bariz bir tehlike kaynağı olarak addedildiğinden üreticinin kusursuz sorumluluğu süreci gıdalar ile başlamış ve sonrasında diğer tüketim ürünleri açısından da kusursuz sorumluluk ilkesi kabul edilmeye başlanmıştır¹⁸⁰.

2. Türk Hukuku

a. Genel Olarak

Türk hukukunda gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu, genel üreticinin sorumluluğu bağlamında gelişimini sürdürmüştür. Bu açıdan bir önceki bölümde

¹⁷⁷ AB Gıda Hukukundaki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Türkoğlu, **a.g.m.**, s. 2785 vd.

¹⁷⁸ Bkz. I.A.2.

¹⁷⁹ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 16,20.

¹⁸⁰ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 16,20.

üreticinin sorumluluğunun Türk hukukundaki gelişime dair yapılan açıklamalar gıda üreticisinin sorumluluğu açısından da geçerlidir. Zira son döneme kadar Türk hukukunda gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu özel olarak düzenleyen bir kanun da bulunmamaktaydı. Bu sebeple önceki bölümde eTKHK ve 6502 sayılı TKHK hakkında yapılan açıklamalar, bu kanunlar gıda ürünlerini de kapsamalarına dahil ettiklerinden gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından da geçerlidir. Nihayet, Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nun yasalaşmasıyla gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu da üreticinin sorumluluğu şemsiyesi altında düzenlenmiş oldu. Ancak bu noktada güncel Türk Hukuku mevzuatında gıda hukukuna dair temel bir kaynak olan ve gıdalara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içeren 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'na ayrıca değinmek gerekmektedir.

b. 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu

5996 sayılı kanunda gıda üreticisi 'gıda işletmecisi' adı altında *"kâr amaçlı olsun veya olmasın kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişiler tarafından gıdanın üretimi, işlenmesi ve dağıtımının herhangi bir aşamasında kontrolü altında yürütülen faaliyetlerin, mevzuat hükümlerine uygunluğundan sorumlu olan gerçek veya tüzel kişiyi"*, ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. Söz konusu kanun esas itibariyle AB hukukunda önemli bir yer teşkil eden 178/2002 sayılı tüzük ile belirlenmiş olan gıda güvenliği ilkelerinin ülkemiz hukukuna aktarılması görevini üstlenmiş bir kanundur¹⁸¹. Bu sebeple de kanundaki düzenlemeler genel olarak gıda ve yem güvenliğine ilişkin esasları ortaya koyan ve veteriner hizmetleri, bitki, gıda ve yem sağlığını denetime yönelik idari hükümler içeren bir düzenlemelerdir.

Kanunun 21/1(a) maddesinde güvenilir olmayan gıdanın piyasaya arz edilemeyeceği düzenlenmiştir. Güvenilir olmayan gıda ise maddenin devamında insan sağlığı için tehlike oluşturan ve tüketime uygun olmayan gıda olarak tanımlanmıştır. Güvenirliğin belirlenmesinde ise üretim, işleme ve dağıtım aşamaları, etiket bilgileri ve sağlıkla ilgili uyarı niteliğindeki bilgiler ile insanlar tarafından günlük normal kullanım koşullarının dikkate alınacağı belirtilmiştir. Kanunun 21. maddesinde bu düzenlemeler yapıldıktan sonra 'Sorumluluklar' başlıklı 22. maddede bu

¹⁸¹ Bkz. I.A.4.

yükümlölüklerle uyulmaması durumu, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından bir sonuca veya yaptırıma bağlanmamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere kanun, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu düzenlememekte yalnızca gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeleri yapmakla yetinmektedir.

Gıda üreticisinin yalnızca bu kanuna göre sorumluluğu ancak TBK m. 49 uyarınca kusura dayanan genel haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde söz konusu olabilecektir. Bu kanunda düzenlenmiş olan gıda güvenliği şartları da ancak haksız fiil sorumluluğunun unsurlarından olan hukuka aykırılığın tespiti noktasında sorumluluğun kurulmasına yardımcı olabilecektir. Buna göre bir gıda üreticisinin bu kanun uyarınca sorumlu olması için piyasaya sürdüğu ürünün gıda güvenliği ilkelerine aykırı olması gerekir, üstüne üstlük gıda üreticisinin kusuru da sorumluluğun söz konusu olması için gerekli bir unsur olarak aranacaktır¹⁸².

¹⁸² Özdemir, **a.g.m.**, s. 448.

İKİNCİ BÖLÜM

GIDA ÜRETİCİSİNİN SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ

I. Sorumluluğun Hukuki Niteliğine Dair Genel Bir Bakış

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun koşullarını incelemeden önce sorumluluk rejiminin hukuki niteliğini incelemek ve tespit etmek gerekmektedir çünkü hukuki sorumluluğa ilişkin tartışma ve görüşlere yer verilmesi, sorumluluğun şartlarına dair bakış açısına etki edeceği gibi gıda üreticisinin sorumluluğu konusunun önemine dikkat çekmekte de önemli bir rol oynayacaktır.

Çalışmanın ilk kısmında izah edildiği üzere¹⁸³ gıda ürünleri de gerek Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi gerekse yönergenin Türk hukukundaki yansıması olan ÜGTDK uyarınca ‘ürün’ kapsamı içerisinde kabul edilmiştir. Yani gıda ürünleri de üreticinin sorumluluğu bakımından birer ürün olduklarından, genel olarak üreticinin sorumluluğuna dair yapılacak olan hukuki nitelik tartışmaları ve değerlendirmeleri büyük ölçüde gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından yapılacak değerlendirmeler ile paralellik gösterecektir. Bununla birlikte gıda üreticisi açısından sorumluluğun hukuki niteliğinin tehlike sorumluluğu ekseninde tartışılması da gereklidir.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun niteliğinin tespitinde de önemli payı bulunan ‘üreticinin sorumluluğunun hukuki niteliği’ meselesi doktrinimizde oldukça derin ve yoğun bir biçimde tartışılmıştır. Bu derin tartışmaların ardında ise iki ana sebebin yattığı söylenebilecektir. Bunlardan ilki; teknolojinin gelişmesiyle boyutları artan tüketici zararlarının etkin bir biçimde karşılanmasına duyulan ihtiyacın yükselişi ve yabancı ülke hukuklarında bu yönde ciddi çalışmalar yapılmasıyla konunun ülkemizde de güncellik kazanmasıdır. İkinci sebep olarak ise; yabancı ülke hukuklarındaki yasama düzeyindeki çalışmaların aksine Türk hukukunda konunun çözümü noktasında yetersiz kalan pozitif düzenlemeler neticesinde meselenin doktrinde çok sayıda farklı görüşlerle değerlendirilmeye oldukça müsait bir alanda kalmış olması gösterilebilir. Nitekim Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesi son döneme kadar yabancı hukuklarda olduğu kadar tatminkâr bir biçimde çözüme

¹⁸³ Bkz. I A 2

kavuşturulmadığı için doktrin tarafından zarar görenlerin üreticiye başvurarak etkin bir biçimde zararlarının karşılanmasını temin etmek maksadıyla sorumluluğun hukuki niteliğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Örnek vermek gerekirse 4077 sayılı eTKHK ve “Ayıplı Mal Yönetmeliği” döneminde meselenin yabancı hukuklarda olduğu gibi kusursuz sorumluluk çerçevesinde çözüldüğünü ileri süren yazarlar olduğu gibi¹⁸⁴ bunun karşısında durarak meselenin henüz çözüme kavuşmadığı yönünde görüş bildiren yazarlar da olmuştur.¹⁸⁵ Bu görüşlerin dışında üründen dolayı zarar gören kişilerin zararlarının tazmini için haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümlere kıyasla zarar gören açısından daha avantajlı olan sözleşmesel sorumluluk hükümlerinin uygulama alanı bulması gerektiğini savunan yazarlar da doktrinde yer almıştır¹⁸⁷. Öte yandan üreticinin sorumluluğu meselesinin kusura dayanan haksız fiil hükümleri çerçevesinde kalınarak ancak özellikle kusur unsuru üzerinde zarar gören lehine olacak şekilde birtakım değişikliklerle çözülebileceğini savunan yazarlar olmuş¹⁸⁸ ve nihayet üreticinin sorumluluğunun değişen toplum dinamiklerinin ve yabancı ülke hukuklarındaki düzenlemelerin de etkisiyle kusursuz sorumluluk esası çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden görüşler¹⁸⁹ doktrindeki tartışmalara katılmıştır.

Günümüzde Türk hukukunda yer alan yasal düzenlemelere bakıldığında 6502 Sayılı TKHK’da “üreticinin sorumluluğuna” dair herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş olması, tüketicinin korunması kanunu etrafındaki tartışmaların – üreticinin sorumluluğu meselesini olumlu bir biçimde nihayete erdirememiş olmakla birlikte – sona ermesine sebep olmuştur¹⁹⁰. Öte yandan 12 Mart 2020 tarihinde ÜGTDK’nın resmî gazetede yayımlanmasıyla Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu rejimini

¹⁸⁴ Aydos, Oğuz Sadık, **Ürün Sorumluluğu**, Ankara, 2009, s.90; Yıldırım, Mustafa Fadıl, **Gen Teknik Uygulamalardan Doğan Hukuki Sorumluluk**, Ankara, 2008, s. 265; Tiftik, a.g.e., s. 45; Kırca, a.g.e., s. 101; Oğuzer, a.g.t., s. 45

¹⁸⁵ Petek, a.g.e., s.104-105; Sanlı/Atamer, a.g.m., s. 773; Akçura Karaman, a.g.e., s. 143; Özsunay, Ergun “Otomotiv Sektöründe Ayıplı Ürünlerin Satımında Tüketicinin ve Bunların Neden Oldukları Zararlarda Zarar Görenin Korunması”, **2. Tüketici Hukuku Sempozyumu Ses Çözümleri ve Makaleleri – Tüketici Hukuku Açıklamaları**, 1. Bs., Bilge Yayınevi, Ankara, 2013, s. 492.

¹⁸⁶ 4077 Sayılı eTKHK ve “Ayıplı Mal Yönetmeliği” döneminde üreticinin sorumluluğuna ilişkin yürütülmüş tartışmalar hakkında detaylı bilgi için Bkz., Akçura Karaman, a.g.e., s. 132 vd.

¹⁸⁷ Bkz. II B

¹⁸⁸ Bkz. II C

¹⁸⁹ Bkz. II D

¹⁹⁰ Bkz. I, C, 1, b, (3)

düzenleyen bu kanun tarafından öngörülen sorumluluğun hukuki niteliğinin incelenmesi gerekliliği doğmuştur. Bu nedenle de gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun niteliğinin tespitinde konunun daha iyi anlaşılması açısından bu görüş ve değerlendirmelere genel olarak da olsa yer vermekte fayda bulunmaktadır.

II. Sözleşmesel Sorumluluk Esasına Göre Değerlendirme

A. Genel Sözleşmesel Sorumluluk Açısından İnceleme

Üreticinin piyasaya sürdüğü ürünlerden kaynaklanan zararların tazmini konusunda başvurulacak sorumluluk esasının sözleşmesel sorumluluk esası olması gerektiğini ileri süren görüşlerin temelinde sözleşmesel sorumluluk hükümlerinin zarar gören bakımından pek çok açıdan klasik haksız fiil sorumluluğu hükümlerine göre daha avantajlı olması yatmaktadır. Böylece zarar gören, kendisi açısından daha avantajlı olan sözleşmesel sorumluluk hükümlerine başvurarak kendi nezdinde doğan zararların tazmini için üreticiye başvurabilecektir. Gerçekten de 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu¹⁹¹ m. 112 ile öngörülen sözleşmesel sorumluluk esası çerçevesinde, borcunu hiç veya gereği gibi ifa etmeyen kişi kendisine hiçbir kusur yüklenemeyeceğini ispat edemedikçe alacaklının bundan doğan zararını karşılamakla yükümlüdür¹⁹². Görüldüğü üzere sözleşmesel sorumluluk esasına göre sorumluluğun kurulmasında – her ne kadar sözleşmesel sorumluluk esasında sorumluluk hala bir kusur sorumluluğu olsa da- kusuru ispat yükü zarar gören lehine olacak şekilde ters çevrilerek davalıya yüklenmiştir oysaki TBK m. 49 vd. hükümlerinde öngörülen haksız fiil sorumluluğunda kusurun varlığını ispat etmesi gereken taraf zarar gören yani davacıdır. Gıda üreticisinin sorumluluğu konusunda zarar görenin kompleks üretim sürecindeki kusuru ispat etmesinin neredeyse olanaksız olması karşısında sözleşmesel sorumluluktaki ters çevrilmiş ispat yükünün zarar gören lehine olduğu açıktır. Bunun

¹⁹¹ R.G. T. 11.01.2011, S. 27836

¹⁹² Sözleşmesel sorumluluk esasına dair genel bilgi için Bkz. Oğuzman, M. Kemal/ Öz, Turgut, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I**, 18. Bs., Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, s. 395 vd., Tekinay, Selahattin Sulhi/Akman, Sermet/ Burcuoğlu, Haluk/ Altıp Atilla, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 7. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s.51 vd.; Eren, Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 25. Bs., Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 1172 vd.; Tandoğan, Haluk, **Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mesuliyet)**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 395 vd.

yanında yalnızca kusur unsuru açısından değil, zamanaşımı konusunda¹⁹³, tazminat kapsamına girecek zarar türleri bakımından¹⁹⁴ ve yardımcı kişilerin verdikleri zararlardan sorumluluk¹⁹⁵ bakımından da sözleşmesel sorumluluk hükümleri klasik haksız fiil hükümlerine kıyasla zarar gören açısından daha avantajlı konumadır.

Üreticinin sorumluluğunun sözleşmesel sorumluluk esasına dayanılarak çözülmesinin önünde duran en büyük engel ise “sözleşmenin nisbiliği” ilkesidir zira bu ilkeye göre sözleşmesel sorumluluğa ancak sözleşmenin tarafları başvurabilecek iken ürün sebebiyle zarar gören kişi ile üretici arasında çoğu zaman bir sözleşme mevcut olmamaktadır¹⁹⁶. Gıda üreticisinin sorumluluğu açısından bir örnek vermek gerekirse; tüketmek üzere marketten bir gıda maddesi alındığında üretici ile bu gıda sebebiyle zarar görecektir kişi arasında bir sözleşme mevcut olmayacaktır çünkü zarar gören, tedarik zincirinin son halkası olan perakende satıcıdan ürünü satın alarak sözleşmeyi onunla kurmuştur. Bununla birlikte bir kişi gıda maddesini doğrudan üreticiden satın almış olsa bile pek çok kez bu gıda sebebiyle örneğin aile fertlerinden birisinin tüketim sonucunda zarar görmesi söz konusu olabilir. Bu ihtimalde de zarar gören diğer aile fertleri ile üretici arasında bir sözleşmesel bağdan söz edilemeyecektir. Bu sebeple doktrinde sözleşmesel sorumluluk hükümlerinin sağladığı avantajlardan üreticinin sorumluluğu bakımından da istifade edilebilmesi için sözleşmenin nisbiliği ilkesini esnetici birtakım görüşler ileri sürülmüştür.

B. Sözleşmenin Nisbiliği İlkesini Esnetmeye Yönelik Görüşler

¹⁹³ TBK m.146 uyarınca her alacak 10 yıllık zamanaşımına tabi iken haksız fiil sorumluluğundaki zamanaşımı sürelerini düzenleyen TBK m. 72 uyarınca zamanaşımı süresi zararın ve tazminat yükümlüsünün öğrenilmesinden itibaren 2 yıl ve her halde fiilin işlenmesi tarihinden itibaren 10 yıl olarak belirlenmiştir.

¹⁹⁴ Sözleşmesel sorumluluk esası uyarınca, mutlak hak ihlali bulunmaksızın meydana gelmiş olan salt malvarlığı zararları da tazminat kapsamında iken haksız fiil sorumluluğunda salt malvarlığı zararları ancak bu zararların da kapsam dahilinde olacağını işaret eden özel koruma normlarının varlığı halinde sorumluluğa konu olabilmektedir. Bkz. Akçura, **a.g.e.**, s. 55.

¹⁹⁵ TBK m. 116’da düzenlenmiş olan “Yardımcı Kişilerin Fiillerinden Sorumluluk” konusunda herhangi bir kurtuluş sebebi öngörülmemişken haksız fiil sorumluluğu esası bağlamında yer alan ve TBK m. 66’da düzenlenen “Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu”nda adam çalıştırana çalışanını seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat etmesi durumunda sorumluluktan kurtulma imkânı tanınmıştır.

¹⁹⁶ Öztan, Bilge, **İmalatçının Sorumluluğu**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1982, s 48; Petek, **a.g.e.**, s. 106; Akçura, **a.g.e.**, s. 54;

Doktrinde bazı yazarlarca üreticinin sorumluluğunun sözleşmesel sorumluluk sınırları içerisinde çözümlenmesi için sözleşmesel sorumluluğun kapsamının genişletilmesine yönelik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler arasında öncelikli olarak dikkat çeken görüşler “*üçüncü kişinin zararlarını tazmin teorisi*” ile “*üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşme*” teorileridir. Sözü edilen bu teoriler ile üreticinin ilk alıcı ile yapmış olduğu sözleşme üzerinden üretici ile zarar gören kişi arasında hak ve yükümlülükler tespit edilerek sözleşmesel sorumluluk hükümlerinin uygulanması amaçlanmıştır¹⁹⁷.

Üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşme teorisi ile üreticinin tüketilen üründen ötürü zarar görebileceğini öngörebildiği bazı üçüncü kişilerin de – ürünün son alıcısının korumakla yükümlü olduğu kişiler gibi - üretici ile ilk alıcı arasındaki sözleşme ilişkisinin sağlamış olduğu korumadan faydalanabileceği ve böylece sözleşmesel sorumluluğa dayanılarak tazminat talep edilebileceği ileri sürülmüştür¹⁹⁸. Bu görüş, her ne kadar korumadan yararlanacak kişilerin son alıcının ailesi ve çalıştırdığı kişiler gibi yakın bir çevre ile sınırlandırılması teklif edilse de sorumluluğun sınırlarının çok genişlemesine sebep olacağı ve bu sebeple de adaletsiz sonuçlara yol açabileceği endişeleri ile eleştirilere maruz kalmıştır¹⁹⁹.

Üreticinin sorumluluğunun tespitinde üçüncü kişinin zararlarını tazmin teorisi ile üreticinin ürünün tekrar satılacağına bilinci ile hareket ederek ilk alıcı dışındaki diğer alıcılara karşı da sözleşmeden doğan yükümlülükleri taşıyarak onların da zararlarını üstleneceği ileri sürülmüştür ancak bu görüş de zarar talebinin kimin tarafından ileri sürüleceğinin belirsiz olması sebebiyle ve son alıcı dışında kalan üçüncü kişilerin zararları açısından tatminkar bir çözüm getiremediği gerekçesi ile eleştirilmiştir²⁰⁰.

Sözleşmesel sorumluluğun üreticinin sorumluluğu açısından da uygulama alanı bulabilmesi için ileri sürülen görüşlerden bir başkası da üreticiyi son satıcının yardımcı kişisi kabul ederek yardımcı kişilerin fiilinden sorumluluk kapsamında zararın tazminini öneren görüştür. Bu görüşe göre sözleşmesel ilişki içerisinde bulunanlar yalnızca son satıcı ve alıcı olup üretici ve diğer ara satıcı/tedarikçiler ürünü denetlemek

¹⁹⁷ Tarman, **a.g.m.**, s. 304

¹⁹⁸ Öztan, **a.g.e.**, s. 51; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 67 vd s. 87 vd.; Özsunay, **a.g.m.**, s. 121

¹⁹⁹ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 87; Öztan, **a.g.e.**, s. 54.

²⁰⁰ Kırca, **a.g.e.**, s. 13; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 65. Öztan, **a.g.e.**, s. 56 vd.

ve kontrol etmekle görevli yardımcı kişi konumundadırlar ve bunların vermiş oldukları zararlardan borçlu yani son satıcı da sorumludur²⁰¹. Bu görüş üretim sürecini gerçekleştiren ve bu süreçten doğan zararlardan ötürü sorumlu tutulması hedeflenen üreticinin yerine sorumluluğu satıcının üzerine bırakması nedeniyle eleştiriler ile karşılaşmıştır²⁰².

Doktrinde bu görüşlerin dışında dürüstlük kuralına dayandırılan ve tarafların arasında edim yükümünden bağımsız bir borç ilişkisi çerçevesinde sözleşmesel sorumluluk hükümlerinin uygulama alanı bulacağına dair görüşler ileri sürülmüştür²⁰³. Bu görüşler farklı çıkış noktalarına sahip olup üreticinin yaptığı reklam ve tanıtımlarla bir güven tesis ettiğine ilişkin görüşler, taraflar arasında sosyal temasın varlığına ve bundan doğan koruma ödevlerine dayanan görüşler ve culpa in contrahendo teorisi uyarınca taraflar arasında sözleşme görüşmelerinin başlamasıyla özen yükümlülüğünün doğduğuna dair görüşler bu bakış açısının en dikkat çeken parçaları olmuştur²⁰⁴. Söz konusu görüşler üretici ile zarar gören arasında çoğu kez sosyal temas düzeyinde bir ilişki bile olmaması veya taraf iradesi yoksa sözleşme de yoktur ilkesini fazla zorladıkları gerekçeleri ile ve de sözleşmesel sorumluluğa dayandırılmak istenen koruma ödevlerinin aslında haksız fiil sorumluluğunun konusu olması sebebiyle eleştirilere maruz kalmış ve çok taraftar bulamamışlardır²⁰⁵.

III. Kusura Dayanan Genel Haksız Fiil Sorumluluğu Esasına Göre Değerlendirme

A. Meselenin Genel Olarak Kusura Dayanan Haksız Fiil Sorumluluğu Çerçevesinde Ele Alınması

Genel olarak üreticinin sorumluluğu meselesi, sözleşmesel sorumluluk ilkelerinin bu sorumluluk rejimine uygulanmasının uygun ve yeterli görülmemesinin de etkisiyle

²⁰¹ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 74; Öztan, **a.g.e.**, s. 59 vd.

²⁰² Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 74; Öztan, **a.g.e.**, s. 59 vd.

²⁰³ Söz konusu görüşler hakkında detaylı bilgi için Bkz. Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 75 vd.; Öztan, **a.g.e.**, s. 61 vd.

²⁰⁴ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 75 vd.; Öztan, **a.g.e.**, s. 64.

²⁰⁵ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 75.

ağırlıklı olarak haksız fiil hükümleri çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır²⁰⁶.²⁰⁷ Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu da bu ekseninde değerlendirilmeye müsaittir. Haksız fiil sorumluluğunun ağırlıklı olarak kabul edilmesinin yanında sorumluluğunun kusura dayanan bir haksız fiil sorumluluğu mu yoksa kusursuz sorumluluk mu olması gerektiği temel tartışma olarak ele alınmıştır.

Kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu Türk hukuku açısından TBK m. 49²⁰⁸ vd. hükümleri ile düzenlenmiş ve sorumluluk esası kusurlu ve hukuka aykırı fiillere dayandırılarak zarar görenin zararının tazmini için hukuka aykırı bir fiil, kusur, zarar ve uygun nedensellik bağının varlığı aranmıştır²⁰⁹. Zaten kusura dayanan haksız fiil sorumluluğuna dair tartışmaların temeli de zarar görenin, zarar verenin kusurunu ispat etmesi gerekliliğinden ileri gelmektedir²¹⁰. Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki bu sorumluluk esasına göre gıda üreticisi piyasaya sürdüğü maldan ötürü bir zarar doğduğunda ancak kusurlu olması durumunda zararı gidermekle yükümlü olacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere üreticilerin faaliyetlerini oluşturan alan, gelişen teknoloji ve endüstrileşme dolayısıyla zarar görenlerin üzerinde hâkim olabildikleri bir alan olmadığından kusurun ispatı da zararların tazmin edilmesi noktasında zarar görenlerin dezavantajlı konumda kalmasına sebep olmaktadır.

Türk hukukunda ÜGTDK öncesinde üreticinin sorumluluğunu özel olarak öngören bir yasal düzenlemenin yokluğunun da etkisiyle doktrinde; kanundaki boşluğun hâkim tarafından doldurularak kusursuz sorumluluk tesis edilmesi yönündeki görüşler²¹¹ de reddedilerek üreticinin sorumluluğu meselesinin kusura dayanan haksız fiil

²⁰⁶ Alman Hukuku, Amerikan Hukuku ve İngiliz Hukukunda üreticinin sorumluluğu bakımından sözleşmesel sorumluluk görüşlerinin terk edilmeye başlanıp haksız fiil sorumluluğu görüşlerinin benimsenmeye başladığına ilişkin Bkz. Akçura, **a.g.e.**, s. 91-92.

²⁰⁷ Öztan, **a.g.e.**, s. 72; Yavuz, Cevdet, **Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu: Özellikle Tüketicinin Korunması Sorunu Bakımından**, Beta Yayınları, İstanbul, 1989, s. 205; Baysal, **a.g.e.**, s. 284.

²⁰⁸ **A. Sorumluluk**

I. Genel olarak

MADDE 49-“Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür”

²⁰⁹ Haksız Fiil Sorumluluğu’na ilişkin genel bilgi için Bkz. Tandoğan, **a.g.e.**, s. 3 vd.; Oğuzman, M. Kemal/ Öz, Turgut, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, 15. Bs., Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, s. 11 vd; Baysal, **a.g.e.**, s. 49 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 51 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 584 vd.

²¹⁰ **TBK m. 50/1:** “Zarar gören, zararını ve zarar verenin kusurunu ispat yükü altındadır.”

²¹¹ Bkz. II D 2

sorumluluğu esasına göre çözülmesi gerektiğini ifade eden görüşler ileri sürülmüştür²¹². Ancak yine doktrinde üreticinin sorumluluğu ile hedeflenen amaçlara ulaşılabilmesi için klasik haksız fiil sorumluluğunun yetersiz kaldığı noktalara işaret edilmiş ve sorumluluğun zarar görenlerin etkin bir biçimde korunduğu bir düzene evrilmesi için çözümler aranmaya devam edilmiştir.

Sorumluluğun niteliğine dair bunca görüşün ortaya çıkmasında mevcut bir üreticinin sorumluluğu düzenlemesi eksikliği yattığından günümüze baktığımızda ÜGTDK ile meselenin artık çözüme kavuştuğu ve dolayısıyla tartışmaların sona erdiği düşünülebilir. Ancak ÜGTDK, resmî gazete yayımlanmış olsa da m. 26 hükmü uyarınca kanun, 12 Mart 2021 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu tarihe kadar ortaya çıkacak olan üreticinin sorumluluğu ihtilafları için bu tartışmaların hala önem taşıdığı aşîkardır. Aynı zamanda aşağıda incelenecek olan adam çalıştırmanın sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu rejimlerinin ÜGTDK karşısındaki konumu ve ÜGTDK'ya rağmen uygulama alanı bulup bulmayacağı da incelemeye değerdir.

B. Kusura Dayanan Haksız Fiil Sorumluluğunun Elverişliliğinin Değerlendirilmesi

Üreticinin sorumluluğunun tesisinde klasik haksız fiil sorumluluğunun kabul edilmesine yöneltilen esas eleştiri kusur unsuruna dair ise de bunun yanında hukuka aykırılık unsuru üzerinden de eleştiriler yöneltilmiştir. Bu görüşlerin bir kısmı haksız fiil sorumluluğu unsurlarından hukuka aykırılığın, bir ürünün salt üretilip piyasaya sürülmesi hukuka aykırı sayılamayacağından yola çıkılarak üreticinin sorumluluğunda söz konusu olmadığını ileri sürerken hukuku aykırılığın mevcut olduğunu kabul eden görüşler arasında da hukuka aykırılığın dayanağı konusunda tartışmalar yürütülmüştür²¹³. Bazı görüşlere göre hukuka aykırılık “tehlike kuralı” çerçevesinde kurulmaya çalışılmıştır²¹⁴. Hatta Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da bir kararında²¹⁵ *“İmalatçı, tehlikeyi uzaklaştırmak için gerekli güvenlik ve denetim önlemlerini*

²¹² Petek, **a.g.e.**, s. 112; Akçura Karaman, s. 48; Havutçu, **a.g.e.**, s. 114.

²¹³ Üreticinin sorumluluğunda hukuka aykırılık unsuruna ilişkin tartışmalar hakkında detaylı bilgi için Bkz. Akçura, **a.g.e.**, s. 94 vd. – 177 vd.

²¹⁴ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 480; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 94.

²¹⁵ Yarg., HGK, T. 27.11.1996, E., 1996/4-588; K. 1996/831 (Çevrimiçi) (www.kazanci.com) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

almalıdır.” ifadeleri ile hukuka aykırılığı sözü edilen “tehlike kuralı”na dayandırmıştır.

Bir diğer görüşe göre ise hukuka aykırılık üreticinin tüketici nezdinde oluşturmuş olduğu güvenin ihlal edilmesi üzerinden de kurulabilmektedir²¹⁶.

Bu görüşlerin dışında Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, üreticinin piyasaya sürdükleri bozuk konserve örneklerinden yola çıkarak hukuka aykırılık unsurunun üreticinin “zarar yaratmama” görevine aykırı davranmasından yola çıkarak kurulabileceğini ifade etmişlerdir²¹⁷. Yargıtay’ın da hatalı mal üretilmesinin hukuka aykırı kabul edilmesinden yola çıkarak haksız fiil sorumluluğunu kurduğu kararları mevcuttur²¹⁸.

Her ne kadar bu görüşler doktrin tarafından tartışılmış olsa da mesele Türk hukukunda baskın olarak kabul edilen “objektif hukuka aykırılık teorisi”²¹⁹ çerçevesinde ele alındığında mutlak hak ihlali söz konusu olması durumunda sonucun hukuka aykırılığı görüşü uyarınca hukuka aykırılığın var olduğu kabul edilecek ayrıca davranışın da hukuka aykırılığı aranmayacaktır²²⁰. Buradan yola çıkarak söylenebilir ki gıda üreticisinin üretilip piyasaya sürdüğü bir gıda maddesi gıdayı tüketen kişinin sağlığına yani vücut bütünlüğüne yahut diğer mallarına zarar verdiğinde yani zarar görenin mutlak haklarını ihlal ettiğinde bu sonuç zaten hukuka aykırı olacağından bu unsur sağlanmış olacaktır. Çalışmamız kapsamında odaklandığımız zararlar gıdanın tüketimi sebebiyle ortaya çıkan sağlık sorunları veya gıda ürünü sebebiyle zarar görenin diğer mallarının zarar görmesi olduğuna göre haksız fiil sorumluluğu açısından hukuka aykırılık unsuru tarafımızca da benimsenen objektif hukuka aykırılık teorisi uyarınca kolayca sağlanmış olacaktır. Bu sebeple doktrinde üreticinin

²¹⁶ Yavuz, **a.g.e.**, s. 237; Yarg. 4. HD., T. 05.07.1997, E., 2921, K., 7745 831 (Çevrimiçi) (www.kazanci.com) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

²¹⁷ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 480

²¹⁸ “İmalatçının hatalı mal üretmesi hukuka aykırı bir eylem olmakla...” Yarg. 4. HD. T.11.04.2000, E., 517/K., 3348 (Çevrimiçi Erişim) (www.kazanci.com); Yarg. 11. HD., T. 06.05.1974, E., 1537/ K., 1603 (Çevrimiçi Erişim) (www.kazanci.com)

²¹⁹ Objektif hukuka aykırılık teorisine göre hukuka aykırılık, insanların kişi ve mal varlıklarını korumayı amaçlayan hukuk kurallarının ihlali anlamına gelmektedir. Oğuzman/Öz, **Cilt II**, s. 14 vd.; Tandoğan, **a.g.e.**, s. 17; Eren, **a.g.e.**, s. 660; Ayrıca objektif hukuka aykırılık teorisine dair detaylı bilgi için Bkz. Çağlayan Aksoy, Pınar, **Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Unsurları Çerçevesinde Salt Malvarlığı Zararlarının Tazmini**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 156 vd.

²²⁰ Çağlayan Aksoy, **a.g.e.**, s. 162; Çalışkan, Alican/Yıldırım, Kaan Can, “Taşınmaz Malikinin Salt Malvarlığı Zararlarından Sorumluluğu”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 94, dn. 31.

sorumluluğuna klasik haksız fiil sorumluluğunun hukuka aykırılığın mevcut olmaması nedeniyle uygulanamayacağına dair görüşlere katılmak mümkün değildir. Ayrıca hukuka aykırılık sonucun hukuka aykırılığı esasına göre kurulacağına göre hukuka aykırılığın dayanağına ilişkin yürütülen tartışmalar da kanımızca pratik önem taşımamaktadır.

Üreticinin sorumluluğunda haksız fiil sorumluluğunun en yoğun biçimde eleştirildiği hususun sorumluluğun varlığı için üreticinin kusurunun ortaya konması gerekliliği olduğunu daha önce ifade etmiştik. Ürün sebebiyle zarar görenlerin zararın giderilmesine daha etkin yollardan gidebilmesi için kusur unsurunun belli açılardan zarar gören lehine olacak şekilde yorumlanması istikametinde görüşler ileri sürülmüştür²²¹.

Yargıtay'ın da bu görüşlere uyumlu olarak içtihatlar ortaya koyduğu görülmektedir. Konunun incelenmesinde söz konusu içtihatlar üzerinden değerlendirme yapmakta fayda bulunmaktadır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun çalışmamızın önceki kısımlarında da yer verdiğimiz oldukça önemli bir kararında²²² üreticinin sorumluluğu bir kusur sorumluluğu olarak tespit edilmekle birlikte üretim faaliyetinin kompleks yapısı sebebiyle zarar görenin bazı hususları ispat etmesinin olanaksız olacağından bahisle fiili karinen ispat yerine geçmesinin kabul edilmesi ve zarar görenin kusuru ispat yükünün hafiflemesi gerektiği ifade edilmiştir²²³.

Üreticinin sorumluluğu bakımından içtihatlar kapsamında atılan tek adım zarar görenin ispat yükünün hafifletilmesi değil aynı zamanda kusurun objektifleştirilmesi bağlamında sorumluluğun kurulmasının kolaylaştırılmasıdır²²⁴.

²²¹ Akçura, **a.g.e.**, s. 98.

²²² "...zarar verenin kusurunu kanıtlamadaki yükümlülüğünün hafiflediği sonucuna varabiliriz. İmalat işinin çok komplike olması nedeniyle de, zaten zarar görenin bazı hususları kanıtlaması imkânsız olacaktır. Bundan dolayıdır ki, fiili karinenin ispat yerine geçmesi kabul edilmelidir. Zararın imal edilen şeyin kullanımından kaynaklanmadığını imalatçı kanıtlayacaktır. Bu husus Alman Mahkemelerince de kabul edilmiş bulunmaktadır." Yarg., HGK, T. 27.11.1996, E., 1996/4-588; K. 1996/831 (Çevrimiçi) (www.kazanci.com) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

²²³ Aynı yönde Yarg. 4. HD., T. 27.03.1995, E., 1994/6256/K., 1995/2596; Yarg. HGK. T. 13.02.2002, E. 2002/4-114, K. 2002/84. (Çevrimiçi) (www.kazanci.com) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

²²⁴ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 38; Akçura, **a.g.e.**, s. 97.

Az evvel değindiğimiz Hukuk Genel Kurulu kararı²²⁵nda kusurun tespitine ilişkin yer verilen “...imalatçının sorumluluğu saptanırken, ondan beklenen özenin, bir kazı yapan işçiden beklenen özenle aynı olmamalıdır. İmalatçının daha yüksek bir özen yükümlülüğü vardır. Bunun nedeni de, imalatçının yaptığı işin özelliğine göre, büyük tehlike yaratmasıdır.... Bunun sonucu olarak imalatçı bilim ve tekniğin gerekli kaldığı son durumu gözetecektir.” bölümü ile üreticinin özen yükümlülüğünün normal bir kişiye göre daha yüksek olduğu ifade edilerek kusur objektifleştirilmek istenmiş ve bu sayede üründen doğan zarara üreticinin katlanması gerektiği ortaya konmuştur.

Görüldüğü üzere Yargıtay’ın büyük ölçüde istikrar kazanmış olan bakış açısı ile hem zarar görenin kusuru ispat yükünün hafifletilmesi hem de üreticinin özen yükümlülüğünün objektif olarak değerlendirilmesiyle üreticinin sorumluluğu meselesinin çözümünde kusura dayanan haksız fiil sorumluluğuna elverişli bir konum kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak sorumluluk hala bir kusur sorumluluğu olduğu için; üreticinin doğan zararlardan kusuru olmasa bile sorumlu olması amacıyla kusur unsurunu devreden çıkarmaya yönelik yani “kusursuz sorumluluk esasının” temel alınması yönünde görüş ve çözüm önerileri üretilmeye devam edilmiştir.

IV. Kusursuz Sorumluluk Esasına Göre Değerlendirme

A. Kusursuz Sorumluluğa Duyulan İhtiyacın Sebebi

Üreticinin sorumluluğunu tespit ederken ister sözleşmesel sorumluluk ister kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu kabul edilsin her iki ihtimalde de kusur sorumluluğun unsurlarından biri olacak veya zarar gören kusuru ortaya koymak zorunda kalacak ya da üretici kusuru bulunmadığını ortaya koyarak sorumluluktan kurtulacaktır. Halbuki üreticinin sorumluluğunda bakış açısının değişmesine ve yabancı ülke hukuklarını kusursuz sorumluluk düzenlemeleri yapmaya iten sebeplerin başında toplumsal dinamiklerin değişmesi gelmektedir. Öyle ki gelişen teknoloji ve üretim teknikleri sayesinde piyasaya arz edilecek ürünler geniş bant zincirleri ile kitlesel olarak üretilmeye başlanmış ve böylece üreticiler küçük çaptaki gerçek kişilerden ziyade

²²⁵ Yarg., HGK, T. 27.11.1996, E., 1996/4-588; K. 1996/831 (Çevrimiçi) (www.kazanci.com) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020) Aynı yönde Yarg. 4. HD., T. 02.10.1984, E. 5417, K., 7216 (Çevrimiçi) (www.kazanci.com) (Son Erişim Tarihi: 17.12.2020)

büyük şirketlere dönüşmeye başlamıştır. Bunun da etkisiyle üretim süreci tüketici tarafından kontrol ve denetime tabi tutulamayacak kompleks bir yapıya ulaşmıştır. Ayrıca ürünleri hatalı kılan olgular her zaman üreticinin ihmali ya da kusurundan ileri gelmeyebilir örneğin üretim kaçakları gibi nedenlerden de ileri gelebilecektir. Hal böyleyken üreticiyi yalnızca kusuruyla sebebiyet verdiği zararlardan sorumlu tutmak zararların çoğu kez üreticiden tazmin edilememesine sebep olacaktır. Bu da ürünün tüketicisi olan bireyleri tabiri caiz ise dev şirketlerin yine dev cüsseleri altında ezilmeye iten bir bakış açısı olacaktır. Üretim faaliyetleri sayesinde ekonomik olarak menfaat sağlayan üreticilerin bu menfaatleri karşısında ürünlerden dolayı zarar görenlerin zararlarının etkin bir biçimde giderilememesi sonucu adalet düşüncesine aykırı geldiğinden, üreticinin sorumluluğunun amacı ve varlık sebebi de göz önünde bulundurulduğunda üreticinin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk esasına göre çözümlenmesi gerektiği görüşleri doktrinde daha çok dile getirilmeye başlanmıştır²²⁶.

Doktrinde üreticinin sorumluluğunun bir kusursuz sorumluluk hali olarak ele alınması gerekliliğini farklı bir bakış açısı ile ele alan bir görüş daha yer almaktadır. Sanlı ve Atamer, ekonomik analiz çerçevesinde üreticinin sorumluluğunu değerlendirmiş ve “sosyal refah” ile “sosyal maliyet” olguları etrafında üreticiler için bir kusursuz sorumluluk kuralının düzenlenmesinin daha uygun olacağı sonucuna ulaşmışlardır²²⁷. Yazarlara göre üreticiler için kusursuz sorumluluk öngörülmesi hem üreticiyi hem de ürünün alıcısını tedbir almaya itecek ve piyasadaki ürün sayısının da ihtiyaç seviyesinde dengelenmesine vesile olacaktır ki bunlar toplumsal (sosyal) maliyetin azalmasını sağlayacaktır.²²⁸ Bununla birlikte kusur sorumluluğunun öngörülmesi üretici açısından özen maliyetlerini arttıracak gibi zarar görenlerin kusuru ispat yükünün zorluğu ve mahkemelerin özen kıstasını yanlış değerlendirme riskleri sebebiyle toplumsal maliyetin artmasına sebep olabilecektir²²⁹. Son olarak ürünlerdeki hatalardan doğan riskin bu riski yüklenme kabiliyeti daha yüksek olan üretici üzerinde bırakılarak üretici tarafından yapılacak fiyatlandırma vasıtası ile topluma

²²⁶ Serozan, Rona, “Tüketiciyi Koruma Kanunu Değişikliklerinin Artıları ve Eksileri”, **İÜHFM**, Y. 2003, S. 1-2, s. 348; Kırca, **a.g.e.**, s. 100 vd.; Baysal, **a.g.e.**, s. 284.

²²⁷ Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 769 vd.

²²⁸ Üreticinin sorumluluğunun ekonomik analizi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 769-813

²²⁹ Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 809.

yansıtılması risk maliyetlerini düşüreceğinden ekonomik analiz çerçevesinde üreticiler için kusursuz sorumluluk düzenlemesinin daha isabetli olacağı ifade edilmiştir²³⁰.

Görüldüğü üzere farklı bakış açıları üreticinin sorumluluğu açısından kusursuz bir sorumluluğa ihtiyaç duyulduğuna işaret etse de Türk hukukunda bu konuda yeterli yasal düzenlemelere uzun yıllar ulaşılamaması sebebiyle mevcut yasal imkanlar dâhilinde birtakım çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

B. Kusursuz Sorumluluğun Uygulanması İçin Önerilen Çözümler

Toplumsal ihtiyaçların bir gereği olarak üreticinin sorumluluğu yabancı ülke hukukları tarafından kusursuz sorumluluk esasına göre düzenlenip Türk hukuk doktrininde de bu yönde görüşler artmaya başlayınca mevcut yasal düzenleme eksikliği yazarları farklı çözümler aramaya itmiştir.

Doktrinde bir kısım yazarlar Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesi bakımından bir kanun boşluğu bulunduğundan bahisle bu boşluğun içtihat yoluyla doldurularak kusursuz sorumluluk esasının uygulama alanı bulabileceğini savunmuşlardır²³¹. Bu noktada üreticinin sorumluluğu konusunda bir kanun boşluğunun var olup olmadığından kısaca söz etmek gerekir. Elbette belirtmek gerekir ki bir kanun boşluğu bulunup bulunmadığı tartışmaları ÜGTDK öncesinde anlam ifade eden tartışmalardı. ÜGTDK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte artık Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu konusunda bir boşluktan söz edilemeyecektir.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu²³² m. 1/f.2'de “*Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.*” hükmü ile kanun boşluğu kanunda uygulanabilir bir hüküm bulunmaması şeklinde tanımlanmıştır. Kanun boşluğu ise kendi içerisinde türlere ayrılmaktadır. “Açık boşluk” tüm yorumlamalara rağmen eldeki olaya uygulanabilecek herhangi bir hüküm bulunmamasını ifade ederken²³³

²³⁰ Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 807

²³¹ Özsunay, **Yapımcının Sorumluluğu**, s. 142; Havutçu, **a.g.e.**, s. 117-118; Yeşilköy, Batuhan Salim, “Bir Örtülü Boşluk Doldurulması Örneği Olarak Üreticinin Kusursuz Sorumluluğu”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 434 vd.

²³² R.G., T. 22.11.2001, S. 24607

²³³ Serozan, Rona, **Medeni Hukuk: Genel Bölüm**, 2. Bs., Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2008, s. 109; Dural, Mustafa/Sarı, Suat, **Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri**, Filiz Kitabevi, 8 Bs., İstanbul, 2013, s. 137; Kırca, Çiğdem, “Örtülü (Gizli)

“örtülü boşluk” ise eldeki olaya uygulanabilir bir hüküm olmasına rağmen bu hükmün ulaşılacak istenen hedef için gerekli sınırlama ve istisnaları getirmeyerek fazla geniş tutulması sebebiyle olayın çözümünde adaletsiz sonuçlara sebep olması şeklinde bir boşluktur²³⁴.

Üreticinin sorumluluğu konusunda bir açık kanun boşluğu olduğu ileri sürülemeyecektir zira bu sorumluluk için TBK m. 49 vd. hükümleri uyarınca kusura dayanan haksız fiil kuralları uygulanabilecektir. Bu nedenle üreticinin sorumluluğu bakımından Türk hukukunda ancak örtülü bir boşluğun varlığından söz edilebilirdi. Daha önce de belirttiğimiz gibi ÜGTDK’nın yürürlüğe girmesi ile bu tartışma da sona erecektir. Bu döneme kadar yapılan tartışmalara değinmek maksadıyla görüşümüzü belirtmekte fayda vardır. Kanımızca da -ÜGTDK öncesinde- doktrinde bazı yazarlarca savunulduğu üzere toplumsal dinamiklerin değişmesi ve üreticilerin sanayileşmesi ile üreticinin sorumluluğu düzleminde taraflar arasındaki denge zarar gören aleyhine bozulması sebebiyle ve kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu kuralları bu dengeyi sorumluluk hukuku bağlamında yeteri kadar kurmaya elverişli olmadığından bir örtülü boşluk durumu söz konusuydu²³⁵.

Söz konusu örtülü boşluk içtihatlar ile doldurulurken sorumluluk hukukuna hâkim ilkelere riayet etmek gerektiğinden -ki Türk hukukunda kusur sorumluluğu genel kural iken kusursuz sorumluluk istisnaidir ve yasalar tarafından özel olarak öngörüldüğü hallerde uygulama alanı bulmaktadır- hâkimin TMK m. 1/f.2’ye dayanarak bir kusursuz sorumluluk hali yaratması doktrindeki pek çok yazar tarafından kanuna aykırı olarak değerlendirilmektedir²³⁶. Yazarların bu görüşünün ardında haksız fiil sorumluluğunda esas kuralın kusur sorumluluğu olması ve kusursuz sorumluluğunun ancak kanuni düzenlemelerle öngörülmesinin hukuki güvenliğin de bir gereği olduğu düşüncesi yatmaktadır ki kanımızca da bu yaklaşım isabetlidir. O halde üreticinin sorumluluğu açısından ÜGTDK yürürlüğe girene kadar geçecek olan süreçte kanun boşluğunun doldurulması ancak kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu kapsamı

Boşluk Ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion)”, AÜHFD, Y.2001, C.50, S.1, s. 94; İmre Zahit, **Medeni Hukuka Giriş**, 2. Bs., İstanbul, 1976, s. 163.

²³⁴ Dural/Sarı, **a.g.e.**, s. 138; İmre, Zahit, **a.g.e.**, s. 164 vd.; Serozan, **a.g.e.**, s. 116; Kırca, **a.g.m.**, s. 96.

²³⁵ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 117; Havutçu, **a.g.e.**, s. 115; Yeşilköy, **a.g.m.**, s. 434.

²³⁶ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, . s. 5; Öztan, **a.g.e.**, s. 239; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 113-114.

dışında çıkılmadan Yargıtay'ın da uyguladığı gibi kusur unsurunu zarar gören lehine yorumlamak şeklinde yapılabilecektir²³⁷.

Üreticinin doğan zararlardan kusursuz bir biçimde sorumlu tutulması için tavsiye edilmiş bir diğer çözüm de 818 sayılı eski Borçlar Kanunu²³⁸ döneminde bu kanunun “Bina ve Diğer Şeylerde Mesuliyet” başlıklı 58. Maddesine²³⁹ dayandırılmıştı. Bu görüşe göre eBK m. 58’de düzenlenen sorumluluk üreticinin sorumluluğuna benzer bir biçimde imal edilen bina veya şeyin fena yapılmasından ileri gelmesi ile doğduğundan üreticinin sorumluluğu için de uygulanabileceği ileri sürülmüştü²⁴⁰. Ancak bu görüş zarara sebep olan ürünün artık zarar görenin mülkiyetine geçmiş olması sebebiyle ve eBK m. 58’de düzenlenen sorumluluk süjesinin ancak malik olabilmesi sebebiyle eleştirildiği gibi bu sorumluluk düzenlemesinin taşınmaz mallar için geçerli olduğu taşınırları ise kapsamadığı yönünde de eleştirilmiştir²⁴¹. Günümüzde bu tartışmaların pratik bir önemi kalmamıştır zira 6098 sayılı TBK’nın yürürlüğe girmesiyle bahsi geçen sorumluluk türü m. 69’da “Yapı Malikinin Sorumluluğu” başlığı altında “*Bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.*” hükmü ile düzenlenerek sorumluluğunun taşınmaz mallara ilişkin olduğu hususu da açık bir biçimde ortaya konmuştur²⁴². Dolayısıyla “Yapı Malikinin Sorumluluğu” ne genel olarak üreticinin sorumluluğu açısından ne de gıda üreticisinin sorumluluğu açısından tatmin edici bir kusursuz haksız fiil sorumluluğu türü olarak kabul edilemeyecektir.

Üreticinin sorumluluğuna uygulanabileceği ifade edilen bir diğer çözüm önerisi de adam çalıştıranın sorumluluğu esası olup bu sorumluluk ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

²³⁷ Akçura Karaman, s. 115.

²³⁸ R.G., T. 29.04.1926, S., 359.

²³⁹ **eBK m. 58/1:** “*Bir bina veya imal olunan herhangi bir şeyin maliki, o şeyin fena yapılmasından yahut muhafazadaki kusurundan dolayı mesul olur.*”

²⁴⁰ Özsunay, **Yapımcının Sorumluluğu**, s. 134.

²⁴¹ Tandoğan, Haluk, **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981, s. 43; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 107.

²⁴² Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, s. 172.

C. TBK m. 66’da Düzenlenen Adam Çalıştıranın Sorumluluğu Açısından İnceleme

1. Genel Olarak Adam Çalıştıranın Sorumluluğu ve Üreticinin Sorumluluğu Bağlamında Değerlendirilmesi

TBK m. 66²⁴³, da özen sorumluluğu üst başlığı ile düzenlenen adam çalıştıranın sorumluluğu, çalışanlarının kendilerine verilen işleri görmeleri sebebiyle üçünü kişilere vermiş oldukları zarardan ötürü istihdam edenlerin sorumlu tutuldukları bir kusursuz sorumluluk halidir²⁴⁴. Adam çalıştıran kişi, sorumluluğun hukuki niteliği gereği üçüncü kişiler nezdinde doğan zararlarda kusuru bulunmasa bile sorumlu olacaktır ancak sorumluluk bir özen sorumluluğu olarak değerlendirildiğinden adam çalıştıran, hükümde yer verilmiş kurtuluş kanıtlarına dayanarak sorumluluktan kurtulabilecektir²⁴⁵. Görüldüğü üzere sorumluluk diğer koşulların var olması halinde karine olarak kabul edilmekte ancak adam çalıştıran çalışanını seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse karineyi çürüterek sorumluluktan kurtulmuş olacaktır. Bu noktada eBK döneminde sorumluluğu düzenleyen m. 55’te yer almayan ancak TBK’da düzenleme alanı bulan 3. fıkraya da değinmek gerekir. Bu fıkra da yer alan hükme göre “..adam çalıştıran, işletmenin çalışma düzeninin zararın doğmasını önlemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe, o işletmenin faaliyetleri dolayısıyla sebep olunan zararı gidermekle yükümlüdür.” Yani adam çalıştıranın sorumluluktan kurtulması için işçisini seçmede, talimat vermede ve denetlemede her türlü özeni göstermiş olduğunu ortaya koyması yetmeyecek aynı zamanda işletmenin çalışma

²⁴³ II. Özen sorumluluğu

1. Adam çalıştıranın sorumluluğu

MADDE 66- “Adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.

Adam çalıştıran, çalışanını seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse, sorumlu olmaz.

Bir işletmede adam çalıştıran, işletmenin çalışma düzeninin zararın doğmasını önlemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe, o işletmenin faaliyetleri dolayısıyla sebep olunan zararı gidermekle yükümlüdür.

Adam çalıştıran, ödediği tazminat için, zarar veren çalışana, ancak onun bizzat sorumlu olduğu ölçüde rücu hakkına sahiptir.”

²⁴⁴ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, s. 141; Tandoğan, **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, s. 53; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, **a.g.e.**, s 503 vd.

²⁴⁵ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, s. 150; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, **a.g.e.**, s 508.

düzenini de zararın doğmasını engellemeye elverişli olduğunu ispat etmesi gerekecektir²⁴⁶.

Ayrıca ifade etmek gerekir ki bu sorumluluğun koşullarından bir tanesi de zararın çalışanın fiilinden ileri gelmesidir ki bu husus da zarar gören tarafından ortaya konmalıdır²⁴⁷.

Üreticinin sorumluluğu açısından Türk hukukunda mevcut yasal düzenlemelerin yetersiz kalmasından kaynaklı olarak farklı çözüm önerileri ileri sürüldüğünü ifade etmiştik, bunlardan biri olan meselenin TBK m. 66 (eBK m. 55) çerçevesinde çözüme kavuşturulabileceği görüşü incelemeye değerdir. Doktrindeki bu görüşlere göre adam çalıştırmanın sorumluluğu pek çok kez üretim sürecinde işçilerin kullanılması sebebiyle üreticinin sorumluluğu bakımından da uygulanmaya elverişlidir ve sorumluluk için bir karine kabul edildiğinden zarar görenlerinin zararlarının tazmini kusura dayanan haksız fiil hükümlerine göre daha kolay yoldan sağlanabilecektir²⁴⁸.

Öte yandan bu görüşün eleştirisi olarak salt adam çalıştırmanın sorumluluğu hükümleri ile üreticinin sebep olduğu zararların tatmin edici bir biçimde karşılanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bu eleştirilerin bir kısmı zararın çalıştırılan kişinin fiilinden kaynaklandığının ispatının zarar görende olması karşısında sanayileşen üretim sürecinde zarara sebep olan olgunun üretim araçlarından kaynaklı mı yoksa bizzat çalıştırılanın fiilinden kaynaklı mı olduğunun ortaya konmasının neredeyse imkânsız olmasına dayandırılmaktadır²⁴⁹. Bununla beraber üreticinin kurtuluş kanıtları ile sorumluluktan kurtulabilecek olma imkânı da üreticinin sorumluluğu ile amaçlanan sonuçlara ulaşılmasını güçleştireceğinden bu görüş eleştirilere maruz kalmıştır²⁵⁰.

TBK m. 66/3 ile ayrı ve özel bir “organizasyon sorumluluğu²⁵¹” getirildiğini ileri süren bir görüş de bulunmaktadır. Bu görüşe göre TBK m. 66/3’te yer alan hüküm

²⁴⁶Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, s. 152.

²⁴⁷Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, s. 146.

²⁴⁸Tarman, **a.g.m.**, s. 308; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 101.

²⁴⁹Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 101.

²⁵⁰Öztan, **a.g.e.**, s. 208; Tarman, **a.g.m.**, s. 308; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 102.

²⁵¹Organizasyon Sorumluluğu’na dair detaylı bilgi için Bkz. Türkmen, Ahmet, “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III)”, **İÜHF**, Y. 2012, C. LXX, S. 2, s. 257-284; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 103 vd.

her ne kadar adam çalıştırmanın sorumluluğu maddesinin içerisinde yer alsa da açıkça “işletmenin faaliyetlerinden doğan zarar” ifadesinin kullanılmasına dayanılarak ayrı bir sorumluluk olarak ele alınmış ve sorumluluğun söz konusu olması için zararın mutlaka çalışanın fiilinden kaynaklanmak zorunda olmadığı, işletmenin faaliyetinden doğan zararın tek başına sorumluluğun konusu olduğu savunulmuştur²⁵². Bu görüşün savunulması durumunda ürün sebebiyle zarar gören, zararının çalışanın fiilinden kaynaklandığını ortaya koymak zorunda kalmayacak, zararın işletmenin faaliyetinden kaynaklanmış olması organizasyon sorumluluğu adı altında üreticinin kusursuz olsa da zarardan sorumlu olmasına sebep olacaktır. Öte yandan bu görüşün karşısında yer alan başka bir görüşe göre; söz konusu hüküm adam çalıştırmanın sorumluluğu maddesi kapsamında yer aldığından ve maddenin amacı ve gerekçesi birlikte yorumlandığında bu fıkranın yeni ve ayrı bir sorumluluk türü getiren bir hüküm değil ancak adam çalıştırın için ilaveten bir özen yükümlülüğü de getiren bir kurtuluş kanıtı niteliğinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır²⁵³. Kanımızca da süjesi adam çalıştırın kişiler olan bir sorumluluk düzenlemesinin içerisinde yer alan bu fıkra, ayrı şartlar ihtiva eden bir özel sorumluluk düzenlemesi değil adam çalıştırının çalışanın üçüncü kişilere vermiş olduğu zararlardan doğan sorumluluğuna dair bir kurtuluş kanıtıdır. Bu nedenle üreticinin sorumluluğu TBK m. 66’ya dayandırılrsa bile zarar gören zararının adam çalıştırının çalışanın fiilinden ileri geldiğini ortaya koyması gerekecektir.

2. Gıda Üreticisinin Sorumluluğu Açısından TBK m. 66’nın Elverişliliğinin Değerlendirilmesi

Günümüzün şehirleşen toplumunda gıda ihtiyacı büyük oranda marketlerden sağlanan hazır gıdalar ile sağlanırken bu gıdalar da perakende satıcılara büyük oranda fabrikalarda ve büyük imalathanelerde üretilerek ulaşmaktadır. Söz konusu sanayileşmiş gıda üreticileri bünyelerinde pek çok işçiyi istihdam etmektedirler ancak

²⁵² Antalya, Gökhan, **6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. I, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s. 552; Türkmen, **a.g.m.**, s. 262; Büyüksağış, Erdem: “Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, **DEÜHFD**, Y. 2006, C. 8, S. 1, s. 8, dn. 20

²⁵³ Yeniocak, Umut: **6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler, Genel Hükümler**, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 86; Oğuzman/Öz, **Borçlar Genel Cilt II**, s. 149-150.

Üretim sürecinde kas gücü kadar makine gücü de yer almaktadır. Elbette bu tip üretim tekniğinin yanında günümüzde organik ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarının artmasıyla doğal gıda ürünlerini imal eden daha küçük çaplı gıda üreticisi tipi de piyasada yer almaktadır.

Gıda reticisinin hukuki sorumluluğu TBK m. 66 uyarınca ele alındığında belli koşullar altında gıda ürününden ötürü zarar görenler gıda üreticisine kusursuz sorumluluk esası bağlamında başvurabilecektir. Ancak bu sorumluluğun kurulması için zarar görenin zararının gıda üreticisinin çalıştırdığı kişi ya da kişilerin fiillerinden kaynaklanması gerekir. rnek vermek gerekirse gıda üreticisinin bir işçisinin hijyen koşullarına uygun olmayan bir davranışı sebebiyle gıda maddesi bir kişiyi zehirlediğinde gıda üreticisinin bu olayda bir kusuru olmasa bile kusursuz sorumluluğu söz konusu olacaktır. Ancak zarar gören kişinin nezdinde doğan zararın üreticinin çalışanı olan kişinin fiilinden ileri geldiğini ortaya koyması gerekmektedir. Yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere artık tüketilen çoğu gıda ürünü büyük fabrikalardan çıkarak sofralara geldiğine göre zarara neden olan gıdanın taşıdığı bu tehlikenin gıda üreticisinin bir işçisinden mi yoksa fabrikadaki üretim araalarının herhangi birisinden mi kaynaklandığını ortaya koymak imkansıza yakındır. Üstelik her şeye rağmen bu olgu ortaya konulabilse bile gıda reticisi TBK m. 66'da kendisine tanınmış kurtuluş kanıtı imkanlarına başvurup sorumluluktan kurtulabilecektir de. TBK m. 66/3'te yer alan işletme çalışma düzenine ilişkin kurtuluş kanıtı gıda üreticisinin sorumluluktan kurtulmasını bir nebze zorlaştırırsa da bu fıkra ayrı ve özel bir sorumluluk olarak değerlendirilemeyeceği için zarar görenin her halde zararın üreticinin çalışanından ileri geldiğini ispatlamakla mükellef kalacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse TBK m.66 ; istisnai bazı somut olaylarda istenen sonuca ulaşmaya elverişli olabilse de zararın her zaman çalışanın fiilinden kaynaklanmaması, kaynaklansa dahi bunun ortaya konmasının çok g oluşu ve gıda üreticisinin sorumluluktan kurtulma imkanlarının geniş olması sebebiyle gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu meselesini tatmin edici bir biçimde çözmeye elverişli bir yol olarak gözükmemektedir. Bununla birlikte nispeten küçük çapta faaliyet gösteren ve az sayıda çalışanı bulunan bir gıda üreticisinin piyasaya sürdüğü üründen kaynaklanan zararın çalışanın fiilinden kaynaklandığı ortaya konabiliyorsa gıda

üreticisi de sorumluluktan kurtulma nedenlerine dayanamıyorsa bu esas çerçevesinde gıda üreticisini sorumlu tutmanın önünde herhangi bir engel kanımızca bulunmamaktadır.

D. Tehlike Sorumluluğu Açısından İnceleme

1. Genel Olarak TBK m. 71 Uyarınca Tehlike Sorumluluğu ve Üreticinin Sorumluluğunun Tehlike Sorumluluğu Bakımından Değerlendirilmesi

6098 Sayılı TBK ile birlikte tehlike sorumluluğu Türk Hukukunda genel bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. TBK m. 71 ile önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işletenin müteselsilen sorumlu olacağı hüküm altına alınmıştır. Bir işletmenin ne zaman önemli ölçüde tehlike arz edeceği ise maddenin ikinci fıkrasında “*Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arzeden işletme sayılır.*” düzenlemesi ile belirlenmiştir.

Tehlike sorumluluğunun arkasında, teknoloji ve sanayideki gelişmeler neticesinde görülen faaliyetler sonucunda doğabilecek risklerin ve ciddi boyuttaki tehlikeli sonuçların kabullenilmesiyle beraber bu sonuçların zarar görenler üzerinde bırakılmaması tercihi yatmaktadır²⁵⁴. Öyle ki tehlike sorumluluğunda özen sorumluluğu tiplerinde yahut ağırlaştırılmış sebep sorumluluklarında olduğu gibi zarar görenden uyması beklenen bir davranış veya özen yoktur, sorumluluk tehlikeli

²⁵⁴ Baysal, **a.g.e.**, s. 317; Akkayan Yıldırım, Ayça, “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu”, **İÜHF**, C. LXXX, Y. 2012, S.1, s. 204; Yavuz, Cevdet, “Türk Borçlar Kanunu Tasarısına Göre Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri” **MÜHFAD**, Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk (Sempozyum Özel Sayısı) Y. 2008, C. 14, S. 4, s. 44; Yıldırım, Kaan Can, “Türk Borçlar Kanunu m. 71 Uygulamasında Tipik Risk Kavramı”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 453; Paksoy Sermin, Meliha/Arslan Demir, Gizem, “Üreticinin TBK m. 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2016**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 448.

faaliyetler sonucu oluşturulan riske dayanmaktadır²⁵⁵. Söz konusu risk zarar veren üzerine bırakılırken de onun kusuru aranmamaktadır.

TBK m. 71 ile düzenlenen tehlike sorumluluğunun kurulabilmesi için; tehlikeli faaliyet ile meşgul bir işletmenin varlığı ve zararın da işletmenin faaliyetinin bünyesinde yer alan tipik riski nedeniyle doğması gerekmektedir²⁵⁶. Tipik risk bir nevi işletmenin faaliyetinin “karakteristik sonucu²⁵⁷”dur. Örnek vermek gerekirse bir nükleer santralin tipik riski çevreye zarar verebilecek radyoaktif sızıntılar iken bir akaryakıt istasyonunda tipik risk akaryakıtın yanıcılığı ve patlayıcılığının sebep olduğu risktir^{258, 259}.

Kısaca özetlemek gerekirse TBK m. 71 uyarınca tehlike sorumluluğunun söz konusu olması için; mahiyeti veya faaliyetlerinde kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler değerlendirildiğinde, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılarak önemli ölçüde tehlike arz ettiği tespit edilen işletmenin karakteristik özelliklerinden yani tipik riskinden ötürü bir zarar doğmalıdır. Bu koşulların varlığı halinde öngörülen ancak önlenemeyen zararlar kusuru bulunmasa bile işletmeciye yüklenecektir.

Üreticinin sorumluluğunun TBK m. 71 uyarınca kurulup kurulamayacağının tespiti için iki sorumluluk türünün amacını ve koşullarını karşılaştırmak gerekmektedir.

Üreticinin sorumluluğu bakımından süje olan üretici kavramı ile tehlike sorumluluğundaki işletme kavramı büyük ölçüde örtüşmektedir öte yandan tehlike sorumluluğu yaratılan tehlikenin ve riskin paylaştırılmasından hareketle oluşturulan bir kusursuz sorumluluk hali iken üreticinin sorumluluğu kişilerin haklı güvenlik beklentilerini karşılayamayan ürünlerden doğan zararların tazmini amacıyla

²⁵⁵ Baysal, **a.g.e.**, s. 317, Yıldırım, **a.g.m.**, s. 453.

²⁵⁶ Baysal, **a.g.e.**, s. 318; Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 453.

²⁵⁷ Baysal, **a.g.e.**, s. 319.

²⁵⁸ Sanlı, **Kusursuz Sorumluluk**, s. 76

²⁵⁹ Benzin istasyonunda kayıp düşerek zarar gören biri varsayımında işletme tehlikelilik arz etse de tipik risk söz konusu değildir. Baysal, **a.g.e.**, s. 325.

oluşturulmuş bir kusursuz sorumluluk türüdür²⁶⁰.²⁶¹ Görüldüğü üzere iki sorumluluk türü arasında ortaya çıkış açısından da amaç açısından da bir fark bulunmaktadır. Sorumluluğun şartları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise piyasaya haklı güvenlik beklentilerini sağlamayan ürün sürmek bir tipik risk olarak düşünülebilecek olsa bile bu yeterli olmayacak aynı zamanda işletmenin önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme olması gerekecektir. Üreticinin sorumluluğu açısından her üretim faaliyetinin önemli ölçüde tehlike arz ettiğinden söz edilmesi mümkün değildir kaldı ki durum böyle olsa bile zararın da tipik riskten kaynaklanması gerekecekken haklı güvenlik beklentilerini karşılamayan ürünlerden doğan zarar işletmenin tehlikeli faaliyetinden ziyade ürünün kullanılması sonrası ortaya çıktığından üreticinin sorumluluğu ile tehlike sorumluluğu kavramları tam anlamıyla örtüşmemektedir²⁶².

Üreticinin tehlike sorumluluğu esasına göre sorumlu tutulabilmesi için meşgul olduğu üretim faaliyetinin “uzman bir kişiden beklenebilecek tüm özenin gösterilmesi halinde dahi” sıkça veya ağır zararlar ortaya çıkarması gerekir yani gösterilebilecek tüm özen gösterilmesine rağmen önlenemeyen bir risk mevcut olmalıdır²⁶³. Tüm üreticiler açısından böyle bir riskin söz konusu olduğunu iddia etmek ise kanımızca imkansızdır. Her üretim faaliyeti ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutularak tehlikelilik unsuru tespit edilebilecektir.

Üreticinin sorumluluğu bakımından ürünlerin haklı güvenlik beklentilerini karşılamamasına sebep olan olgular olarak tasarım ayıpları, bilgilendirme ayıpları, üretim kaçakları ve gelişim ayıpları gösterilmektedir²⁶⁴. Bilgilendirme ve tasarım ayıplarından ötürü zarar doğduğunda esasen üreticinin bir kusuru da bulunacağından bu zararların “engellenemez” nitelikteki risklerden doğduğu ileri sürülemeyecek ve bunlar açısından tehlike sorumluluğu esası söz konusu olamayacaktır²⁶⁵. Gelişim ayıpları ise malın piyasaya arz edildiği esnada henüz bilinmediğinden yani

²⁶⁰ Kırca’ya göre üreticinin sorumluluğu bir tehlike sorumluluğu olarak değerlendirilemez zira sorumluluğa dayanak teşkil eden olgu salt ürünlerin piyasaya sürülmesi değil, hatalı ürünlerin piyasaya sürülmesi şeklindedir yani üreticiye piyasaya hatalı ürün sürmeme şeklinde bir yüküm yüklendiğinden üreticinin sorumluluğu bir tehlike sorumluluğu olarak değil sebep sorumluluğu olarak değerlendirilmelidir. Kırca, **a.g.e.**, s. 121 vd.

²⁶¹ Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 449-450.

²⁶² Öztan, **a.g.e.**, s. 252 vd; Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 458.

²⁶³ Sanlı, **Kusursuz Sorumluluk**, s. 75; Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 457.

²⁶⁴ Bkz. III A 2

²⁶⁵ Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 461

“öngörülebilir” nitelikte risklerden doğmadığından bunların da tehlike sorumluluğu kapsamında değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir²⁶⁶. Bu noktada yalnızca seri üretim faaliyetinin bir handikabı olarak ortaya çıkan üretim kaçakları öngörülebilir ve engellenemez nitelikte sayılabileceklerinden diğer unsurların da varlığı halinde tehlike sorumluluğu esasına göre muamele görebilecektir²⁶⁷.

Kanımızca amaçları ve çıkış noktaları farklı olan üreticinin sorumluluğu ile tehlike sorumluluğunu aynı potada eritmek isabetsiz bir yaklaşım olacaktır. Bir kişinin yalnızca üretim faaliyeti yapması şeklindeki fiilini tehlike sorumluluğu anlamında önemli ölçüde tehlike arz eden bir faaliyet olarak değerlendirmek mümkün değildir. Tehlike sorumluluğuna dair tehlikelilik ve tipik risk kavramları her somut olay için ayrı ayrı değerlendirileceğine göre peşin bir hükümle üreticinin sorumluluğunun tehlike sorumluluğu kurallarına göre çözülebileceğini ifade etmek de hatalı olacaktır. Kaldı ki yukarıda da ifade edildiği üzere tehlike sorumluluğu için her türlü özen kuralına uyulmasına rağmen öngörülebilir ancak engellenemeyen tipteki zararlar gerekirken üreticinin sorumluluğunda bu tip zararlar yalnızca üretim kaçakları bakımından söz konusu olabilmektedir. Sonuç olarak üreticinin sorumluluğunun TBK m. 71 uyarınca çözümlenmesi kanımızca mümkün değildir²⁶⁸.

2. Gıda Üretim Faaliyetinin TBK m. 71 Bağlamında İncelenmesi

Gıda üretim faaliyet ile meşgul olan gıda işletmelerinin TBK m. 71’de düzenleme alanı bulan tehlike sorumluluğu ile karşı karşıya kalıp kalmayacaklarının tespit edilmesi için bu türden üretim faaliyetlerinin tehlikelilik durumlarının ve bu üretim sonucunda piyasaya sürülerek zarar verici etki doğuran gıda maddelerinin bu zararlarının tipik risk bağlamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerinde durulmalıdır.

Tehlike sorumluluğuna genel olarak değinirken bu sorumluluğun söz konusu olması için işletmenin önemli ölçüde tehlike arz etmesi gerektiği bunun da bu işlerde

²⁶⁶ Korkut, Makbule Serra/ Özgündüz, Adem, “İlaç Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2016**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 340; Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 461

²⁶⁷ Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 462

²⁶⁸ Aynı yönde Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 286; Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 466; Kırca, **a.g.e.**, s. 121 vd.

uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa söz konusu olacağını belirtilmiştik. O halde gıda üretim faaliyetlerini bir bütün olarak TBK m. 71 anlamında sorumluluğu konusu olarak kabul etmek için gerekli tüm zen gösterilse bile bu faaliyetin sıkça ya da ağır zararlar doğurmaya yatkın olduğunu kabul etmek gerekecektir. Oysa günümüz bilimsel gelişmeleri ışığında gıda üreticileri kendilerinden beklenen hijyen ve standart koşullarına riayet ettiklerinde gıdalar insan sağlığı üzerinde ne sıkça ne de ağır zararlar doğurmaktadır. Gıda güvenliği düzenlemeleri de zaten insan sağlığını desteklemesi için tüketilen gıdaların zararlı sonuçlara sebep olmaması için gösterilmesi gereken dikkate işaret eden kurallar getirmektedir. Tüm bu gıda güvenliği çalışmalarının da etkisiyle gıda üretimi açısından öngörülebilir ancak engellenemez nitelikte risklerin söz konusu olmadığı ortadadır. Sağlık riskleri öngörülebilir nitelikte olsalar da gerekli özenin gösterilmesiyle aynı zamanda engellenebilir nitelikte olduklarından bunların kabullenilmesiyle birlikte tümden zarar veren üzerine bırakılmasını gerektiren bir durum da söz konusu değildir.

Gıda reticisinin çalışma konusu kapsamındaki sorumluluğu tıpkı genel olarak üreticinin sorumluluğuunda olduğu gibi “haklı güvenlik beklentilerini karşılayamayan ürünlerin piyasaya sürülmesi” olgusu üzerinden değerlendirilmeye daha müsaittir. Yoksa her gıda üretim faaliyetinin “sırf üretim faaliyetinin görülmesi” nedeniyle önemli ölçüde tehlike arz ettiğini ileri sürmek isabetsiz olacaktır. rnek vermek gerekirse bir süt ürünleri işletmecisinin yahut içme suyu üreticisinin üreterek piyasaya srdğu süt ürünlerinin veya suların, - KTK kapsamında düzenlenen motorlu araç işletenin sorumluluğuunda olduğu gibi -toplumsal hayata katılmasıyla “tehlike” arz ettiğini söylemek hatalı olacaktır.

Bu noktada her gıda üretim faaliyetinin değil de özel veya hassas tüketim gruplarına hitap eden bebek mamaları üretimi gibi faaliyetlerin tehlike sorumluluğuuna konu olabileceği düşünülebilecek olsa da yine gerekli özenin gösterilmesi halinde bu gıdaların da sık veya ağır zararlara sebep olmasının önüne geçilebileceği için kanımızca gıda üretim faaliyetini TBK m. 71 uyarınca değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

V. Ara Değerlendirme ve ÜGTDK Bağlamında Gıda Üreticisinin Sorumluluğunun Hukuki Niteliğinin Tespiti

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun niteliğinin tespit edilmesi için üreticinin sorumluluğu üzerine yapılan tartışmalardan faydalanmak şarttır zira üreticinin sorumluluğunu düzenleyen mevzuatlarda gıda maddeleri de sorumluluğun kapsamında olacak şekilde birer ürün olarak kabul edilmişlerdir.

Üreticinin sorumluluğu ile zarar görenlerin zararlarının tazminini etkin bir biçimde karşılanabilmesi için pek çok görüş ileri sürülmüş olup sözleşmesel sorumluluk görüşü de sözleşmeden doğan taleplerin haksız fiilden doğan taleplere göre bazı konularda daha avantajlı hükümlere sahip olmasına dayandırılmıştır. Ancak günümüzde üretici ile zarar gören arasında pek çok kez bir sözleşme ilişkisi bulunmadığından bu hükümlerin uygulanabilmesi için sözleşmenin nisbiliği ilkesini esnetici birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bu görüşler üreticinin sorumluluğunun yapısı itibarıyla haksız fiil esasına daha müsait olması sebebiyle ve sözleşmesel sorumluluk ilkelerini fazla zorlamaları sebebiyle çok taraftar bulamamıştır. Kanımızca da sözleşmesel sorumluluk ispat yükü ters çevrilmiş olsa bile nihayetinde bir kusur sorumluluğu olduğundan üreticinin sorumluluğu ile ulaşılmak istenen sonuçlara elverişli bir alan sunamamaktadır.

Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesi, ÜGTDK ile kavuşulmuş olan kusursuz sorumluluk rejimi henüz çok yeni olduğundan bu kanunun yayımlanmasına kadar geçen uzun sürede kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu etrafında ele alınmıştır. Kusura dayanan haksız fiil sorumluluğu da zarar görenin sanayileşmiş üreticilerin kusurunu ortaya koyma noktasında yaşayacakları zorluklar sebebiyle tatminkâr bir çözüm sunamamaktadır. Bu noktada doktrinde bir kanun boşluğu bulunduğundan bahisle bu örtülü boşluğun içtihatlar ile kusursuz sorumluluk hali yaratılarak doldurulabileceği ileri sürülse de bu görüş de kanuna aykırı bulunarak benimsenmemiştir. Kanımızca da ÜGTDK yürürlüğe girene dek gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu meselesi bu konudaki örtülü boşluğun “kusur unsurunun zarar gören lehine değerlendirilmesi” şeklinde doldurulmasıyla TBK m. 49 vd. hükümleri uyarınca kusura dayanan haksız fiil esası uyarınca çözümlenebilecektir. Ancak bu

durumun gelişen toplum dinamiklerine ve zarar görenlerin ihtiyaçlarına cevap veremediği de açıktır. Bu nedenle çözüm arayışları devam etmiş eski Borçlar Kanunu döneminde yapı malikinin sorumluluğu bir çözüm olarak teklif edilmiştir. Bu sorumluluk türü de 6098 sayılı TBK ile taşınmaz mallara özgülendiği için üreticinin sorumluluğu açısından bir çözüm olamamıştır.

Yukarıda değindiğimiz pek çok tartışmanın temelinde Türk hukukunda üreticinin sorumluluğunu kusursuz sorumluluk ilkeleri etrafında çözümleyen bir yasal düzenlemenin mevcut olmaması yatıyordu. Nihayet 12 Mart 2020 tarihinde ÜGTDK'nın resmî gazetede yayınlanmasıyla Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu, kusura dayanmayan haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde düzenlenmiştir²⁶⁹. Bu sebeple sorumluluğun dayanağı ve hukuki niteliğine ilişkin pek çok tartışma sona ermiştir. Öte yandan adam çalıştıranın sorumluluğu, gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu bakımından istisnai bazı olaylarda uygulanabilecek olsa da zararın gıda üreticisinin çalışanından kaynaklandığının ortaya koyulması zorunluluğu ve ÜGTDK ile kıyaslandığında üreticinin sorumluluktan kurtulmak için daha geniş imkânlarının bulunması sebebiyle aranan çözümü sunamamaktadır. Yine de belirtmek gerekir ki TBK m. 66 hükümleri uyarınca öngörülmüş olan adam çalıştıranın sorumluluğu, özellikle ÜGTDK yürürlüğe girene kadar dar ölçekte de olsa gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu için başvurulacak bir sorumluluk türü olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada Türk hukukunda gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun dayanağı olan ÜGTDK m. 6 ile öngörülen tazminat sorumluluğunun hukuki niteliğini belirlemek gerekir. Zira gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun TBK m. 71 uyarınca tehlike esasına göre değerlendirilip değerlendirilemeyeceği yahut ÜGTDK m. 6 ile getirilmiş olan kusursuz sorumluluğun bir tehlike sorumluluğu olup olmadığı konuları önem arz eder.

Öncelikle belirtmek gerekir ki ÜGTDK m. 6 ile öngörülmüş olan kusurdan bağımsız haksız fiil sorumluğu her ne kadar dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile bazı noktalarda farklılıklar taşısa da sorumluluk temel olarak aynı çerçeve üzerine oturtulmuş durumdadır. Dolayısıyla Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile öngörülen üreticinin sorumluluğunun hukuki niteliğine

²⁶⁹ Bkz. I, C, 1, b, (4)

ilişkin tespitler ÜGTDK çerçevesinde yapılacak değerlendirmelerle paralellik taşıyacaktır.

Türk hukukunda kusursuz sorumluluk türleri ayrı ayrı sınıflandırmalara tabi tutulmakla birlikte en temel ayrıma göre bu türler sebep sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu şeklindedir²⁷⁰. Tehlike sorumluluğunda zararın doğuşunda herhangi bir davranışın buna neden olup olmadığı ile ilgilenilmezken sebep sorumluluğunda ise aslında gizli bir kusurun varlığından bile söz edilebilir zira sorumlu olacak kişi yükümlü olduğu bir davranışa aykırılığı nedeniyle sorumlu olmaktadır²⁷¹. Üreticinin sorumluluğunda da sorumluluğu kuran olgu “hatalı/uygunsuz ürünün piyasaya sürülmesi” olduğuna göre ve üreticinin de bu davranışta bulunmama yükümlülüğü olduğuna göre²⁷² sorumluluğun esasının ağırlaştırılmış sebep sorumluluğu olarak kabul edilmelidir²⁷³. Zaten gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu tehlike sorumluluğu olarak ele almak ya da ÜGTDK’yı bir tehlike sorumluluğu düzenlemesi olarak kabul etmek için ürün/gıda üretim faaliyetinin toptan bir şekilde sıkça veya ağır zarar doğurmaya elverişli olduğunu kabul etmek ve bundan doğan zararların öngörülebilir ama önlenemez olduğunu kabul etmek gerekir. Oysa gıda üretim faaliyetini bir bütün olarak sıkça veya ağır zarar doğurmaya elverişli olarak kabul etmek de olanaksızdır gelişim riskleri sonucunda sonradan ortaya çıkan zararların öngörülemez niteliğini göz ardı etmek de olanaksızdır. Bu nedenle ÜGTDK çerçevesinde incelediğimiz gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun niteliğinin ağırlaştırılmış sebep sorumluluğu olarak ele alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu görüşümüzü desteklemek adına ifade etmek gerekir ki; AB hukukunda gıda düzenlemelerinin ana kaynağı olan 178/2002 sayılı tüzüğün ‘Sorumluluk’ başlıklı 21. Maddesinde Üreticinin Sorumluluğu Yönergesine atıfta bulunularak gıda üreticisinin sorumluluğunun yönerge uyarınca belirleneceği ifade edilmiştir²⁷⁴. Bu sebeple gıda üreticisinin sorumluluğu için tehlike sorumluluğunu benimseyip üretici sorumluluğu

²⁷⁰ Baysal, **a.g.e.**, s. 231

²⁷¹ Baysal, **a.g.e.**, s. 234.

²⁷² Kırca, **a.g.e.**, s. 121 vd.; Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 452.

²⁷³ Aynı yönde Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 285. Doktrinde Paksoy/Arslan Demir, üreticinin sorumluluğunun karma bir sorumluluk olduğunu, buna göre tasarım ve bilgilendirme ayıplarından ötürü olağan sebep sorumluluğu söz konusu iken üretim kaçakları ve gelişim hataları açısından özen yükümlülüğüne aykırı davranmayan üreticinin de kusursuz sorumluluk altında olduğunu savunmuştur. Bkz. Paksoy/Arslan Demir, **a.g.m.**, s. 466.

²⁷⁴ Bkz. I C 2 a

açısından yönerge doğrultusunda sebep sorumluluğunu benimsemek tutarsız ve dayanak mevzuata da aykırı olacağından gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun tehlike sorumluluğu bağlamında değerlendirilmemesi gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN KOŞULLARI

7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu ile Türk hukukunda bu konuda özel bir sorumluluk rejimine duyulan ihtiyacı karşılamaya elverişli herhangi bir düzenleme bulunmaması sebebiyle uzun yıllardır tartışılan üreticinin sorumluluğu meselesi nihayet yasal bir düzenlemeye kavuşmuştur.

Kanunun “*Ürün Sorumluluğu Tazminatı*” başlıklı 6. maddesinde ürünün, bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısı veya ithalatçısının zararı gidermekle yükümlü olacağı, bunun için ise zarar görenin uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi zorunluluğu ifade edilerek hukuki sorumluluğun koşulları ve çerçevesi belirlenmiştir. Yine kanunun 3. Maddesinde ürün tanımı, “*Her türlü madde, müstahzar veya eşyayı*” ifade edecek şekilde oldukça geniş bir şekilde oluşturulduğundan gıda maddeleri de pek tabii bu ürün tanımı kapsamında yer alacak ve gıda üreticisinin sorumluluğu da bu kanun kapsamında düzenlenen üreticinin sorumluluğu çerçevesinde incelenebilecektir. Nitekim gıda maddeleri birincil ihtiyaç maddeleri olduğundan ve tüketildikleri andan itibaren insan sağlığına doğrudan etki ettiklerinden, gıda üreticisinin sorumluluğunun üreticinin sorumluluğu uygulamasının öncelikli ve önemli pratik alanlarından birini teşkil edeceğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Bu sorumluluk her ne kadar maddede kusursuz bir sorumluluk olduğu açıkça ifade edilmemiş olsa da nitelik itibarıyla bir kusursuz sorumluluktur. Zira sorumluluğun doğması için kusurun varlığı ve ispatı bir şart olarak aranmamış ayrıca sorumluluk düzenlemesinin madde gerekçesinde düzenlemenin 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi doğrultusunda hazırlandığı da açıkça ifade edilmiştir²⁷⁵. Dolayısıyla 7223 sayılı ÜGTDK ile hukukumuza kazandırılmış olan

²⁷⁵ Madde Gerekçeleri: Madde 6- “*Madde ile, ürünün bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısının veya ithalatçısının zarardan dolayı tazminat yükümlülüğü düzenlenmektedir. Söz konusu düzenleme AB'nin üye devletlerin ürün sorumluluğuna ilişkin 25 Temmuz 1985 tarihli ve 85/374/AET sayılı Konsey Direktifi doğrultusunda hazırlanmaktadır.*” (<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=262897&pkanunnumarasi=7223>) (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 09.11.2020)

üreticinin sorumluluğu rejiminin bir kusursuz sorumluluk düzeni öngördüğünü belirtmek yanlış olmayacaktır²⁷⁶.

Öte yandan belirtmek gerekir ki 7223 sayılı kanun, Yürürlük başlıklı 26. maddesi uyarınca yayım tarihi olan 12 Mart 2020'den bir sene sonra yani 12 Mart 2021 tarihinde yürürlüğe gireceğinden bu tarihe kadar gerçekleşecek üreticinin sorumluluğu ihtilaflarında bu kanunun kusursuz sorumluluk hükümlerinin uygulanması mümkün olmayacaktır. Bu sebeple bu tarihe kadar gerçekleşen ve gıda üreticisinin sorumluluğunu gerektiren ihtilaflar ancak TBK m. 49 vd. hükümleri ile düzenlenmiş olan genel haksız fiil sorumluluğu²⁷⁷ çerçevesinde çözüme kavuşturulabilecektir. Yani 12 Mart 2021 tarihi öncesinde gıda üreticisinin sorumluluğunu gerektirecek bir zarar ortaya çıktığında sorumluluk ancak gıda üreticisinin bu zarar ile illiyet bağı bulunan fiilinin hukuka aykırı²⁷⁸ ve kusurlu olması durumunda²⁷⁹ kurulabilecektir. Bu noktada 7223 sayılı kanunun yayımlanmasıyla artık yeni kusursuz sorumluluk rejiminin ortaya konmuş olması ve ayrıca kanunun yürürlüğe girmesine oldukça kısa bir süre kalmış olması nedeniyle çalışmada genel haksız fiil sorumluluğuna dair bu açıklamalar ile yetinilecek, daha detaylı inceleme yapılmayacaktır.

7223 sayılı ÜGTDK'nın hukuki sorumluluğu düzenleyen m. 6 hükmü ile üreticinin bu madde uyarınca sorumlu olabilmesi için; ürünün bir kişiye ya da bir mala zarar vermesi, zarar görenin uğradığı zararı ve zarar ile ürünündeki uygunsuzluk arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi koşulları aranmıştır. Dolayısıyla kanun kapsamında bir ürün olarak kabul edilen gıda maddelerinin üretiminden ve verdiği zararlardan kaynaklanan "gıda üreticisinin sorumluluğu" için aranan koşullar; 1-

²⁷⁶ Bkz. I, C, 1, b, (4)

²⁷⁷ Haksız Fiil Sorumluluğu'na ilişkin genel bilgi için Bkz. Tandoğan, **a.g.e.**, s. 3 vd.; Oğuzman, M. Kemal/ Öz, Turgut, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II**, s. 11 vd.; Baysal, **a.g.e.**, s. 49 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 51 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 584 vd.

²⁷⁸ Piyasaya sürülen gıdanın tüketimi neticesinde insan sağlığı yani vücut bütünlüğü üzerinde veya tüketilen gıda haricinde bir mal üzerinde bir zarar meydana geldiğinde bir mutlak hak ihlali söz konusu olacağından Türk hukukunda baskın olarak kabul edilen objektif hukuka aykırılık teorisi uyarınca hukuka aykırılık unsuru karşılanmış olacaktır. Bu konuda Bkz. II, C, 2

²⁷⁹ Bu durumda kusuru ispat yükü, üreticinin sorumluluğu konusunda Yargıtay kararları ile oluşmuş içtihat uyarınca zarar görenin lehine olmak üzere ters çevrilecektir. Yani üreticinin sorumluluğu için kusurun varlığı aranmakla birlikte zarar görenin kusuru ispat etmesi konusundaki dezavantajlı konumu nedeniyle ispat yükü ters çevrilecek ve üretici kusursuz olduğunu ispat etmek durumunda kalacaktır. Bu konuda Bkz. I, C, 1, b, (1)

gıdanın uygunsuz olması 2- bu uygunsuzluktan ötürü bir kişinin veya bir malın zarar görmesi 3- gıdadaki uygunsuzluk ile zarar arasında nedensellik bağı bulunmasıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere bu sorumluluk niteliği itibariyle bir kusursuz sorumluluk olduğundan sorumluluğun kurulması için kusurun varlığının incelenmesine ihtiyaç duyulmayacaktır.

Sorumluluğun koşulları arasında en dikkat çeken koşul şüphesiz “gıdanın uygunsuz olması” koşuludur. Zira uygunsuzluk kavramı, sorumluk rejiminin dayanağını oluşturan 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde yer alan “hata” kavramı ile belli noktalarda paralellik gösterse de bu iki kavram arasında önemli birtakım farklar da bulunmaktadır. Bu nedenle inceleyeceğimiz ilk şart olan gıdanın uygunsuzluğunun irdelendiği bölümde öncelikle genel olarak uygunsuzluk ve hata kavramlarının açıklanmasında ve kavramların arasındaki farklarla bu farkların sorumluluğun amacına ve uygulama alanına olası etkileri üzerinde değerlendirmelerde bulunmakta yarar vardır. Benzer şekilde diğer koşullar olan zarar ve nedensellik koşulları incelenirken de bu koşulların dayanak mevzuat olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile hangi noktalarda buluşup hangi noktalarda farklılaştığına değinmek kanımızca sorumluluğun koşullarının daha doğru bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

I. Gıdanın Uygunsuz Olması

A. Genel Olarak Uygunsuzluk Kavramı

ÜGTDK m. 3/1 r bendinde uygunsuzluk, ürünün ilgili teknik düzenlemeye²⁸⁰ veya genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmama halini ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. Diğer bir anlatımla ürün, teknik düzenlemesine ve aynı zamanda genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olduğunda ürünün herhangi bir uygunsuzluk içermediği kabul edilecektir. Nitekim kanunda m. 5/1 ile ürünün güvenli olması zorunluluğu belirtildikten sonra m. 5/2 hükmü ile teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun olan ürünün aksi ispatlanana dek güvenli

²⁸⁰ ÜGTDK m. 3/1 (n) “Teknik düzenleme: İdari hükümler de dâhil olmak üzere, ürünün niteliğini, işleme veya üretim yöntemlerini veya bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme veya uygunluk değerlendirme işlemlerini tek tek veya birkaçını ele alarak belirleyen uyulması zorunlu mevzuatı... ifade eder.”

kabul edileceği ifade edilmiştir. Bu hükümde yer alan değerlendirme kriterlerinin mevcut olmaması halinde ise ürünün güvenli olup olmadığının değerlendirmesi genel ürün güvenliği mevzuatına göre yapılacaktır. Öte yandan ÜGTDK m. 3/1 (e) bendi ile güvenli ürün tanımına da yer verilmiş, güvenli ürün; kullanım süresi, hizmete sunulması, kurulumu, kullanımı, bakımı ve gözetimine ilişkin talimatlara uygun ve normal kullanım koşullarında kullanıldığında risk taşımayan veya sadece ürünün kullanımına özgü asgari risk taşıyan ve insan sağlığı ve güvenliği için gerekli düzeyde koruma sağlayan ürün şeklinde tanımlanmıştır.

Görüldüğü üzere kanun bir ürünün uygunsuz olmamasını iki temel koşula bağlamıştır. Bunlardan ilki ürünün ilgili teknik düzenlemesine uygun olması diğeri ise ürünün genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmasıdır. Uygunsuzluk tanımında yer alan teknik düzenlemelere uygun olmama ile genel ürün güvenliğine uygun olmama durumları “veya” bağlacı ile bağlandığından bu iki koşuldan birinin tek başına yer alması ürünün uygunsuz olması için yeterli olacaktır. Yani ürün ilgili teknik düzenlemesine uygun olsa bile şayet genel ürün güvenliği mevzuatına uygun değilse o ürün uygunsuzdur. Ürün güvenliği mevzuatına uygunluk açısından bakıldığında Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, adından da anlaşılacağı üzere bir genel ürün güvenliği mevzuatı olduğu için ve ÜGTDK m. 5/1 uyarınca ürünün güvenli olması zorunluluğu açıkça ifade edildiği için şayet bir ürün teknik düzenlemesine uygun olsa bile ÜGTDK uyarınca güvenli değilse bu durum tek başına o ürünün uygunsuz olmasına sebep olacaktır. İşte bu aşamada da ÜGTDK m. 3/1 (e) ile ortaya konmuş olan güvenli ürün tanımı devreye girmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısmında daha detaylı inceleyeceğimiz üzere; üretici ÜGTDK m. 5/2 ile kendi lehine olan karineden faydalandığında zarar görenin elindeki imkân, ÜGTDK m. 3/1 (e) uyarınca ürünün güvenli olmadığını ispat etmeye çalışmak olacaktır.

Kanun her ne kadar uygunsuzluk açısından iki ayaklı bir yapı öngörüp güvenli ürün tanımı içerisinde birtakım objektif değerlendirme kriterleri sunmuş olsa da kanımızca uygunsuzluğun tespitinde teknik düzenlemelere uygunluk koşulunun da zikredilmiş olması zarar gören açısından bir dezavantaj doğurmaktadır. Şöyle ki; ÜGTDK m. 5/2 ile ürünün teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun olması halinde o ürünün güvenli sayılacağına dair bir karine

oluşturulmuştur. Bu durumun aksini ispat etme yükü ise zarar görene bırakılmıştır. İşte bu durum kanımızca güvenli ürün tanımında yer verilen, uygun kullanımda risk taşımama yahut asgari risk taşıma ve gerekli düzeyde koruma sağlama gibi ölçütlerin değerlendirilmesinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Çünkü üretici, yalnızca ürünün teknik düzenlemesinin insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümlere uygun olduğunu ileri sürerek bu karineye başvurabilecek ve ürünün güvenli kabul edilmesini sağlayabilecektir.

Benzer şekilde üreticiyi sorumluluktan kurtaran halleri düzenleyen ÜGTDK m. 21'in 2. Fıkrasının c bendine göre üretici, üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını ispat ettiği takdirde sorumluluktan kurtulacaktır. Şayet bu sorumluluktan kurtulma imkânı geniş biçimde yorumlanırsa sırf teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara riayet edildiği için üreticinin sorumluluktan kurtulma imkanından faydalanabileceği sonucuna ulaşılabilecektir. Bu da üreticinin sorumluluktan kurtulma imkanını oldukça genişlemesine sebep olur²⁸¹. Kanımızca sırf asgari standartları belirleyen teknik düzenlemelere uygun olması nedeniyle bir ürünün uygunsuz olmadığını kabul etmek ve sorumluluk dışında tutmak hem uygunsuzluğun içerisinde yer alan ürünün güvenli olması zorunluluğu (ÜGTDK m. 5/1) ve ÜGTDK m. 5/2'deki karinenin aksini ispat imkanını zarar görenin aleyhine olacak şekilde devre dışı bırakmak anlamına gelir hem de üreticinin sorumluluğu rejiminin ruhuna ve amacına aykırı bir yorum olur.

Tüm bu tartışmalı durum, ÜGTDK'da sorumluluğun koşulu olarak belirlenen uygunsuzluk kavramı çerçevesinde oluşan yapı ile dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile oluşturulan sorumluluk sisteminin ne ölçüde uyum sağladığı konusunu tartışmaya açmaktadır. Bunun için de hata kavramının incelenerek uygunsuzluk kavramı ile karşılaştırılması gerekir.

Hata kavramının incelemesine geçmeden evvel belirtmek gerekir ki ağırlıklı olarak idare hukukuna ilişkin hükümlerden oluşan bir kanunda bir tazminat sorumluluğu

²⁸¹ Baysal, **a.g.e.**, s. 291; Oğuzer, Pelin, "Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtulma Sebepleri", **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2016**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 362.

rejimi oluşturmak kanımızca isabetli bir yaklaşım değildir. Zira kanun içerisinde yer verilen çok çeşitli idari kuruluş, denetim, yükümlülük ve yaptırım hükümleri, kavramların iç içe geçmesine neden olarak üreticinin hukuki sorumluluğu rejiminin yeterince açık bir biçimde anlaşılmasına mâni olmaktadır. Bunun yerine üreticinin sorumluluğu meselesinin Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi temel alınarak bu konuya özgülünmüş ayrı bir kanunla düzenlenmesi kanımızca daha isabetli olurdu.

B. Genel Olarak Hata Kavramı

Bir ürünün hatalı olması, 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile çerçevesi belirlenmiş olan üreticinin sorumluluğu sistemindeki temel koşuldur öyle ki yönergenin 4. Maddesi ile sorumluluğun söz konusu olması için zarara uğrayan kişinin zararı, hatayı ve hata ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Üründeki hatadan anlaşılması gereken ise o ürünün kendisinden beklenen haklı güvenlik beklentisini karşılamaması durumudur, diğer bir deyişle bir ürün, kişinin beklemeye hakkı olduğu güvenliği sağlayamıyorsa hatalıdır²⁸². Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde sorumluluğu kurucu nitelik taşıyan bu olgunun terminolojisi açısından doktrinde bir fikir ayrılığı bulunmaktadır. Doktrinde bazı yazarlar Yönerge'de sözü edilen haklı güvenlik beklentisinin üründe bulunmaması halini “ayıp” olarak tanımlamaktadır²⁸³. Oysa ayıp kavramı sübjektif bir kavram olup ürünün, tarafların sözleşmelerinde belirledikleri özellikleri taşıması anlamına gelirken hata kavramı ise objektif bir kavram olup ürünün kullanıcıların bütünlük menfaatlerine karşı bir tehlike barındırmasını ifade eder²⁸⁴. Öte yandan ayıp, satım ilişkisi çerçevesinde satıcı ile alıcı arasındaki alışveriş menfaatlerine yönelik bir olgu olduğundan ve kavram karışıklığı da yaşanmaması açısından hata kavramının tercih edilmesinin daha yerinde olacağı kanaatindeyiz²⁸⁵.

Hatanın tespitinde temel olgu olarak belirlenmiş olan bu haklı güvenlik beklentisi, objektif olarak değerlendirilecek ve böylece bir ürünün hatalı olup olmadığı tespit

²⁸² Havutçu, **a.g.e.** s. 72; Baysal, **a.g.e.**, s. 289; Atamer, Yeşim, “Avrupa Topluluğu Hukukunda İmalatçının Sorumluluğu”, **Tüketicinin Korunması Semineri**, Ankara, 2007, s. 78; Petek, **a.g.e.**, s. 160.

²⁸³ Bkz. Kırca, **a.g.e.**, s. 125 vd.; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 37 vd.; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 189 vd.

²⁸⁴ Sanlı/Atamer, **a.g.m.**, s. 774, dn.15; Baysal, **a.g.e.**, s. 289, dn.251.

²⁸⁵ Aynı yönde Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 289 vd.; Atamer, **a.g.m.**, s. 78 vd.; Petek, **a.g.e.**, s. 160; Havutçu, **a.g.e.**, s. 71 vd.

edilecektir²⁸⁶. Bu noktada belirtmek gerekir ki haklı güvenlik beklentisi ve dolayısıyla ürünlerdeki hata değerlendirilirken “genelin ürüne dair güvenlik beklentisi” ölçütü olarak kabul edilecek ancak o ürünün özel bir kullanıcı grubuna özgü bir kullanıma tahsis edilip edilmediği ya da özel bir grup açısından daha ciddi tehlike arz edip etmediği de yapılan değerlendirmede göz önünde tutulacaktır²⁸⁷.

Haklı güvenlik beklentisine ilişkin objektif değerlendirmenin hangi ölçütlere göre yapılacağı konusunda Yönerge’nin 6. Maddesi yol gösterici bir nitelik taşınmaktadır. Bu maddeye göre ürünün sunumu, üründen makul olarak beklenen kullanım, ürünün piyasaya sürüldüğü tarih ve bunlar dahil olmak üzere diğer bütün durumlar dikkate alınarak ürünün haklı güvenlik beklentisini karşılayıp karşılamadığı yani hatalı olup olmadığı tespit edilecektir.

Hatanın tespitinde başvurulacak ölçütlerden olan ürünün piyasaya sürülme tarzı ölçütü; o ürüne ilişkin yapılan reklam ve tanıtımlar, ürünün şekil ve görüntüsü, ürünün etiketinde yer alan bilgiler, marka ve logo gibi ticari işaretler, ürünün kullanma ve kurulum kılavuzları, ürüne dair uyarı ve ikazları içeren bilgi ve belgeler gibi ürünü kullanıcı ile buluşturan araçları içerisinde barındırmaktadır²⁸⁸. Bu araçlar, dışardan bakıldığında ürün hakkında kullanıcıda bir beklenti ve kanaat oluşturma etkisine sahip olduklarından haklı güvenlik beklentisinin değerlendirilmesinde oldukça önemli konumda yer almaktadırlar²⁸⁹. Gıda ürünleri açısından bir örnek vermek gerekirse; bir gıda ürününün etiketinde içerisinde barındırdığı besin maddelerine ilişkin hatalı veya eksik bilgilerin yer alması halinde bu durum kullanıcılar nezdinde yanıltıcı beklentiler oluşturabileceğinden bu durumda gıdanın hatalı olduğundan söz edilebilecektir.

Hatanın tespitinde başvurulacak bir diğer ölçüt olan ürünün makul kullanım şekli ise ürünün makul bir şekilde ve hesaba katılan kullanımı anlamına gelmektedir²⁹⁰. Ürünün kullanımında tek başına kullanıcının ürünü yanlış kullanımı veya tek başına üreticinin ürüne atfettiği kullanım amacı hatanın tespitinde yeterli olmaz, önemli olan

²⁸⁶ Kırca, **a.g.e.**, s.131; Havutçu, **a.g.e.**, s. 72; Baysal, **a.g.e.**, s. 289; Atamer, **a.g.m.**, s. 78.

²⁸⁷ Havutçu, **a.g.e.**, s. 73.

²⁸⁸ Havutçu, **a.g.e.**, s. 74; Kırca, **a.g.e.**, s. 134; Atamer, **a.g.m.**, s. 78; Baysal, **a.g.e.**, s. 290; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 43.

²⁸⁹ Havutçu, **a.g.e.**, s. 74; Kırca, **a.g.e.**, s. 135.

²⁹⁰ Kırca, **a.g.e.**, s. 140; Havutçu, **a.g.e.**, s. 75.

o ürünün olağan kullanım şeklinin yanında hesaba katılan kullanımlarının da göz önünde bulundurulup bulundurulmadığıdır²⁹¹. Bu değerlendirme de objektif bir şekilde yapılacak ve hiçbir şekilde öngörülemeyen bir kullanım söz konusu olduğunda ve bundan ötürü zarar doğduğunda artık ürünün hatalı olduğundan söz edilemeyecektir²⁹².

Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m.6'da sayılan bir diğer haklı güvenlik beklentisi değerlendirme ölçütü ise ürünün piyasaya sürülme anıdır. Öyle ki, ürünün kullanıcılara sunması gereken haklı güvenlik beklentisi yalnızca ürünün piyasaya sürüldüğü tarihteki şartlara göre değerlendirilir²⁹³. Yani genel kullanıcı nezdinde o ürüne karşı olan güvenlik beklentisinin zamanla artması o ürünü hatalı hale getirmeyecektir²⁹⁴. Gıda ürünleri açısından bir örnek vermek gerekirse; bir gıda ürününün piyasaya sürüldüğü tarihten sonra insan sağlığına daha az zararlı koruma veya ambalajlama teknolojilerinin geliştirilmesi halinde kullanıcıların güvenlik beklentileri yükselecek olsa da gıda ürününde hata olup olmadığı o ürünün piyasaya sürüldüğü tarihteki şartlara göre değerlendirileceğinden tek başına bu sebep gıdanın hatalı olmasına sebep olmayacaktır. Piyasaya sürülme anı ölçütünden bahsedilmişken bu konuyla bağlantılı olarak Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 6/2'den de söz etmek gerekir. Maddeye göre bir ürün, yalnızca sonrasında daha iyi bir ürünün piyasaya sürülmesi sebebiyle hatalı sayılamayacaktır. Görüldüğü gibi bu hüküm de esasında ürünün piyasaya sürülme anını esas alan bir düzenleme getirmiştir.

Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 6'da sayılmamış olan ancak doktrin tarafından ele alınan bir başka ölçüt ise teknik düzenlemelere uygunluk ölçütüdür. Bir ürünün teknik düzenlemesine uygun olması o ürün ile ilgili bir güvenlik beklentisi oluşturabilir ancak ne tek başına teknik düzenlemelere uygun olması ürünü hatasız kılmaktadır ne de tek başına teknik düzenlemelere aykırılık ürünü hatalı kılmaktadır²⁹⁵. Diğer bir anlatımla ürünün teknik düzenlemelere uygunluğu ya da uygunsuzluğu yalnızca haklı güvenlik beklentisinin tespit edilmesinde bir araç olarak

²⁹¹ Kırca, **a.g.e.**, s. 140-141.

²⁹² Baysal, **a.g.e.**, s. 290; Atamer, **a.g.m.**, s. 78; Havutçu, **a.g.e.**, s. 76.

²⁹³ Havutçu, **a.g.e.**, s. 76; Baysal, **a.g.e.**, s. 290; Kırca, **a.g.e.**, s. 143; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 48.

²⁹⁴ Havutçu, **a.g.e.**, s. 76; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 49.

²⁹⁵ Havutçu, **a.g.e.**, s. 79; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 51.

kullanılabilir yoksa tek başına hatanın varlığı ya da yokluğunu ortaya koymaz. Bir ürün teknik düzenlemesine uygun olsa bile haklı güvenlik beklentisini karşılamıyorsa o ürünün hatalı olduğu kabul edilmelidir²⁹⁶.

Hata türlerinden de kısaca bahsetmek gerekirse; üretim hataları, ürünün üreticisi tarafından belirlenmiş olan standartlara uygun olmaması şeklinde ortaya çıkan bir hata olup genelde seri üretilen ürünlerde ortaya çıkmaktadır²⁹⁷. Bilgilendirme hatası ise üretim hatasından farklı olarak ürünün kendisinde yer alan özelliklerden kaynaklanmayıp ürünün barındırdığı tehlikeler ya da kullanım şekli bakımından kullanıcıların yeteri kadar bilgilendirilmemesi durumunda ortaya çıkan hata türüdür²⁹⁸. Tasarım hataları, ürünün piyasaya sürüldüğü sırada farklı bir üretim tasarımı ile muhtemel zararların önlenmesi veya azaltılması imkânı varken bu üretim tasarımının tercih edilmemesi sebebiyle ortaya çıkan zararların arkasında yatan hata türünü ifade etmektedir²⁹⁹. Gelişim hataları ise ürünün piyasaya sürüldüğü sıradaki bilimsel gelişmeler ışığında varlığı ortaya çıkmayan, bu nedenle ürünün üretimi ve kullanımı aşamasında bilinemeyen bir risk barındıran hataları ifade eder³⁰⁰. Bu hata türü öngörülemez bir riski içerisinde barındırdığından riskin taraflar arasında paylaşımı konusunda büyük tartışmalar doğmuştur, bununla birlikte Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/e ile üreticinin, ürünü piyasaya sürdüğünde mevcut olan bilimsel ve teknolojik bilgi düzeyinin bir hatanın varlığının tespit edilmesine olanak tanıyacak nitelikte olmadığını ispat etmesiyle sorumluluktan kurtulacağı hüküm altına alınmıştır^{301, 302}.

Son olarak hatırlatmak gerekir ki 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m.4 uyarınca, üreticinin sorumluluğunda ürünlerdeki hatayı ispat yükü zarar görendedir. Yani zarar gören, üreticinin ürünündeki hatadan kaynaklanan zararının karşılanmasını

²⁹⁶ Kırca, **a.g.e.**, s. 146.

²⁹⁷ Kırca, **a.g.e.**, s. 150; Atamer, **a.g.m.**, s. 82; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 88.

²⁹⁸ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 204; Kırca, **a.g.e.**, s. 151; Baysal, **a.g.e.**, s. 292; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 89.

²⁹⁹ Kırca, **a.g.e.**, s. 151; Kulaklı, **a.g.e.**, s. 87; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 194.

³⁰⁰ Baysal, **a.g.e.**, s. 292; Kulaklı, **a.g.e.**, s.90; Havutçu, **a.g.e.**, s.80; Oğuzer, **a.g.m.**, s. 383.

³⁰¹ Kulaklı, **a.g.e.**, s. 90; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 201.

³⁰² 85/374 sayılı Yönerge m. 7/e ile düzenlenen sorumluluktan kurtulma imkânına karşılık m. 15/1(b) ile üye devletlere gelişim hatalarından doğan zararları da sorumluluk kapsamında tutabilecekleri şekilde bir tercih hakkı tanınmıştır. Bkz. Havutçu, **a.g.e.**, s. 80; Oğuzer, **a.g.m.**, sç 385.

sağlamak için o ürünün haklı güvenlik beklentilerini karşılamadığını yukarıda açıkladığımız ölçütler çerçevesinde ispatlamak zorundadır.

C. Uygunsuzluk ve Hata Kavramlarının Karşılaştırılması ve ÜGTDK Kapsamında Uygunsuzluk Şartının Değerlendirilmesi

Uygunsuzluk ve hata kavramları, değerlendirilmeleri aşamasında tabi tutulan ölçütler bakımından birtakım benzerlikler taşısa da temelde birbirinden farklı anlamlara gelen iki kavramdır. Uygunsuzluk, o ürününün teknik düzenlemesine veya genel ürün güvenliği mevzuatına aykırı olması durumunu ifade ederken hata, o ürününün kullanıcılarının beklemeye hakkı olduğu güvenlik beklentisini karşılamama durumunu ifade eder. Uygunsuzluğun tespitinde ana ölçüt en genel tabiriyle mevzuata uyumluluk iken hatanın tespitindeki ana ölçüt objektif olarak belirlenen haklı güvenlik beklentisidir. Bu nedenle de uygunsuzluk ve hata kavramları her zaman örtüşmemektedir. Bir ürün teknik düzenlemesine uygun olsa bile şayet haklı güvenlik beklentisini karşılamıyorsa o ürün hatalıdır ve Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi uyarınca bu üründen doğan zararlardan üreticisi sorumlu tutulur³⁰³.

Örneğin bir makine teknik düzenlemesine uyularak üretilse dahi eğer kişilerin haklı güvenlik beklentilerini karşılamıyorsa o makine hatalıdır³⁰⁴. Aynı şekilde bir gıda ürünü teknik düzenlemesine uygun üretilse bile şayet kullanıcıların o gıdayı tükettiklerinde sağlıklarının bozulmayacaklarına dair girdikleri haklı güvenlik beklentisini karşılamıyorsa gıda Yönerge uyarınca hatalı sayılacak ve üreticisinin hukuki sorumluluğu doğacaktır. Zira daha önce de ifade edildiği üzere teknik düzenlemelere uygunluk, Yönerge açısından tek başına hatanın varlığı ya da yokluğunu tespit etmek için kullanılan bir ölçüt değildir³⁰⁵. Zaten üreticinin sorumluluğu rejiminin amacı da ürünlerin teknik düzenlemelerine uygunluğunu denetlemek değil buna rağmen ortaya çıkan hatalardan ötürü doğan zararların tazminini sağlamaktır³⁰⁶. Bu açıdan yaklaşıldığında uygunsuzluk ve hata kavramlarının arasındaki temel fark da ortaya çıkmaktadır. Bu temel farka rağmen

³⁰³ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 51.

³⁰⁴ Oğuzer, **a.g.m.**, s. 363.

³⁰⁵ Bkz. III, A, 2.

³⁰⁶ Baysal, **a.g.e.**, s. 291.

ÜGTDK ile getirilmiş olan sorumluluk rejiminin mümkün mertebe Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile uyumlu olacak şekilde yorumlanması gerektiği kanaatindeyiz. Bu sebeple sırf teknik düzenlemelere uygunluğun sorumluluğun kurulmasına baştan engel olacağı şeklindeki düşüncenin doğru olmadığını düşünüyoruz.

Bu noktada uygunsuzluğu ispat yükünün hangi tarafın üzerinde olduğu incelenmelidir. Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi uyarınca m.4'te yer alan açık hüküm sebebiyle hatayı ispat yükünün zarar görende olduğunu belirtmiştik. ÜGTDK uyarınca uygunsuzluğun ispatı açısından ise farklı bir durum söz konusudur. Zira üreticinin sorumluluğunu düzenleyen 6. maddenin 2. fıkrasında zarar görenin uygunsuzluğu ispat etmesi gerektiği açıkça belirtilmemiştir. Üstelik kanun henüz tasarı aşamasındayken sorumluluğu düzenleyen ÜGTDK Tasarısı m. 6'da uygunsuzluğun da zarar gören tarafından ispat edilmesi gerekliliği yer alıyordu³⁰⁷. Ancak tasarı yasalaşırken bu maddede yer alan “üründeki uygunsuzluğu” ispat etme ifadesi metinden çıkarılmıştır. Bunun bilinçli bir tercih olduğu açıktır. O halde ÜGTDK uyarınca üreticinin sorumlu olması için üründeki uygunsuzluğun zarar gören tarafından ispat edilmesi zorunlu değildir bunun yerine üretici ürünün uygunsuz olmadığını ispat etmelidir³⁰⁸. Aksinin kabulü halinde zarar gören, kompleks üretim sürecine yeterince hâkim olmadığı halde ürünün uygunsuz olduğunu yani teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun olmadığını ispat etmek zorunda kalacaktır ki bu durumun zarar gören tarafından ispat edilmesinin pratikte pek mümkün olmayacağı aşikardır. Zaten kanunun m. 5/2 hükmüne göre üretici lehine bir karine de öngörüldüğünden³⁰⁹ bu durum sorumluluğun kurulmasını iyice zorlaştıracaktır. Üstüne üstlük ÜGTDK m. 21'in 2. Fıkrasının c bendine göre

³⁰⁷ Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu Tasarısı Madde 6/2: “İmalatçı veya ithalatçının sorumlu tutulabilmesi için, zarar gören tarafın üründeki uygunsuzluğu, uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi zorunludur.” Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yasama Dönemi: 6, Yasama Yılı:3, Sıra Sayısı: 551, (Çevrimiçi Erişim) (<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss551.pdf>), (Son Erişim Tarihi: 14.11.2020)

³⁰⁸ Aynı Yönde Bkz. Baysal, Başak/Yavuz, Selim/Uyanık, Murat, “7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu ve İmalatçının Tazminat Sorumluluğu”, (Çevrimiçi Erişim) (<https://blog.lexpera.com.tr/7223-sayili-urun-guvenligi-ve-teknik-duzenlemeler-kanunu-ve-imalatcinin-tazminat-sorumlulugu/>) (Son Erişim Tarihi: 14.11.2020)

³⁰⁹ **Ürün Güvenliği Madde 5 (2)** “Teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun ürün, aksi ispatlanana kadar güvenli kabul edilir.”

üreticiye üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını ispat ettiği takdirde tanınan sorumluluktan kurtulma şansı da göz önünde bulundurulduğunda sorumluluk sisteminin tamamen etkisiz kalmaması adına ürünün uygunsuz olmadığının ispatının üreticiye bırakılması gerektiği kanaatindeyiz.

Görüşümüz çerçevesinde ÜGTDK'ya göre üreticinin sorumluluğunda “uygunsuzluk” şartını kısaca değerlendirmekte fayda vardır. Buna göre, ÜGTDK kapsamında üreticinin sorumluluğu söz konusu olduğunda öncelikle üretici ürününün uygunsuz olmadığını ispat etmelidir. Üretici bu noktada ÜGTDK m. 5/2'ye başvurarak ürünün teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği hükümlerine yahut bunlar bulunmadığı takdirde genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olduğunu ispat ederek ürünün güvenli olduğunu ve uygunsuz olmadığını ortaya koyabilecektir. Üreticinin bu durumu ispat edememesi halinde ürün uygunsuz sayılacak ve diğer şartların da varlığı halinde üretici doğan zarardan sorumlu olacaktır. Üreticinin ispatı ile ürün ÜGTDK m. 5/2'de öngörülmüş karine uyarınca güvenli ve uygun sayıldığında ise zarar gören ancak m. 3/1e ile sayılmış olan “Güvenli Ürün” kriterlerinin üründe bulunmadığını ispat ederek bu karinenin aksini ispat etmiş olacak ve ürün yine uygunsuz sayılabilecektir. Yani zarar gören, ürünün; kullanım süresi, hizmete sunulması, kurulumu, kullanımı, bakımı ve gözetimine ilişkin talimatlara uygun ve normal kullanım koşullarında kullanıldığında dahi risk taşıdığını veya ürünün kullanımına özgü asgari riskin üzerinde risk taşıdığını ve insan sağlığı ve güvenliği için gerekli düzeyde koruma sağlamadığını ispat ederek karineyi çürütebilecektir.

Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere kanun koyucu ÜGTDK kapsamında düzenlenen üreticinin sorumluluğu rejiminin odak noktasını teknik düzenlemelere uygunluk olarak belirlemiştir. Bu durumun ise başta dayanak mevzuat olan 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile çerçevesi ve amacı belirlenmiş olan üreticinin sorumluluğu sistemi karşısında bir uyumsuzluk oluşturduğu açıktır. Şöyle ki; hukuk sistemi içerisinde üretim fiiline ilişkin teknik düzenlemeler mevcut iken bu düzenlemelere uymadan üretim yapmak her zaman olmasa da çoğu zaman kusurlu bir davranış olarak ortaya çıkacaktır. Sorumluluğun temeli de mevzuata uygunluğa dayandırıldığında mahkeme önüne gelen uyuşmazlıkların büyük bir çoğunluğu da

aslında kusurlu davranışlardan ötürü meydana gelen zararlar sebebiyle açılacak davalar olacaktır. Oysaki üreticinin sorumluluğu sisteminin esas çıkış amacı üreticinin herhangi bir kusuru bulunmasa bile kullanıcıların haklı güvenlik beklentilerini karşılamayan bir ürün sebebiyle doğan zararların tazmin edilmesini sağlamaktır. ÜGTDK ile hukukumuzda kazandırılan üreticinin sorumluluğu rejimi de nitelik olarak bir kusursuz sorumluluk rejimi olmasına rağmen uygunsuzluk şartı ile teknik düzenlemelere uygunluk ölçütünün ön plana çıkarılma tercihi kanımızca sorumluluk sisteminin amacına uygun olmamıştır. Bundan doğabilecek olan sakıncaların asgari düzeye indirilmesi için de sorumluluk rejiminin mümkün olduğunda Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'ne uyumlu olacak şekilde yorumlanması gerekecektir.

Yukarıda ifade ettiğimiz problemin asıl sebebi de ürün güvenliği ve üreticinin sorumluluğu gibi esasında doğrudan bağlantılı olmayan iki hukuki müessesenin aynı kanun içerisinde ve kavramların birbiri içerisine geçmesine zemin oluşturacak şekilde düzenlenmeye çalışılmış olmasıdır³¹⁰.

D. Gıdanın Uygunsuzluğu

Gıdalar, hayatın devamlılığı açısından birincil ihtiyaç maddeleri arasında yer alır. Gıdaların tüketimi insan sağlığı üzerinde doğrudan etki doğurduğundan gıdaların insan sağlığı ve güvenliğini üzerinde doğurabileceği riskleri asgari düzeyde tutabilmek adına hukukumuzda bu konuya dair çok sayıda detaylı teknik düzenleme bulunmaktadır.

Çalışmamızın bir önceki bölümünde incelediğimiz üzere gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca sorumluluğunun söz konusu olması için gıdada bir uygunsuzluk mevcut olmalıdır. Gıdalar açısından uygunsuzluğun tespiti için de öncelikli başvuru noktası gıdalara ilişkin teknik düzenlemeler olacaktır zira sorumluluk sistemine göre uygunsuzluk, ürünün – yani gıdanın- ilgili teknik düzenlemesine veya genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmama halini tanımlar. Gıdaların insan sağlığı açısından taşıdığı özel öneme binaen detaylı teknik düzenlemelerin mevcut olması sebebiyle genel ürün güvenliği mevzuatı olan ÜGTDK'dan ziyade özel düzenleme niteliğinde olan gıdalara ilişkin teknik düzenlemelerin incelenmesi daha öncelikli olacaktır.

³¹⁰ Baysal, **a.g.e.**, s. 291.

Öte yandan ÜGTDK m. 5/2 uyarınca teknik düzenlemesinin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun ürün aksi ispat edilene kadar güvenli sayılacağından gıdaların teknik düzenlemelerinin insan sağlığı ve güvenliğine dair hükümlerinin uygunsuzluğun tespiti açısından bir kılavuz olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Fakat bu noktada belirtmek gerekir ki gıda üreticisi ÜGTDK m. 5/2’de yer alan karineden her zaman kolaylıkla faydalanamayabilir. Zira gıda ürünleri yapıları gereği insan sağlığı açısından tehlike oluşturmaya elverişli olduklarından gıdalara ilişkin teknik düzenlemelerin barındırdığı hükümlerin neredeyse tümü insan sağlığı ve güvenliğine ilişkindir. Bu hükümlerin arasında da gıdanın güvenli olması gerekliliğine ve bunun ölçütlerine işaret eden hükümler yer alır. Dolayısıyla gıda üreticisinin gıdanın uygunsuz olmadığını ispatlaması için en temelinde o gıdanın güvenli olduğunu ispatlaması gerekecektir.

Bu bilgiler ışığında özetlemek gerekirse; gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca sorumlu olmaması için ürettiği gıdanın, ilgili teknik düzenlemesinin insan sağlığı ve güvenliği hükümlerine uygun olduğunu ispat etmesi gerekecektir. Gıdanın teknik düzenlemesine aykırılık taşıması durumunda gıda uygunsuz olacak ve diğer koşulların da varlığı halinde gıda üreticisi, uygunsuzluktan ötürü doğan zararları gidermekle yükümlü olacaktır.

Gıda ürünlerine ilişkin çerçeve teknik düzenleme 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu’dur. Kanunun 21. Maddesi ile insan sağlığı için tehlike oluşturan ve tüketime uygun olmayan gıdalar güvenilir olmayan gıdalar olarak tanımlanmış ve bunların piyasaya sürülemeyeceği ifade edilmiştir. Maddenin devamında gıdaların güvenilirliğinin tespit edilmesinde gıdaların üretim, işleme, dağıtım aşamaları ile bunun yanında etiket bilgileri ve sağlıkla ilgili uyarı niteliğindeki bilgiler ile insanlar tarafından günlük normal kullanım şartlarının dikkate alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca m. 21/1 c hükmü ile gıdanın insan sağlığına zararlı olup olmadığının tespit edilmesinde tüketenin sağlığı üzerinde ani, kısa veya uzun vadede oluşturabileceği olası etkileri yanında, gelecek nesiller üzerindeki etkilerinin, birikerek artan olası toksik etkilerinin ve belirli tüketici gruplarının özel sağlık hassasiyetlerinin de dikkate alınacağı ifade edilmiştir.

Gıda ürünlerinin piyasaya arzı açısından çerçeve teknik düzenleme niteliğinde olan 5996 sayılı kanun, m. 23 uyarınca gıdalara dair daha detaylı ve spesifik teknik düzenlemelerin oluşturulması için “Gıda Kodeksi”i sistemini öngörmüştür. Buna göre, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından oluşturulmuş olan Gıda Kodeksi etrafında şekillenen detaylı teknik düzenlemeler aracılığıyla gıdaların ham maddeleri, üretim aşamaları, katkı maddeleri, hijyen koşulları, ambalajlama, etiketleme gibi insan sağlığı ve güvenliği ile doğrudan ilgili pek çok konu ayrıntılı olarak düzenlenmiş durumdadır. 5996 sayılı kanun m. 23/5 uyarınca; Gıda kodeksine aykırı gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzeme üretilemez, işleme tâbi tutulamaz ve piyasaya arz edilemez. Bu nedenle gıda kodeksi şemsiyesi altında konumlanmış olan teknik düzenlemelerin incelenmesi, gıdanın uygunsuzluğunun tespitinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

5996 sayılı kanun çevresinde ve Türk Gıda Kodeksi kapsamında çıkarılmış olan çok sayıda teknik düzenleme mevcuttur³¹¹. Bu düzenlemelerin tümüne değinmek çalışmamızın kapsamını fazlasıyla aşacağından çalışmanın ilk bölümünde üzerinde durduğumuz ve insan sağlığına karşı tehlike teşkil edebilecek durumlara ilişkin getirilmiş olan teknik düzenlemeleri ve bunlara uyumsuzluktan doğan uygunsuzlukları incelemekle yetineceğiz. Bu incelemede, ortaya çıkabilecek her türlü uygunsuzluk türüne değinmek yerine gıdanın üretimi ve piyasaya arzı aşamalarının genel olarak sınıflandırılmasıyla bu aşamalarda ortaya çıkabilecek uygunsuzlukların kısaca örneklendirilmesi yolu tercih edilecektir.

Gıdalara ilişkin yaygın bir şekilde ortaya çıkabileceğini tahmin ettiğimiz uygunsuzluk türleri dört sınıfa ayrılabilir. Bunları; 1- Gıdaların İçeriğinden Kaynaklanan Uygunsuzluklar 2- Gıdaların Üretiminden Kaynaklanan Uygunsuzluklar 3- Gıda Hakkında Bilgilendirmeden Kaynaklanan Uygunsuzluklar 4- Gıdaların ÜGDTK m. 3/1 e Uyarınca Güvenli Olmaması, şeklinde ayırmak mümkündür.

1. Gıdaların İçeriğinden Kaynaklanan Uygunsuzluklar

³¹¹ T.C. Gıda ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanıp son olarak 29.02.2020 tarihinde güncellenmiş olan Türk Gıda Kodeksi mevzuatı listesine ulaşmak için Bkz. (https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/Mevzuat/TGK_MevzuatListesi.docx) (Çevrimiçi) (Son Erişim Tarihi: 18.12.2020)

Bir gıda ürününün uygunsuz olmaması için evvela o ürünün ana bileşenini oluşturan ham madde niteliğindeki gıda maddesinin uygunsuz olmaması, yani teknik düzenlemesine aykırı olmaması gerekir. Gıdaların üretiminde kullanılacak temel bileşenlerin taşınması gereken özellikler, bunların tabi tutulabileceği ve tutulamayacağı işlemler gibi ürünün insan sağlığına etkisini değiştirebilecek faktörler Türk Gıda Kodeksi çerçevesinde hazırlanan yönetmelik ve tebliğler ile düzenlenmiştir.

Özellikle et ve süt ürünleri gibi bozulmaya ve çürümeye daha müsait gıda ham maddeleri açısından bu kurallara riayet edilmesi daha büyük bir önem taşımaktadır. Bu gıda maddelerine ilişkin kurallara uyulmayarak gıda ürününün imal edilmesi halinde artık bu gıda ürününün uygunsuz olduğu ifade edilebilecektir. Örnek vermek gerekirse; etten üretilen ve paketlenerek kullanıcıya sunulan bir köftenin uygunsuz olmaması için öncelikle üretildiği etin teknik düzenlemeler ile belirlenmiş standartların dışında olmaması gerekir. Aynı örnek üzerinden devam etmek gerekirse; 2018/52 numaralı Türk Gıda Kodeksi Et, Hazırlanmış Et Karışımları ve Et Ürünleri Tebliği³¹² m. 5/13 ile çiğ et üzerinde bozulmasını baskılayacak herhangi bir işlem veya madde uygulanmasının yasaklanmış olmasına rağmen çiğ et böyle bir baskılayıcı işleme tabi tutulursa artık o etten üretilen paketlenmiş köfte ürünü uygunsuz olacaktır ve tüketimi sebebiyle bir zarar doğarsa üreticisinin sorumluluğu doğabilecektir.

Benzer bir örnek günlük hayatta oldukça yaygın ve sık kullanılan süt ürünleri üzerinden de verilebilir. Örneğin paketlenerek kullanıma sunulmuş bir paket sütün içeriğinde herhangi bir sebeple İçme Sütleri Tebliği³¹³ m. 5/1 c ile işaret edilen sınırlardan daha yüksek seviyede asitlik bulunursa bu gıda ürünü teknik düzenlemesine uygun olmadığından uygunsuz olacak ve sütün tüketiminden ötürü bir zarar doğarsa gıdanın üreticisi diğer şartların da mevcut olması halinde zararı gidermek durumunda kalabilecektir.

Gıdaların ana bileşenini oluşturan ham maddeleri kadar, çalışmamızın ilk kısmında detaylı olarak değindiğimiz katkı maddelerinin kullanımı da uygunsuzluğun tespitinde önemli bir alan işgal etmektedir. Gıda katkı maddeleri, insanlar üzerinde

³¹² R.G., T. 29.01.2019, S.30670

³¹³ R.G., T. 27.02.2019, S.30699

doğurabilecekleri sağlık problemleri açısından belli tereddütler doğurmuş, bu sebeple yoğun bir şekilde tartışılmış ve bu risk sebebiyle kullanımları da sıkı koşullara tabi tutulmuştur³¹⁴. Günümüz toplumsal koşulları ve beslenme alışkanlıkları da göz önünde bulundurulduğunda katkı maddeleri, toplumdaki neredeyse her bireyin sıklıkla maruz kaldığı gıda bileşenlerinden birisine dönüşmüştür. Dolayısıyla bu katkı maddelerinin kullanımını düzenleyen teknik düzenlemeler de -çoğunlukla insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin düzenlemeler olmaları sebebiyle- uygunsuzluğun tespit edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Gıda katkı maddelerinin gıda ürünleri içerisinde ne şekilde kullanılabileceği bu konudaki en kapsamlı teknik düzenleme olan Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği³¹⁵ ile düzenlenmiştir. Yönetmeliğin İkinci Bölümü uyarınca, gıda katkı maddelerinin yalnızca yönetmelikçe listelenmiş ve kullanımına izin verilmiş olan türleri, kullanıcılara bir avantaj ve yarar sağlayacak olması halinde kabul edilebilir günlük alım miktarları da dikkate alınarak istenen etkiyi yerine getirebilecek gerekli olan en düşük miktarlarla sınırlı olmak kaydıyla gıdalarda kullanılabilecektir. Ayrıca yönetmelikte tatlandırıcılar ve renklendiriciler gibi katkı maddesi sınıfları için özel düzenlemelere de yer verilerek bunların gıdaların içeriğine katılması için gerekli olan koşullar da tespit edilmiştir.

Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği ile getirilmiş olan teknik düzenlemeler daha önce de ifade ettiğimiz üzere genellikle insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümler içermektedir. Dolayısıyla gıda üretiminde bu katkı maddelerinin kullanımına ilişkin belirlenmiş kurallara riayet edilmeksizin katkı maddesi kullanımı söz konusu olduğu takdirde gıdanın uygunsuzluğu söz konusu olacaktır. Şüphesiz insan sağlığına verilen önem sebebiyle böylesine detaylı olarak düzenlenen bu kurallara uyulmaması halinde ortaya çıkacak bu uygunsuzluğun kullanıcılar nezdinde çeşitli sağlık problemleri doğurması muhtemeldir. Örneğin yönetmelikçe kullanımına izin verilmeyen bir tür gıda katkı maddesinin bir gıdanın içeriğine karıştırılması durumunda bu durum gıdanın uygunsuz olmasına sebep olacaktır. Benzer şekilde, kullanımına izin verilen bir katkı maddesinin, belirlenmiş

³¹⁴ Gıda katkı maddelerinin insan sağlığı üzerindeki etkileri hakkında detaylı bilgi için Bkz. I, B, 2, b.

³¹⁵ R.G., T. 30.06.2013, S.28693

olan miktar sınırlarına veya kullanım şekline uyulmaksızın gıda üretiminde kullanımı da yine gıdayı uygunsuz kılacak ve bundan doğan zararları gıdanın üreticisinin gidermesi gerekliliğini doğurabilecektir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki; yönetmelikte özel kullanıcı gruplarından olan bebek ve çocukların kullanımı için piyasaya sürülen birtakım ek beslenme ürünlerinin içeriğinde katkı maddelerinin kullanılması daha katı kurallara tabi tutulmuştur. Bu kullanıcı gruplarının sağlık hassasiyetleri gözetilerek kısıtlanan gıda katkı maddesi kullanımı koşulları bir gıda üreticisi tarafından ihlal edildiği takdirde bu gıda ürünleri uygunsuz hale gelecek ve hassas kullanıcı grupları üzerinde ciddi sağlık problemleri doğurabilecektir. Bu ihtimalde gıda üreticisinin ÜGTDK bağlamında sorumlu olmaması için, ürettiği ek beslenme ürününün teknik düzenlemelere uygun olduğunu yani gıdada bir uygunsuzluk bulunmadığını ispat etme yükü altında olduğunu hatırlatmakta da fayda vardır.

Gıdaların içeriğinde yer alan ve insan sağlığı açısından önem arz eden diğer unsurlar bulaşanlar ve kalıntılardır. Artan dünya nüfusu ve tüketim ihtiyacı karşısında gelişen gıda üretim teknolojileri neticesinde kullanımı artan zirai ilaçlar ve veteriner ilaç kalıntılarının da tıpkı gıda katkı maddeleri gibi insan sağlığı açısından birtakım olumsuz etkiler doğurabileceğini çalışmamızın ilk bölümünde incelemiştik³¹⁶. Meseleye ÜGTDK bağlamında hukuki sorumluluk penceresinden yaklaştığımızda bir gıda ürününün uygunsuzluğunu doğurabilecek olan başka bir durum da gıda ürünlerinin içeriğinde yer alan bulaşan ve kalıntı miktarlarının teknik düzenlemelerle³¹⁷ izin verilen düzeylerin üzerinde olmasıdır. Örnek vermek gerekirse; bir gıda üreticisi, ticari kaygılar güdereak verimi arttırmak amacıyla müsaade edilen sınırları aşacak şekilde kalıntı veya bulaşan ihtiva edecek gıda üretimi yaptığı takdirde bu gıda ürünü teknik düzenlemeye aykırı olduğundan uygunsuz olacaktır. Ayrıca bu

³¹⁶ Bulaşan ve kalıntılar hakkında detaylı bilgi için Bkz. I, B, 3, e

³¹⁷ Bulaşan ve Kalıntılarının gıdaların içeriğinde bulunabileceği maksimum limitleri düzenleyen başlıca teknik düzenlemeler; 29.12.2011 tarih, 28157 R.G. sayılı “Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliği”, 25.11.2016 tarih, 29899 R.G. sayılı, “Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği” ve 27.03.2017 tarih, 30000 R.G. sayılı “Türk Gıda Kodeksi Hayvansal Gıdalarda Bulunabilecek Farmakolojik Aktif Maddelerin Sınıflandırılması ve Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği”dir.

durumda gıda, teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümlerine uygun olmadığından gıda üreticisinin ÜGTDK m. 5/2 uyarınca ürettiği gıdanın güvenli olduğunu ileri sürmesi ve ispat etmesi de mümkün olmayacaktır.

Son olarak gıdaların içeriğinde yer alarak uygunsuzluğun ortaya çıkmasına sebep olabilecek faktörlerden GDO'lara değinmekte fayda vardır. GDO'lar genellikle verimliliğin artırılması için kullanılan bir gen teknolojisinin ürünleridir ve GDO'ların kullanım koşulları 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu'nda sıkı bir biçimde tespit edilmiştir. Şayet gıda üreticisi bu kanun ve bağlantılı mevzuatlar ile belirlenmiş olan yasaklara riayet etmez yahut hükmedilen kullanım koşullarına uymazsa gıda çok ciddi sağlık risklerine sebep olabilecek nitelikte uygunsuz hale gelebilir ki bu da gıdanın içeriğinden kaynaklanan uygunsuzluk sebebiyle gıda üreticisinin sorumluluğunun doğmasına yol açar.

2. Gıdaların Üretiminden Kaynaklanan Uygunsuzluklar

Gıdanın içeriğinde yer alan bileşenlerin niteliği kadar o gıda ürününün üretilmesi aşamalarında tabi tutulduğu işlemler, hijyen koşulları ve gıda ürünün ambalajlanması gibi konular da uygunsuzluğun değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü perakende satıcılar vasıtası ile kullanıcıya ulaşan pek çok gıda ürünü, fabrikalarda tabi tutuldukları seri üretim aşamasında pek çok malzeme ile temas etmekte ve gıdaların satımına kadar muhafazası için pek çok farklı ambalajlama yöntemi kullanılmaktadır. Tüm bu aşamaların yürütülmesi sırasında da uyulması gereken hijyen kurallarının zaman zaman ihmal edildiği gözlenebilmektedir. İşte bu sebeple gıda ürünlerinin üretimi aşamasında uyulması gereken kurallar çeşitli teknik düzenlemeler ile belirlenmiştir. Değindiğimiz gıda üretim aşamalarına ilişkin teknik düzenlemeler, 5996 sayılı Kanun'un 23. maddesi göndermesiyle Türk Gıda Kodeksi ve buna bağlı yasal düzenlemelere göre değerlendirilecek ve gıdanın üretim aşamalarından kaynaklanan uygunsuzluklar da bu teknik düzenlemelere uyumluluk dairesinde incelenecektir.

Gıda ile temas eden madde ve malzemeler gerek gıdanın üretimi ve işlenmesi aşaması esnasında gerekse gıdanın kullanıcıya ulaşmasına dek muhafazası ve ambalajlanması konusunda gıda ile devamlı temas içerisinde olduğundan bu madde ve

malzemelerin standartlara, yani teknik düzenlemelere, uygun olması insan sağığı açısından büyük önem taşır. Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik³¹⁸ m.5 uyarınca, gıda ile temas eden bu maddelerin insan sağığını tehdit edecek şekilde gıdanın yapısını değıştirmemesi gerekir. Öte yandan yönetmelikte gıda ile temasına izin verilen madde ve malzemeler de belirlenmiş olup bunların hangi koşullarda ve ne şekilde kullanılabilecekleri de tespit edilmiştir. Yönetmelikle aynı zamanda farklı sınıflardaki temas eden malzemeler için de özel kurallar ve limitler öngörölmüştür. Gıda ile temas eden madde ve malzemeler için getirilmiş olan bu düzenlemeler, nitelikleri itibariyle konuya ilişkin teknik düzenlemenin insan sağığı ve güvenliğine dair hükümleridir. Dolayısıyla bu hükümlere uyulmaksızın üretilen bir gıda ürünü uygunsuz olacaktır.

Örneğın; yönetmelik uyarınca gıda ile temas eden malzemeleri boyar maddelerin gıdaya geçmemesi gerektiğı halde bu boyalar gıdaya geçerse veya bu boyar maddeler izin verilen sınırların üzerinde arsenik veya cıva içerirse bu durumda gıda teknik düzenlemeye aykırılık taşıdığından uygunsuz olacaktır. Bu türden uygunsuzlukların insan sağığını doğrudan etkileme ihtimali de yüksek olduğundan bu gibi durumlar gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun bir uygulama alanını teşkil edebilecektir.

Gıdaların ambalajlanması ve üretim hazırlığı sırasında muhafaza edilmesi de esasında gıda ile temas eden madde ve malzemeler ile alakalı bir husustur. Bu aşamalar sırasında da gıda ürünleri uzun süreli olarak yabancı maddeler ile temas halinde bulunacağı için bu madde ve malzemeler açısından da Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik dikkate alınmalı ve bu aşamalardan kaynaklanan uygunsuzlukların tespiti için bu teknik düzenlemeye başvurulmalıdır.

Gıdaların üretimi aşamasında gıdaların kirlenmesine, bozulmasına ve bu nedenle taşınması gereken standartları yitirmesine sebep olan en önemli etken belki de hijyen kurallarına aykırılıktır. Bu durumun önlenmesi için 5996 sayılı kanun m. 29 uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından gıda kullanıcılarını azami seviyede

³¹⁸ R.G., T. 05.04.2018, S. 30382.

korumak amacıyla uyulması gereken hijyen esasları belirlenmektedir. Birincil gıda üretimi yapan gıda üreticileri de üretim aşamalarında bu genel ve özel hijyen esaslarına uymak zorundadır. 5996 sayılı kanun ile belirlenmiş olan genel esasların ne şekilde uygulanacağını düzenlemek maksadıyla çıkarılmış olan Gıda Hijyeni Yönetmeliği³¹⁹, gıda üreticilerinin üretim faaliyetlerini hijyen kuralları çerçevesinde yürütüp yürütmediklerini tespit etmek açısından önemli bir teknik düzenlemedir.

Bu teknik düzenlemeye göre, gıda üreticisinin faaliyeti neticesinde ürettiği gıdanın uygunsuz olmaması için gıda üreticisinin Gıda Hijyeni Yönetmeliği m. 6 ile belirlenmiş olan hijyene dair genel ilkelere ve m. 8 ile belirlenmiş olan birincil üretim ve faaliyetler için genel hijyen kurallarına uygun olarak üretimi gerçekleştirmesi gerekir. Gıda üreticisinin bu hükümler uyarınca başlıca yükümlülüğü, hayvan sağlığı, hayvan refahı ile bitki sağlığı gibi olguları da dikkate alarak gıda ürünlerini mümkün olduğunca bulaşmaya karşı korumak ve hava, su, toprak, yem, gübre, veteriner tıbbi ürünleri, bitki koruma ürünleri gibi faktörler ile depolama, muamele ve atıklardan kaynaklanan bulaşmanın kontrolüne ilişkin gerekli tedbirleri almaktır. Gıda Hijyeni Yönetmeliği ile belirlenmiş olan tüm bu genel ve özel hijyen kuralları bütünü aynı zamanda insan sağlığı ile güvenliğine temas eden bir teknik düzenleme olduğu için bu esaslara aykırı üretim yapmak gıda ürününü uygunsuz kılacaktır. Örnek vermek gerekirse; gıda üreticisi Gıda Hijyeni Yönetmeliği m. 6/1 c uyarınca mevcut ortam sıcaklığında muhafaza edilmesi güvenli olmayan gıdalarda soğuk zinciri korumakla yükümlü iken bu kurala riayet etmeyerek soğukta muhafaza etmediği gıdanın bozulmasına sebep olursa ve bu şekilde piyasaya sürülen gıda ürünü bir zarara sebep olursa bu ürün uygunsuz olacak ve gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca sorumluluğu söz konusu olabilecektir. Başka bir örnekte ise; hayvansal gıda üretimi yapılan bir işletmede gıda ile temas halinde olan kişilerin sağlıklı olmamaları nedeniyle gıdada bir bozulma gerçekleşir ya da gıda bu sebeple sağlık açısından riskli hale gelirse bu durumda gıda üreticisi, Gıda Hijyen Yönetmeliği m. 8/3 d ile ortaya konmuş olan teknik düzenlemeye aykırı bir üretim gerçekleştirdiğinden gıda ürünü uygunsuz olacaktır.

³¹⁹ R.G., T. 17.12.2011, S. 28145.

Gıda üreticisinin hijyen konusunda uyması gereken kuralların takip edilebileceği bir başka teknik düzenleme olarak “iyi uygulama kılavuzları” sayılabilir. İyi Uygulama Kılavuzları, 5996 sayılı kanun m. 29/4 ile öngörölmüş olan ve kullanıcıların azami düzeyde korunması amacıyla belirlenen hijyen kurallarının etkin bir biçimde uygulanmasının sağlanması için T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan ve yaygınlaştırılan kılavuzlardır. İyi Uygulama Kılavuzlarının önemi ve işlevi Gıda Hijyeni Yönetmeliği m. 6/1 d³²⁰ hükmü ile de ortaya konmuştur. Dolayısıyla gıda üreticisinin ürettiği ve piyasaya arz ettiği gıda ürününün uygunsuz olup olmadığının tespiti için yapılacak incelemede o konuya ilişkin hazırlanıp yaygınlaştırılan iyi uygulama kılavuzları da dikkate değer teknik düzenlemeler olarak ele alınabilmektedir. Yani 5996 sayılı kanuna ve Gıda Hijyeni Yönetmeliği’ne dayanılarak hazırlanan bu kılavuzlardaki esaslara uyumlu olmayan hijyen koşullarında üretim yapan üreticilerin gıda ürünleri bu sebeple ÜGTDK kapsamında uygunsuz kabul edilecektir.

3. Gıda Hakkında Bilgilendirmeden Kaynaklanan Uygunsuzluklar

Üretim safhaları tamamlanarak piyasaya sürülecek olan bir gıda ürününün taşıdığı özelliklerin ve varsa sağlık risklerinin, gıdanın etiketlenmesi ve bildirilmesi yollarıyla kullanıcıya iletilmesi hususu, gıdanın uygunsuzluğunun ve gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca sorumluluğunun tespit edilmesinde önemli bir alan teşkil etmektedir. Zira gıda hakkında yapılacak bilgilendirme, o gıda ürününü kullanacak olan insanlar nezdinde bir beklenti oluşmasına sebep olmaktadır. Bu beklenti çoğu kez kullanıcının alışveriş menfaati beklentisi ile sınırlı kalmayıp kullanıcının o ürününü tükettiğinde sağlığının bozulmayacağına dair bütünlük menfaatine ilişkin bir güvenlik beklentisi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında bu kısımda bahsedeceğimiz uygunsuzluk türünün, AB Yönergesi bağlamında doktrince sınıflandırılmış olan “bilgilendirme hataları” ile benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak uygunsuzluk ile hata kavramlarının karşılaştırılmasında da ifade ettiğimiz gibi, Türk kanun koyucusu ÜGTDK sorumluluk rejimini Üreticinin

³²⁰ Genel İlkeler Madde 6 (1) d) “İyi uygulama kılavuzları, gıda işletmecisine gıda zincirinin tüm aşamalarında gıda hijyeni kuralları ile tehlike analizi ve kritik kontrol noktaları/HACCP ilkelerine uyum için yardımcı olan önemli bir araçtır.”

Sorumluluğu Yönergesinde olduğu gibi haklı güvenlik beklentisine dayanan “hata” olgusu değil de teknik düzenlemelere uyumluluğa dayanan “uygunsuzluk” olgusu etrafında konumlandırmayı tercih ettiğinden bu bölümde de konuya ilişkin mevcut teknik düzenlemeler üzerinden inceleme yapmak gerekir.

5996 sayılı kanun m. 21/1 (b) hükmü uyarınca gıdanın güvenli olup olmadığının değerlendirilmesinde o gıdanın etiket bilgileri ile sağlıkla ilgili uyarı niteliğindeki bilgiler de dikkate alınır. Yine kanunun 24. Maddesi uyarınca, gıdaların etiketlenmesi ve kullanıcıların bilgilendirmesi mevzuata uygun bir biçimde yapılmalıdır, ayrıca gıdanın etiketi ve kullanıcıları bilgilendirmede kullanılan diğer araçlar kullanıcıları yanıltıcı şekilde olmamalıdır.

5996 sayılı kanunun gıdaların etiketlenmesi konusunda çizdiği genel çerçevenin detaylı şekilde düzenlenmesi için Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği³²¹ çıkarılmıştır. Yönetmelik ile kullanıcıların gıda ürünleri hakkında bilgilendirilmesinin genel ilkeleri belirlenmiştir. Buna göre gıdanın etiketlenilmesinde ve kullanıcıların bilgilendirilmesinde gıdanın kimliğinin, bileşenlerinin, taşıdığı özelliklerin ve özellikle belli kullanıcı gruplarının sağlığına zararlı oluşturabilecek içerikler ile gıdanın kullanımı, muhafazası ve dayanıklılığı gibi kullanıcının bilmesi gereken hususların bildirilmesi gerekliliği ön plana çıkarılmıştır. Yönetmelikte etiketleme ve bilgilendirmeye ilişkin genel esasların belirlenmesi ile yetinilmemiş ve m.9 ile piyasaya sürülecek gıdada kullanıcıya bildirilmesi zorunlu unsurlar ayrı ayrı sayılmış, devamında zorunlu bilgilere ilişkin hükümlere yer verilmiş ve özellik arz eden durumlar ayrıca düzenlenmiştir.

Örneğin; Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği m. 24 uyarınca, gıdanın içeriğinde alerji ya da intoleransa sebep olabilecek bir bileşen varsa bu içeriğe ilişkin bilgiye gıdanın üzerinde yer alan bileşenler listesinde veya ürünün isminin ardında “içerir” ibaresiyle birlikte ayırt edilebilir bir biçimde yer verilmesi gerekir. Gıda üreticisi bu yükümlülüğünü ihlal ederse bu durumda teknik düzenlemeye aykırılık sebebiyle gıda ürünü uygunsuz

³²¹ R.G., T. 26.01.2017, S. 29960.

olacak ve gıdayı tüketen bir kişi de alerjik reaksiyon sebebiyle zarara uğrarsa gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca sorumluluğu gündeme gelebilecektir.

Başka bir örnek vermek gerekirse; Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği m. 27 uyarınca, yapısı gereği çabuk bozulabilen ve bu yüzden insan sağlığına karşı bir risk teşkil edebilen gıda ürünlerinin son kullanma tarihlerinin etiketlerinde bildirilmesi gerekir. Gıda üreticisi, üretmiş olduğu çabuk bozulabilen bir ürünün etiketinde son kullanma tarihine yer vermez veya hatalı olarak yer verirse bu durumda gıda ürünü uygunsuz olacaktır ve bu durum sebebiyle bir zarar doğduğunda yine gıda üreticisinin sorumluluğu söz konusu olabilecektir. Benzer şekilde Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği m. 28 uyarınca gıdanın özel muhafaza koşulları veya kullanımına ilişkin gerekli bilgilendirme yapılması gerektiği halde bu husus ihmal edilirse gıda yine uygunsuz olacak ve bundan doğan zararlardan ötürü gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu doğabilecektir.

Gıdalara ilişkin bilgilendirme kurallarını düzenleyen bir başka teknik düzenleme de Türk Gıda Kodeksi Beslenme ve Sağlık Beyanları Yönetmeliği³²²’dir. Bu yönetmelik, gıdaların etiketlenmesinde, sunumunda ve reklamında kullanılan sağlık ve beslenme beyanlarının, yani bu gıdaların bünyesindeki öğelerin beslenme ve sağlıkla ilişkilerine dair beyanlardan oluşan bilgilendirmenin, kapsamını ve kurallarını belirlemektedir. Bir gıda üreticisinin ürünü ile ilgili ileri süreceği beslenme ve sağlık beyanlarının bu yönetmelik ile çizilen çerçevenin sınırları içerisinde kalması gerekir aksi takdirde gıda uygunsuz olacaktır. Örneğin bir gıda maddesi bünyesinde, Türk Gıda Kodeksi Beslenme ve Sağlık Beyanları Yönetmeliği m.7’de belirtilen oranlardan daha yüksek oranda sodyum, kalsiyum, şeker ve doymuş yağ asidi içerdiği halde bu gıda hakkında sağlık beyanında bulunulursa bu durumda bu gıda ürünü, teknik düzenlemesine aykırı olduğundan uygunsuz olacaktır.

Son olarak belirtmek gerekir ki gıda hakkında yapılması gereken bilgilendirme yalnızca gıdanın ana maddesinin taşıdığı özelliklere dair bilgilendirme ile sınırlı değildir. Gıdanın içerdiği katkı maddelerinin de Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı

³²² R.G., T. 26.01.2017, S. 29960.

Maddeleri Yönetmeliği m. 21 vd. hükümlerine uygun olarak gıdanın etiketinde belirtilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde gıda ile temas eden madde ve malzemeler ile ilgili gerekli bilgilendirme de Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik m.13 uyarınca gerçekleştirilecektir. Aksi takdirde bu hükümlere aykırılık, teknik düzenlemenin ilgili hükümlerine aykırılık teşkil edeceği için gıda ürününü uygunsuz kılacaktır.

4. Gıdaların ÜGTDK m. 3/1 (e) Uyarınca Güvenli Olmaması

ÜGTDK m. 3/1 (e) uyarınca *“Kullanım süresi, hizmete sunulması, kurulumu, kullanımı, bakımı ve gözetimine ilişkin talimatlara uygun ve normal kullanım koşullarında kullanıldığında risk taşımayan veya sadece ürünün kullanımına özgü asgari risk taşıyan ve insan sağlığı ve güvenliği için gerekli düzeyde koruma sağlayan”* ürünler güvenli ürün olarak tanımlanmıştır. Tersten düşünüldüğünde ise bu kriterleri karşılamayan ürünler güvenli olmayan ürünler olacak ve ÜGTDK m. 5/1 hükmü uyarınca ürünün güvenli olması zorunluluğu arandığından ürünün güvensizliği aynı zamanda o ürünün uygunsuz olmasına da sebep olacaktır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere kanaatimizce gıdada uygunsuzluk bulunmadığını ispat etme yükü gıda üreticisinde olacaktır. Gıda üreticisi, ÜGTDK m. 5/2 hükmüne dayanarak gıdanın teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun olduğunu ispat ederse aksi ispatlanana kadar gıda güvenli kabul edilecektir. İşte bu noktada gıdayı tüketmesinin ardından zarara uğrayan ve bu zararını gıda üreticisinin gidermesini arzulayan zarar gören, ÜGTDK m. 5/2 ile öngörülen karinenin aksini ÜGTDK m. 3/1 (e)’ye dayanarak ispat edebilecektir.

Gıdanın kullanılması sonucunda zarar gören kişi, gıda teknik düzenlemesine uygun olsa bile, uygun ve normal kullanımda bile gıdanın risk taşıdığını veya gıdanın kullanımına özgü asgari riski aşan bir riski taşıdığını ve insan sağlığı ve güvenliğini gerekli düzeyde korumadığını ispat ederek o gıdanın güvenli olmadığını ve uygunsuz olduğunu ortaya koyabilecektir. Zarar görenin konumu ve gıdanın üretimi konusunda sahip olduğu kısıtlı bilgi sebebiyle pratikte bu hususu ispatlamasının çok güç olduğu aşıkardır. Bu da ÜGTDK ile hukukumuza kazandırılmış olan sorumluluk sisteminin dayanak mevzuatı olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile öngörülmüş olan

sorumluluk rejiminin ruhuna aykırı bir sonucun doğmasına sebep olmaktadır. Nitekim, bir ürün teknik düzenlemesine uygun olsa bile haklı güvenlik beklentisini karşılayamıyorsa o ürün Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi uyarınca hatalıdır³²³ ve sorumluluğa konu olabilir, zaten bu sorumluluk rejiminin esas amacı da bir ürün mevzuata uygun üretilse bile yine de hatalıysa üreticinin kusuru olmasa bile zararı gidermektir³²⁴. Buna rağmen ÜGTDK ile belirlenen sorumluluk rejimi, ürünün mevzuata uyumluluğuna dayandırıldığından ve bunu ortaya koyan gıda üreticisi lehine bir karine öngörüldüğünden zarar görenin bu durumda elindeki imkân; gıdanın ÜGTDK m. 3/1 (e)'de sayılan koşulları taşımadığını yani gıdanın teknik düzenlemesine uygun olmasına rağmen insan sağlığı ve güvenliğini yeterli düzeyde koruyamadığını ispat etmektir. Bu da daha önce ifade ettiğimiz üzere pratikte oldukça nadir karşılaşılabilecek bir durum olsa da zarar gören açısından teorik bir imkân olduğundan bu imkana değinmekte fayda bulunduğu kanaatindeyiz.

ÜGTDK m. 3/1 (e) hükmünün son kısmında ifade edilen insan sağlığı ve güvenliği için gerekli düzeyde koruma sağlayamama ölçütünün, gıda ürünleri açısından 5996 sayılı kanunun gıdanın güvenilirliğini tespit eden m. 21 hükmü ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Hükme göre güvenilir olmayan gıda, insan sağlığı için tehlike arz eden ve tüketime uygun olmayan gıdadır. Gıdanın insan sağlığına zararlı olup olmadığı tespit edilirken gıdanın uzun vadede doğurabileceği etkiler ile birikerek artan muhtemel toksik etkilerin de dikkate alınacağı açıkça belirtilmiştir. Gıdanın güvenli olmamasında ve dolayısıyla uygunsuzluğunda uzun vadede doğacak etkilerin de değerlendirilecek olması akıllara Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi kapsamında sınıflandırılmış olan “gelişim hataları”nı getirmektedir.

Ürünün piyasaya sürüldüğü sıradaki bilimsel gelişmeler ışığında varlığı ortaya çıkmayan, zamanla gelişen bir riski ifade eden gelişim hataları³²⁵, öngörülemeyen bir riski bünyesinde barındırdığından riskin taraflar arasında paylaşımı konusunda yoğun tartışmalar yürütülmüş ve nihayet Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/e ile üreticiye, ürünü piyasaya sürdüğünde mevcut olan bilimsel ve teknolojik bilgi

³²³ Oğuzer, **a.g.t.**, s. 51.

³²⁴ Baysal, **a.g.e.**, s. 291.

³²⁵ Baysal, **a.g.e.**, s. 292; Kulaklı, **a.g.e.**, s.90; Havutçu, **a.g.e.**, s.80; Oğuzer, **a.g.m.**, s. 383.

düzeyinin bir hatanın varlığının tespit edilmesine olanak tanıyacak nitelikte olmadığını ispat etmesiyle faydalanabileceği bir sorumluluktan kurtulma imkanı tanınmıştır³²⁶. Gıda üreticisi açısından değerlendirildiğinde, bir gıda maddesinin içeriğindeki bir bileşenin veya üretim metotlarının o anki mevcut bilimsel gelişmeler ışığında bir sağlık riski oluşturmadığı düşünüldüğü halde ilerleyen zamanlarda bu faktörlerin ciddi bir sağlık riski teşkil ettiği yeni çalışmalar ışığında pekâlâ ortaya çıkabilir. Gıdanın güvenliği açısından uzun vadede gelişen etkilere de dikkat çekildiği göz önüne alındığında zamanla gelişerek sonradan ortaya çıkan risklerin gıdayı güvensiz ve dolayısıyla uygunsuz kılacağından bahisle bu durumun gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından sorumluluk kapsamında yer alacağı söylenebilir. Zira üreticinin sorumluluktan kurtulma imkanlarını düzenleyen ÜGTDK m. 21 hükmü incelendiğinde bu imkanlar arasında Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde olduğu gibi gelişim risklerine işaret eden bir sorumluktan kurtulma şartına yer verilmediği görülmektedir³²⁷. Dolayısıyla gıdadan ötürü zarar gören, gıdanın zamanla gelişen etkiler sebebiyle ÜGTDK m. 3/1 (e) uyarınca güvensiz ve uygunsuz bir hale geldiğini ispat edip aynı zamanda zararlarla uygunsuzluk arasında nedensellik bağına da ispat edebilirse bu takdirde gıda üreticisinin ÜGTDK kapsamında sorumluluğu söz konusu olabilecektir³²⁸.

II. Uygunsuz Gıdadan Dolayı Zarar Doğması

Haksız fiil sorumluluğunun olmazsa olmaz unsurlarından birisi zarar unsurudur³²⁹. Haksız fiil sorumluluğunun amacı faili cezalandırmak değil, zararı tazmin etmek olduğundan³³⁰ ortada hukuka aykırı bir fiil ve hatta kusur olsa bile şayet bir zarar doğmadıysa artık haksız fiil sorumluluğu da söz konusu olmayacaktır³³¹. Genel haksız fiil sorumluluğu ilkeleri ile paralel olarak 7223 sayılı ÜGTDK'nın hukuki

³²⁶ Kulaklı, **a.g.e.**, s. 90; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 201.

³²⁷ ÜGTDK m. 21 kapsamında üreticinin sorumluluktan kurtulma halleri hakkında detaylı bilgi için Bkz. IV, B, 1.

³²⁸ ÜGTDK m. 21/2 (c) hükmü ile getirilmiş olan; üreticinin üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını ispat ederek sorumluluktan kurtulmasına imkân sağlayan hükmün AB Yönergesi m. 7/d ile benzer şekilde dar yorumlanması gerekliliğine ve bu bölümde söz ettiğimiz zamanla gelişen risklerin bu sorumluluktan kurtulma şansı karşısındaki durumuna ilişkin açıklamalar için Bkz. IV, B, 1, c

³²⁹ Eren, **a.g.e.**, s. 589; Baysal, **a.g.e.**, s. 348;

³³⁰ Eren, **a.g.e.**, s. 589

³³¹ Oğuzman/Öz, **Borçlar Genel Cilt 2**, s. 38; Baysal, **a.g.e.**, s. 348; Eren, **a.g.e.**, s. 589

sorumluluğu düzenleyen m.6 hükmünde de sorumluluğun söz konusu olması için ürünün bir kişiye veya bir mala zarar vermesi şartı aranmış ve zarar görenin zararını ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki illiyet bağıını ispat etme zorunluluğu açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla bir önceki bölümde izah ettiğimiz ölçütler çerçevesinde uygunsuzluğu tespit edilmiş bir gıda ürününün ÜGTDK uyarınca sorumluluğa konu olması için bir zarara neden olması gerekecektir yoksa ortada bir zarar olmadan o gıdanın sadece uygunsuz olması gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu doğurmayacaktır.

Gıdaların doğrudan vücudun içerisine alınarak kullanılması sebebiyle bu ürünler için duyulan şüphelerin neredeyse tümü insan sağlığı üzerindeki etkilerine ilişkindir. Bu sebeple de uygunsuz gıdaların kullanımından doğan zararların büyük çoğunluğu, insan sağlığı ve vücut bütünlüğünün bozulmasından kaynaklanan maddi zararlar olacaktır. Ancak bu maddi zararların yanında uygunsuz gıdanın kullanımdan ötürü manevi zarar da doğabilir. Ayrıca kişiye isabet eden bu maddi ve manevi zararların yanında uygunsuz gıdadan dolayı başka bir mal da hasar görebilir. Aşağıda ilgili bölümlerde daha detaylı olarak izah edeceğimiz üzere, üreticinin sorumluluğu rejimi açısından ÜGTDK'da Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde olduğu gibi maddi-manevi zarar ile ürün dışında başka bir ürünün zarar görmesi durumlarında bazı ayrımlara gidilmemiş, yalnızca uygunsuz üründen dolayı bir kişinin veya bir malın zarar görmesi şartı aranarak tazminatın belirlenmesi hususunda 6098 sayılı TBK'ya atıf yapılmakla³³² yetinilmiştir.

ÜGTDK m. 6 hükmü ile zarar türleri arasında Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nden farklı olarak bir ayrıma gidilmediğinden zarar unsurunu, gereken noktalarda Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile karşılaştırmalar yapılarak, genel haksız fiil sorumluluğu ilkeleri ve 6098 sayılı TBK çerçevesinde incelemek isabetli olacaktır. Bu incelemede öncelikle maddi ve manevi zararlar olmak üzere bir

³³² **Ürün sorumluluğu tazminatı**

MADDE 6 – (5) “Ürünün sebep olduğu zarar nedeniyle ödenecek maddi ve manevi tazminat miktarının belirlenmesinde 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanır.” Hükümde maddi tazminat miktarının yanında manevi tazminat miktarının belirlenmesi için de TBK'ya atıf yapılması, manevi zararların da ÜGTDK m.6 uyarınca düzenlenen hukuki sorumluluk rejimi kapsamına alındığını göstermektedir.

sınıflandırma yapılarak maddi zararlar içinde de kişiye isabet zararlar ve bir malın hasar görmesinden doğan zararlar ayrı ayrı değerlendirilecektir.

A. Maddi Zararlar

Uygunsuz gıdaların tüketimi insan sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceğinden uygunsuz gıdalardan doğan zararlar büyük ölçüde insan sağlığı ve beden bütünlüğünün bozulmasından kaynaklanan maddi zararlar olarak ortaya çıkacaktır. Maddi zarar, Türk hukukunda genellikle kişinin malvarlığında rızası dışında gerçekleşen azalma olarak tanımlanmaktadır³³³.³³⁴ Maddi zararın tespit edilmesi için izlenecek yol ise malvarlığında eksilmeye neden olan haksız fiil gerçekleşmeseydi malvarlığının içerisinde bulunacağı durum ile malvarlığının haksız fiil sonrasındaki durumu arasındaki farkın karşılaştırılmasıdır³³⁵. Gıda üreticisinin sorumluluğu açısından değerlendirildiğinde maddi zarar, uygunsuz gıdanın kullanılması sonrasında iradesi dışında malvarlığı eksilmiş olan zarar görenin bu uygunsuz gıdayı kullanmasaydı malvarlığının içerisinde bulunacağı durum ile kullanmasından sonra aldığı hal karşılaştırılarak tespit edilecektir. Sözünü ettiğimiz bu “fark”ın kapsamına nelerin gireceği konusunda ise özellikle kişiye isabet eden zararlar açısından TBK m. 53 ve m. 54 yol gösterici nitelik taşımaktadır. Gıda ürünlerinin sahip oldukları özellikler ve kullanımları düşünüldüğünde uygunsuz gıdaların kullanıcısının ölümüne veya yaralanmasına sebep olması ihtimal dahilindedir. İşte TBK m. 53 ve m. 54 hükümleri de ölüm ve yaralanma neticesinde uğranılan zararları ortaya koyduğundan gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda zarar unsuru incelenirken bu hükümler ışığında hareket etmek isabetli olacaktır.

³³³ Eren, **a.g.e.**, s. 590; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 548; Baysal, **a.g.e.**, s. 156; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 39.

³³⁴ Doktrinde zarar, dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda zarar, kişinin malvarlığı değerlerinin yanında manevi zararları da içine alacak şekilde kişi varlığı değerlerini de kapsar şekilde tanımlanırken dar anlamda zarar, kişinin yalnızca malvarlığı değerlerindeki irade dışı azalmayı tanımlar. Dar ve geniş anlamda zarar tanımları hakkında detaylı bilgi için Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 156 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 589; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 40, dn. 96; Topuz, Murat, **İsviçre ve Türk Borçlar Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Roma Borçlar Hukukunda Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi**, İstanbul, 2011, s. 20 vd.

³³⁵ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 63; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 548; Eren, **a.g.e.**, s. 591; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 39; Baysal, **a.g.e.**, s. 158; Topuz, **a.g.e.**, s. 11.

Öte yandan gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda zarar her zaman kişiye isabet eden ölüm ve yaralanma neticesinde uğranılan zararlardan ibaret değildir. ÜGTDK m. 6/1 uyarınca kişinin uğradığı zararlar haricinde bir mala zarar gelmesi halinde de sorumluluk söz konusu olabileceğinden mala gelen hasarlardan kaynaklanan zararlar da ayrıca bir başlık altında değerlendirilecektir.

1. Kişiy e İ sabet Eden Zararlar

Uygunsuz, örneğ in bozulmuş ya da içerisinde zehirleyici veya kanserojen madde birikmiş bir gıdanın tüketilmesi, kullanan kişinin yaralanmasına ve hatta ölümüne sebep olabilir. Zarar görenin ölümü veya yaralanması neticesinde uğranılan zararları kişiye isabet eden zararlar altında incelemek gerekir. ÜGTDK m. 6 hükmünde Üreticinin Sorumluluğ u Yönergesi'nin aksine³³⁶ kişiye isabet eden zararların türü ölüm ya da yaralanma neticesinde doğ an zararlar ile sınırlandırılmamış olsa da gıdaların sebep olabileceğ i zararlar düşünöldüğünde mahkeme önüne gelecek gıda üreticisinin hukuki sorumluluğ u uyuşmazlıklarının neredeyse tümünde giderimi istenecek zararların ölüm veya yaralanma neticesinde uğranılan zararlar olacağını tahmin etmek güç değildir. Üreticinin sorumluluğ unu belirleyen ÜGTDK m. 6 ve devamı hükümlerinde zararın tespitine ilişkin özel bir hüküm yer almadığından kişiye isabet eden bu maddi zararların tespiti haksız fiil hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde yapılacaktır. TBK'nın ölüm ve yaralanma neticesinde uğranılan zararları sınırlı sayıda olmamakla birlikte sıralayan m. 53 ve m.54 hükümleri, uygunsuz gıdalardan ötürü doğabilecek bedensel zararların belirlenmesi açısından da kılavuz niteliğindeki hükümlerdir.

a. Ölüm Neticesinde Uğ ranılan Maddi Zararlar

Uygunsuz bir gıda bir kişi tarafından tüketildiğ inde o kişinin sağlığı üzerinde geri dönüşü olmayacak nitelikte ağır sonuçlar doğurarak ölümüne sebep olabilir. Uygunsuz gıdadan kaynaklanan bir ölüm gerçekleştiğ inde uğranılan zararların tespiti açısından TBK m. 53 hükmü incelenmelidir. Hükme göre ölüm halinde uğranılacak

³³⁶ 85/374 sayılı Yönerge m. 9 uyarınca, kişiye isabet eden zararlardan yalnızca ölüm ya da yaralanmaların neden olduğ u zararlar sorumluluğ un kapsamına alınmıştır. Havutçu, **a.g.e.**, s. 82; Kırca, **a.g.e.**, s. 153; Erlöle, **a.g.m.**, s. 323; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 243.

zararlar arasında; cenaze giderleri, ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar ve ölenin desteğinden yoksun kalanların uğradıkları kayıplar sayılmıştır.

Uygunsuz gıdadan dolayı bir ölüm gerçekleştiğinde bu netice sebebiyle yapılan cenaze ve defin masrafları maddi zararın içerisinde ve gıda üreticisinin zararı tazmin yükümlülüğünün kapsamında yer alacaktır. Cenaze için yapılan masrafların kapsamına uygunsuz gıdadan ötürü ölenin sosyal durumuna uygun olmak kaydıyla, naaşı taşınması, yıkanması, kefenlenmesi, ölüme dair ilan masrafları gibi masraflar da girmektedir³³⁷. Cenaze için yapılan giderler belgelendirilmemiş olsa bile gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun tespiti için yapılan yargılama sırasında hâkim tarafından yerel yönetimlere bu masraflar sorularak bu harcamalardan doğan maddi zarar tespit edilebilir³³⁸.

Cenaze masraflarının yanında TBK m. 53 hükmü ile ölümün hemen gerçekleşmemesi halinde haksız fiil ile ölüm arasında meydana gelebilecek bazı maddi zarar kalemleri de düzenleme altına almıştır. Buna göre uygunsuz gıdanın kullanımından sonra ölüm hemen gerçekleşmemişse, şayet varsa, ölüm gerçekleşene dek yapılan tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalması veya yitirilmesi sebebiyle doğan kayıplar³³⁹ da sorumluluk kapsamında değerlendirilecektir.

TBK m. 53 hükmü ile sıralanmış olan maddi zarar kalemlerinden özel bir parantez açılması gereken zarar kalemi, destekten yoksun kalma tazminatıdır. Hüküm ile ölüm halinde uğranılan zararlar arasında “Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar”ın da yer aldığı ifade edilmiştir. Uygunsuz gıda nedeniyle ölenin geçimlerini sağlamakta olduğu kişiler bu netice sebebiyle desteklerini yitirdiklerinden doğrudan kendi şahısları üzerinde maddi zarara uğrarlar³⁴⁰. Bu şekilde ortaya çıkan destekten yoksun kalma zararı, ölen üzerinde değil de doğrudan destekten yoksun kalanlar üzerinde doğduğundan bu zarar nitelik olarak

³³⁷ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 102; Eren, **a.g.e.**, s. 852.

³³⁸ Baysal, **a.g.e.**, s. 458.

³³⁹ Tedavi giderleri ve çalışma gücünün azalması veya yitirilmesinden doğan kayıplar hakkında bilgi için Bkz. III, B, 1, a, (2)

³⁴⁰ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 102; Baysal, **a.g.e.**, s.183; Eren, **a.g.e.**, s. 853.

bir yansıma zarardır³⁴¹. Türk hukukunda yansıma zararlar kural olarak tazmin edilmez³⁴². Bu zararların tazmin edilebilmesi için fiil ile uygun nedensellik bağının yanında özel bir koruma normunun da mevcut olması gerekir³⁴³. TBK m. 53 hükmü yansıma zarar niteliğinde olan destekten yoksun kalma zararlarını açıkça öngören bir özel koruma normu olduğundan³⁴⁴ bu zarar türünün ana kurala bir istisna teşkil ettiği ve ölüm neticesinde ortaya çıkarak gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda zarar unsurunu oluşturabileceği söylenebilir.

Uygunsuz gıdadan etkilenererek ölen kişinin başka kimselerin desteği olması durumunda³⁴⁵, o kişinin ölümünden sonra desteğinden yoksun kalanların maddi olarak yaşam düzeylerinin düşmesi şartıyla³⁴⁶ bu kişiler nezdinde destekten yoksun kalma zararı doğacaktır. Söz konusu destekten yoksun kalma zararının belirlenmesinde aktüerya tablolarından yararlanılarak ölenin ekonomik durumu, muhtemel destek ve yaşam süresi ile destek görenlerin ihtiyaç miktarları ile ihtiyaç süreleri gibi faktörler dikkate alınacaktır³⁴⁷. Aynı zamanda destek görenler desteğin ölümü sebebiyle bir maddi yarar sağarlarsa bu yararın destekten yoksun kalma zararından mahsup edilmesi gerekir³⁴⁸.

b. Yaralanma Neticesinde Uğranılan Maddi Zararlar

Uygunsuz gıdaların kullanımı neticesinde belki de en sık karşılaşılabilecek olumsuz sonuç gıdanın kullanıcısının bedensel zarar görmesi yani yaralanmasıdır.

³⁴¹ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 102; Baysal, **a.g.e.**, s. 439.

³⁴² Tandoğan, **a.g.e.**, s. 299; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 619; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 102; Baysal, **a.g.e.**, s. 184.

³⁴³ Baysal, **a.g.e.**, s. 184; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 44.

³⁴⁴ Eren, **a.g.e.**, s. 853; Baysal, **a.g.e.**, s. 184; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 102.

³⁴⁵ Destekten yoksun kalma tazminatı açısından destek, birinin bakımını sürekli ve düzenli bir biçimde karşılıksız olarak sağlayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bir kişinin başkası ya da başkalarının desteği olup olmadığı fiili duruma göre değerlendirilecektir. Eşler birbirlerine karşı, ana babalar çocuklarına karşı, kardeşler birbirlerine karşı destek olabileceği gibi arada evlilik bağı olmasa bile birlikte yaşayan kişilerden biri diğerinin bakımını sürekli ve düzenli olarak karşılıyorsa yine bir desteğin varlığından söz edilebilecektir. Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 103 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 856 vd.; Gökyayla, K. Emre, **Destekten Yoksun Kalma Tazminatı**, Ankara, 2004, s. 130 vd.

³⁴⁶ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 304; Baysal, **a.g.e.**, s. 445; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 106; Eren, **a.g.e.**, s. 859.

³⁴⁷ Baysal, **a.g.e.**, s. 445; Eren, **a.g.e.**, s. 860 vd.; Gökyayla, **a.g.e.**, s. 139.

³⁴⁸ Baysal, **a.g.e.**, s. 445; Gökyayla, **a.g.e.**, s. 192; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 109.

Yaralanma neticesinde uğranılan maddi zararları düzenleyen TBK m. 54'te bedensel zararların özellikle 1- Tedavi giderleri, 2- Kazanç Kaybı, 3- Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar, 4- Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar olduğu ifade edilmiştir.

Uygunsuz gıdayı tüketerek yaralanan kişinin bu yaralanma sebebiyle zarar öncesindeki haline dönebilmesi için yapılan tedavi giderleri, tazmini gereken maddi zararların içerisinde yer alır. Tedavi giderlerinin kapsamına; hastane, ilaç, tıbbi operasyon, psikoterapi, fizyoterapi, protez masrafları, tedavi süresince tutulan hastabakıcı masrafları gibi zarar görenin iyileşmesine yahut durumunun ağırlaşmamasına yönelik yapılan harcamalar dahildir³⁴⁹. Örneğin uygunsuz bir gıda ürünü sebebiyle zehirlenen kişinin hastane ve ilaç masrafları, uygunsuz gıda nedeniyle organ kaybına uğrayan kişinin protez ve fizyoterapi masrafları, uygunsuz gıda nedeniyle kanser olan kişinin kemoterapi ve bu ağır netice sebebiyle içine düştüğü ruhsal bunalımın tedavisi için harcanan psikoterapi masrafları, giderimi gereken maddi zararın kapsamında yer alacaktır.

TBK m. 54'te sayılan bir diğer maddi zarar kalemi de yaralanma neticesinde uğranılan kazanç kaybıdır. Uygunsuz gıdadan ötürü yaralanan ve bu sebeple çalışamama durumuna düşmüş bir kişi, bundan doğan kazanç kaybının tazmin edilmesini isteyebilecektir. Buradaki zarar, az sonra incelenecek olan çalışma gücünün azalması ya da tamamen yitirilmesinden doğan kayıplardan farklı olarak müstakbel zarar niteliğinde olmayıp hüküm tarihine kadar halihazırda mevcut olan kazanç kaybı zararıdır³⁵⁰. Dolayısıyla bu zarar, çalışma gücünün azalması ya da yitirilmesinde olduğu gibi farazi olarak hesaplanmayacak, uygunsuz gıdadan dolayı yaralananın kazandığı ücret ve hüküm tarihine kadar çalışmadığı süre dikkate alınarak somut bir şekilde hesaplanabilecektir^{351, 352}.

³⁴⁹ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 385; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 603; Eren, **a.g.e.**, s. 845; Baysal, **a.g.e.**, s. 389 vd.; Petek, **a.g.e.**, s. 242 vd.

³⁵⁰ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 96; Baysal, **a.g.e.**, s. 399.

³⁵¹ Baysal, **a.g.e.**, s. 399.

³⁵² Doktrinde kazanç kaybının her zaman bilinen anlamda bir işte çalışamamaktan kaynaklı olarak uğranan ücret, maaş, ticari gelir kaybı olarak ortaya çıkması gerekmediği ileri sürülmektedir. Buna göre, ev işlerini görerek yardımcı eleman tutulmasına ihtiyaç bırakmayıp aile bütçesine katkı sağlayan eşin

Uygunsuz gıdadan kaynaklanan yaralanmanın niteliği bazen zarar görenin işgücü kaybına uğramasına sebep olarak zarar görenin, etkisi bir süre boyunca devam edecek bu işgücü kaybı nedeniyle belli miktar kazançtan mahrum kalmasına yol açabilir. Bu da TBK m. 54'te öngörülen “çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar” şeklinde ifade edilen maddi zarar kaleminin doğması anlamına gelir. Çalışma gücünün azalması ya da yitirilmesinden doğan kayıplar az evvel incelediğimiz kazanç kaybından farklı olarak hüküm tarihinde henüz mevcut olmayan, gelecekte doğacak olan zararları konu aldığından nitelik itibarıyla bir müstakbel zarardır³⁵³. Bu nedenle bu zararın tespit edilmesinde kullanılan ölçütlere de değinmek gerekir.

Çalışma gücündeki kayıp bazı durumlarda geçici nitelikte iken bazen kalıcı olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma gücündeki kayıp geçici nitelikte ise çalışma gücündeki kayıp süresi dikkate alınırken kayıp kalıcı olduğunda zarar görenin zarar olmasaydı çalışabileceği süre dikkate alınacaktır³⁵⁴. Ayrıca yaralanma neticesinde uğranılan “işgücü kaybı oranı” da dikkate alınacak bir diğer ölçüttür³⁵⁵. Bu kayıp oranı, uygunsuz gıdadan ötürü zarar uğrayanın bu zarardan etkilenen organına, bu organın etkilenme seviyesi ile bu durumun zarar görenin mesleğine olacak etkisine ve hatta zarar görenin yaşına, sağlık durumuna, cinsiyetine göre tespit edilecektir³⁵⁶. Zararın belirlenmesinde bir değer ölçüt de zarar görenin yıllık kazancı olup bu yıllık kazancın işgücünde kayıp oranı ile çarpılmasıyla yıllık kazanç kaybına ulaşılacak ve bunun da kayıp süresi ile çarpılması gelecekte doğacak olan kazanç kaybına ulaşılmasını sağlayacaktır³⁵⁷.

Bu zarar kalemi açısından somut bir örnek vermek gerekirse; uygunsuz bir gıdayı tüketen ve bu uygunsuzluk nedeniyle görme yeteneğini kaybeden bir uçak

yaralanması durumunda bu destekten mahrum kalınması da kazanç kaybı olarak değerlendirilebilecektir. Bkz. Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 96.

³⁵³ Baysal, **a.g.e.**, s. 401; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 97.

³⁵⁴ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 290; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıparmak, **a.g.e.**, s. 605; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 97; Baysal, **a.g.e.**, s. 405.

³⁵⁵ Eren, **a.g.e.**, s. 846; Baysal, **a.g.e.**, s. 405; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 97.

³⁵⁶ Eren, **a.g.e.**, s. 846; Baysal, **a.g.e.**, s. 405 vd.; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 97.

³⁵⁷ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 98.

pilotu, yapılacak bilirkişi incelemeleri neticesinde ulaşılabilecek işgücü kaybı oranı, muhtemel çalışma süresi ve yıllık kazanç ölçütleri çerçevesinde hesaplanan müstakbel kazanç kaybının giderilmesini gıda üreticisinden isteyebilecektir.

TBK m. 54 hükmü ile öngörülen son maddi zarar çeşidi, “ekonomik geleceğin sarsılmasından kaynaklanan kayıplar”dır. Bu zararlar da nitelik itibarıyla müstakbel zararlardır ancak bu zararlar çalışma gücünde bir kayıp olmaksızın meydana gelirler³⁵⁸. Bu tür zararlar için doktrinde, yüzünde veya vücudunda yara yahut yanık izi kalan bir kişinin çalışma gücü azalmasa bile iş bulmasının zorlaşabileceği hatta olanaksız hale gelebileceği, işini muhafaza etse bile eskisine oranla daha çok çaba sarf etmek zorunda kalabileceği ve bu surette zarara uğrayabileceği örnekleri verilmiştir³⁵⁹. Bu ihtimalde haksız fiil nedeniyle – çalışma bağlamında uygunsuz gıdadan ötürü çalışma gücü kaybı söz konusu olmasa bile bir malvarlığı değeri olarak kabul edilen “ekonomik gelecek” üzerinde doğan zararların da TBK m. 54 uyarınca tazmini talep edilebilecek maddi zarar kalemlerinden olacağı söylenebilir³⁶⁰.

2. Mala İsalet Eden Zararlar

Uygunsuz gıdalardan kaynaklanan zararların bu ürünlerin mahiyetleri gereği genellikle bedensel zararlar olacağını daha önce ifade etmiştik. Bununla beraber uygunsuz bir gıdadan ötürü bir malın zarar görmesi durumu da ÜGTDK m.6 ile üreticinin sorumluluğunun kapsamına dahil edilmiş durumdadır.

Mala isabet eden zararlar esas itibarıyla malın telef olması veya hasar alması sonucunda zarar görenin malvarlığının eksilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır³⁶¹. Dolayısıyla uygunsuz bir gıda sebebiyle zarar görenin başka malları telef olur yahut hasara uğrarsa bundan doğan zararların da gıda üreticisi tarafından tazmin edilmesi gerekir. Bu zararlar, malın telef olması ya da onarımının mümkün ya da makul

³⁵⁸ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 100; Eren, **a.g.e.**, s. 850; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altın, **a.g.e.**, s. 612 vd.

³⁵⁹ Eren, **a.g.e.**, s. 850; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 100; Baysal, **a.g.e.**, s. 416.

³⁶⁰ Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıpların manevi zarar kalemi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, bu kayıpların maddi zarar kalemi olarak ele alınmasının Türk hukukunda kabul edilen malvarlığı değerleri ve içtihatlar çerçevesinde ayrıntılı değerlendirmesi için Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 416 vd.

³⁶¹ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 69; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 110; Baysal, **a.g.e.**, s. 476; Eren, **a.g.e.**, s. 598.

olmaması durumunda malın yerine ikamesi için gereken tutar olarak tespit edilecekken malın onarımı mümkün bir hasara uğraması durumunda onarım masrafı ve onarım sebebiyle değerinde meydana gelen düşüş olarak tespit edilecektir³⁶².

Mala isabet eden zararların tazmini konusunda ÜGTDK ve Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi arasındaki önemli farka dikkat çekmek gerekir. Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde mala gelen zararlarda bazı sınırlamalar öngörülmüştür. Bu sınırlamalara göre; mala gelen zararların üreticinin sorumluluğu kapsamında tazmin edilebilmesi için, malın hatalı mal dışında bir mal olması, yine malın normal olarak kişisel kullanıma ve tüketime tabi bir mal olması ve aynı zamanda zarar gören tarafından da bu şekilde kullanılması gerekir³⁶³. Bu sınırlamaya göre hatalı ürünün kendisinde doğan zararlar üreticinin sorumluluğu kapsamında kabul edilmeyeceği gibi zarar gören malın ticari amaçla kullanılması da yine doğan zararın tazminat kapsamı dışında kalması sonucunu doğuracaktır. Oysa ÜGTDK uyarınca üreticinin sorumluluğu rejiminde mala isabet eden zararlar açısından herhangi bir sınırlamaya gidilmemiştir. Yani uygunsuz gıdadan dolayı bir mal zarar görürse bu mal kişisel kullanıma tabi olmasa ve kişisel amaçla kullanılsa bile ÜGTDK uyarınca mala isabet eden zararlar giderimin konusu olabilecektir.

Bu meseleyi somutlaştırmak adına bir örnek vermek gerekirse; bir market sahibinin, işletmesinde yer alan uygunsuz gıdanın bozulması nedeniyle satmak amacıyla bulundurduğu diğer mallar telef olur veya hasarlanırsa; Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi uyarınca zarar gören mallar kişisel kullanıma tabi olmadıklarından ve bu amaçla kullanılmadıklarından bu zararın gıda üreticisinden talep edilmesi mümkün olmayacaktır. Öte yandan ÜGTDK açısından böyle bir sınırlama bulunmadığından diğer malları zarar gören market sahibi, bu zararların giderilmesini uygunsuz gıdayı üreten gıda üreticisinden talep edebilecektir.

Son olarak ÜGTDK m.6 ile öngörülen hukuki sorumluluk rejiminde uygunsuz ürünün bizzat kendisine isabet eden zararların sorumluluk kapsamında olup olmadığı değerlendirilmelidir. ÜGTDK m.6 hükmünde uygunsuz mala isabet eden zararların da

³⁶² Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 112 vd.; Baysal, **a.g.e.**, s. 477 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 839 vd.

³⁶³ Havutçu, **a.g.e.**, s. 87; Atamer, **a.g.m.**, s. 80; Kırca, **a.g.e.**, s. 153; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 244.

giderim kapsamında olacağı açıkça zikredilmese de Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m.9'da olduğu gibi “hatalı ürünün kendisi dışındaki herhangi bir mal”a isabet eden zararlara da özellikle işaret edilmiş değildir. Bu durumda Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi sistemine paralel şekilde ÜGTDK açısından da sorumluluğun uygunsuz mal dışındaki malların zarar görmesi amacına hizmet ettiğini kabul etmek gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim hatalı ya da uygunsuz ürünün kendisine gelen zararlar zaten sözleşmesel sorumluluk ilkeleri çerçevesinde ayıptan doğan sorumluluk kapsamında tazmin edilmektedir³⁶⁴. Oysa üreticinin sorumluluğu bir haksız fiil sorumluluğudur ve bu yüzden hatalı/uygunsuz ürün dışında bir malın zarar görmesi halinde devreye girecektir.

B. Manevi Zararlar

Uygunsuz gıdaların özellikle sağlık üzerinde doğurabilecekleri olumsuz etkiler, bu gıdaları kullananların maddi zararların yanında manevi zararlara uğramasına da sebep olabilir. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun kapsamında manevi zararların da yer alıp almadığı, manevi zararların kapsam dahilinde yer alması halinde ne şekilde ortaya çıkabilecekleri ve son olarak gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca hukuki sorumluluğu bir kusursuz sorumluluk hali olduğundan gıda üreticisinin kusursuz manevi tazminat sorumluluğu konuları incelenmeye muhtaçtır.

ÜGTDK m. 6 ile hukukumuzda kazandırılmış olan üreticinin sorumluluğu rejiminin dayanak düzenlemesi olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde, manevi zararlar, giderilmesi gereken zarar kalemleri arasında sayılmamış, bu konudaki tercih üye devletlere bırakılmıştır³⁶⁵. Buna karşın ÜGTDK m.6/1'de zarara ilişkin olarak bir kişinin veya bir malın zarar görmesi şartının ifade edilmesiyle yetinilmiş bunun ötesinde bir zarar ayırımına gidilmemiştir. Üstüne üstlük ÜGTDK m.6/5 hükmü ile ürünün sebep olduğu zarar nedeniyle ödenecek olan maddi ve manevi tazminatın belirlenmesinde TBK hükümlerine atıf yapılarak manevi tazminat da ayrıca zikredildiğine göre manevi tazminatın da sorumluluğun kapsamı dahiline alındığı rahatlıkla söylenebilecektir. Kanunun sorumluluğu düzenleyen hükümlerinde manevi

³⁶⁴ Havutçu, **a.g.e.**, s. 84; Kırca, **a.g.e.**, s. 155; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 244.

³⁶⁵ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 243; Havutçu, **a.g.e.**, s. 82; Kırca, **a.g.e.**, s. 161; Atamer, **a.g.m.**, s. 80; Baysal, **a.g.e.**, s. 294.

zararın kapsamına veya tespitine dair herhangi bir özel düzenleme getirilmediğine göre gıda üreticisinin manevi zararlardan sorumluluğu da tıpkı maddi zararlarda olduğu gibi genel haksız fiil sorumluluğu ilkeleri ve TBK hükümleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Manevi tazminatın amacı ve manevi zararın tanımına dair doktrinde pek çok farklı görüş yer alsa da³⁶⁶ klasik görüşe göre manevi tazminatın amacı, kişilik haklarına tecavüzden doğan acı, elem ve ıstırapın giderilmesidir³⁶⁷. Kişilik haklarının tecavüze uğramasından doğan acı, elem ve ıstırapa da manevi zarar denilmektedir³⁶⁸.

Manevi zararların tazminini düzenleyen TBK m. 58, manevi tazminat talepleri için bir genel düzenleme niteliği taşımaktadır. TBK m. 58 uyarınca manevi tazminat talebinde bulunulabilmesi için kişilik haklarının³⁶⁹ hukuka aykırı olarak ihlal edilmesi, bu ihlalin neticesinde bir manevi zarar doğması, manevi zarar ile kişilik hakkı ihlali arasında nedensellik bağı bulunması ve son olarak ortada bir kusurun yahut kusursuz sorumluluk halinin bulunması gerekir³⁷⁰. TBK m.58 ile öngörülmüş olan düzenleme, kişilik haklarının ihlali neticesinde başvurulacak manevi tazminat talepleri için genel bir düzenleme mahiyetindedir. Dolayısıyla TBK m. 58, beden bütünlüğünün ihlalinin söz konusu olmadığı, diğer kişilik hakkı ihlallerinde uygulama alanı bulur³⁷¹. Haksız fiil aynı zamanda beden bütünlüğünün ihlali ihtiva ettiğinde ise artık TBK m. 56 hükmü gündeme gelecektir. Zira bu düzenleme, bedensel bütünlüğün ihlaline özgülünmüş özel bir manevi tazminat düzenlemesidir.

³⁶⁶ Manevi Tazminatın amacı ve manevi zararın tanımına ilişkin farklı görüşler hakkında detaylı bilgi için Bkz. Genç Arıdemir, Arzu, **Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat**, İstanbul, 2008, s. 7 vd.; Baysal, **a.g.e.**, s. 544 vd.; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 259, dn. 8.

³⁶⁷ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 260.

³⁶⁸ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 330; Serozan, Rona, *“Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”*, **İÜMHAD**, Y. 1977, C.11, S.14, s. 93 vd.; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 260; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 655, Genç Arıdemir, **a.g.e.**, s. 182 vd.

³⁶⁹ Sayılanlarla sınırlı olmamakla birlikte kişilik haklarının; kişinin hayatı, sağlığı, beden bütünlüğü, özel hayatı, sırları, onuru, haysiyeti, ismi, resmi gibi unsurlara ilişkin olduğu kabul edilmektedir. Serozan, *“Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”*, s. 93; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 263; Baysal, **a.g.e.**, s. 565; Eren, **a.g.e.**, s. 897.

³⁷⁰ Baysal, **a.g.e.**, s. 554 vd.; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 263 vd.

³⁷¹ Eren, **a.g.e.**, s. 893; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 264; Baysal, **a.g.e.**, s. 560.

Gıda üreticisinin sorumluluğu açısından TBK m. 56'nın işaret ettiği beden bütünlüğünün ihlalinden doğan manevi zararlar daha büyük bir önem arz etmektedir çünkü daha önce de ifade ettiğimiz üzere uygunsuz bir gıdanın kullanımdan doğan sonuçlar büyük çoğunlukla ölüm veya yaralanma gibi beden bütünlüğünü ihlal eden neticeler olarak ortaya çıkar. Bu nedenle de gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu gerektiren bir uygunsuzluk söz konusu olduğunda bu uygunsuz gıdanın kullanımından doğan manevi zararların tespiti ve tazmini genellikle TBK m. 56 hükmü çerçevesinde incelenip çözüme kavuşturulacaktır.

TBK m. 56 hükmüne göre manevi tazminata hükmedilmesinin şartları temel olarak TBK m. 58 ile paralellik göstermektedir. Haksız fiil sonucunda bedensel bütünlüğün ihlal edildiği durumlarda kişilik hakkının ihlal edildiği sonucuna ve bundan doğan acı, elem, ıstırap sonucuna daha kolay ulaşılabileceğinden³⁷², nedensellik bağı ve kusur (yahut kusursuz sorumluluk halinin varlığı) unsurunun da varlığı halinde manevi tazminat sorumluluğu gıda üreticisi açısından da kurulabilecektir. Ancak beden bütünlüğünün ihlalinden doğan manevi zararların tazmininde farklılık arz ettiği için ayrıca değinilmesi gereken bazı noktalar da vardır.

TBK m. 56/1 hükmü ile bedensel bütünlüğün ihlali durumlarında doğrudan zarar göre nezdinde doğan manevi zararın tazmini düzenlenmiştir. Bu noktada beden bütünlüğü olgusunun kapsamına fiziksel beden bütünlüğünün yanında ruhsal bütünlüğün de girdiğini ifade etmek gerekir³⁷³. TBK m. 56/2 hükmü ise ağır bedensel zarar veya ölüm neticesinin doğması durumunda zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat ödenmesini öngören bir düzenlemedir. Bu hüküm bizzat zarar gören nezdinde doğan ağır bedensel zarar ya da ölüm neticesi üzerinden yakınlarının yansıma zararlarını konu almakta olup bu konuda özel bir koruma normu teşkil ettiğinden bu yansıma zararların tazmini söz konusu olabilmektedir³⁷⁴. Bu açıdan yaklaşıldığında bu madde uyarınca öngörülen yansıma manevi zararlar, zararın niteliği

³⁷² Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 286 vd.

³⁷³ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 669; Baysal, **a.g.e.**, s. 560; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 263, dn. 22.

³⁷⁴ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 286; Baysal, **a.g.e.**, s. 559.

bakımından önceki bölümlerde değindiğimiz destekten yoksun kalma tazminatı ile benzerlik taşımaktadır.

TBK m. 56/2 uyarınca yansıma manevi zararların da gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu kapsamında yer alabilmesi için uygunsuz gıda nedeniyle ortaya çıkan beden bütünlüğü ihlalinin “ağır” olması ya da gıdayı kullanan kişinin hayatını kaybetmesi gerekir. Uygunsuz gıdanın kullanılmasından ötürü ağır bir bedensel zarar doğar yahut ölüm gerçekleşirse zarar görenin yakınları³⁷⁵ da bu neticeden dolayı kendilerinde doğan yansıma manevi zararlarının tazminini gıda üreticisinden talep edebileceklerdir.

TBK m. 56/1’e göre bizzat uğranan bedensel zarardan doğan manevi tazminatın talep edilmesinden farklı olarak TBK m. 56/2 uyarınca yakınının uğradığı bedensel zarardan dolayı manevi tazminat talep edilmesinde bedensel zararın “ağır” olması şartı aranmaktadır, bu şartın aranmasındaki düşünce, başkasının uğradığı bedensel zarardan manevi tazminatı gerektirecek kadar manevi zarar görülebilmesi için bu bedensel zararın ağır olması gerektiği düşüncesidir³⁷⁶. Bedensel zararın ağırlığı somut olayın koşullarına göre değerlendirilecek ve yakınlar manevi tazminat ödenip ödenmeyeceğine bu şekilde karar verilecektir³⁷⁷. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından durumu somutlaştırmak adına bir örnek vermek gerekirse, uygunsuz gıdayı kullanan bir kişi gıda zehirlenmesine uğrar ancak basit bir tıbbi müdahale ile sağlığına kavuşursa TBK m. 56/1 uyarınca bedensel bütünlüğü ihlal edildiğinden bu zarar ağır nitelikte olmasa bile uğradığı manevi zararın giderimi, gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca sorumluluğu kapsamında olabilecektir. Öte yandan durumun koşullarına göre bu bedensel zarar ağır nitelikte olmadığından zarar görenin yakınlarına TBK m. 56/2 uyarınca manevi tazminat ödenmesine hükmedilmez. Ancak uygunsuz gıda, kullanıcısının bir organının kaybına neden olursa artık bu ihtimalde zarar görenin

³⁷⁵ Haksız fiilden dolayı ağır bedensel zarar doğması ya da ölüm gerçekleşmesi halinde yansıma manevi zararlarını talep edebilecek olanlar kanun tarafından zarar görenin yakınları olarak sınırlandırılmıştır. Anne, baba, kardeş, eş ve hatta nişanlı gibi aile üyeleri yakın olarak kabul edilse de bu yakınlık yalnızca zarar gören ile aile ilişkisi içerisinde olmak olarak anlaşılmaz. Hiçbir akrabalık bulunmasa bile zarar görenin uzun süredir ilişki yürüttüğü sevgilisi, durumun koşullarına göre iş arkadaşı veya eski bir dostu da yakın sayılarak TBK m. 56/2 uyarınca manevi tazminat talebinde bulunabilecektir. Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 288.

³⁷⁶ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 289.

³⁷⁷ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 289.

bizzat uğradığı manevi zararın yanında bedensel zarar organ kaybı nedeniyle “ağır” nitelikte kabul edileceğinden yakınlarına da TBK m. 56/2 uyarınca manevi tazminat ödenmesi gerekir.

Haksız fiilden ötürü ölüm neticesinin gerçekleşmesi halinde ise artık ölüm en ağır bedensel zarar olduğundan diğer koşulların da mevcut olması halinde TBK m. 56/2 uyarınca yakınlarla manevi tazminat ödenmesine karar verilmesi söz konusu olacaktır³⁷⁸.³⁷⁹ Uygunsuz gıda bir ölüme yol açarsa gıda üreticisi, önceki bölümde detaylı olarak açıkladığımız maddi zararların yanında hayatını kaybedenin yakınlarına TBK m. 56/2 hükmüne göre manevi tazminat ödeme yükümlülüğü altına girecektir.

Gıda üreticisinin manevi tazminat sorumluluğu konusunda değinilmesi gereken son nokta ise kusur olmaksızın manevi tazminata hükmedilip edilmeyeceği hususudur. Türk hukukunda kusursuz sorumluluk hallerinde manevi tazminata hükmedilebileceği, adam çalıştıranın sorumluluğu konulu bir İçtihadı Birleştirme Kararı³⁸⁰ ile kabul edilmiştir. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu da nitelik olarak ÜGTDK sorumluluk rejimi çerçevesinde bir kusursuz sorumluluktur. Türk hukukunda koşulların varlığı halinde manevi zararların tazmini kusur olmaksızın da kabul edildiğine göre üreticinin sorumluluğu dairesinde de kusur olmasa bile manevi tazminat talebinin ileri sürülebileceği kabul edilmelidir³⁸¹. Dolayısıyla gıda üreticisi, kusuru bulunmasa bile yukarıdaki koşulların varlığı halinde manevi zararları gidermekle yükümlü olacaktır.

III. Gıdadaki Uygunsuzluk ile Zarar Arasında Nedensellik Bağı Bulunması

ÜGTDK m. 6/2 hükmüne göre üreticinin sorumluluğunun söz konusu olması için uygunsuzluk ile zarar arasında nedensellik bağı bulunması gerekir ve bu nedensellik bağının da zarar gören tarafından ispat edilmesi zorunludur. Buna göre gıda üreticisinin gidermekle yükümlü olduğu zararlar, gıdadaki uygunsuzluk ile nedensellik

³⁷⁸ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 292.

³⁷⁹ Ölümün hemen gerçekleşmemesi ihtimalinde ölümden önce ölenin nezdinde doğan manevi tazminat alacağı TBK m. 56/2 ile öngörülen yansıma manevi zarardan farklıdır. Bu manevi tazminat alacağını talep hakkı ancak TMK m. 25/4’te aranan koşulların varlığı halinde mirasçılara geçebilecektir. Baysal, **a.g.e.**, s. 563; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 290.

³⁸⁰ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, 1966/7 E., 1966/7 K., T. 26.06.1966, RG. T. 28.07.1966, S. 12360.

³⁸¹ Aynı yönde Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 295.

bağı içerisindeki zararlar ile sınırlıdır. Bu açıdan ÜGTDK sorumluluk sisteminde TBK m. 49 vd. hükümleri ile belirlenen genel haksız fiil sorumluluğu ilkelerinin ve dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi sisteminin dışına çıkılmamıştır. Nitekim gerek Türk hukuku genel haksız fiil sorumluluğu sisteminde³⁸² gerekse Üreticinin Sorumluluğu Yönergesine göre üreticinin sorumluluğu sisteminde³⁸³ nedensellik bağının ispatı zarar gören üzerine bırakılmıştır. ÜGTDK m. 6/2 hükmü de bu kuralı takip etmiştir.

Gıdadaki uygunsuzluk ile uygunsuz üründen kaynaklanan zararlar arasında bulunması gereken nedensellik bağı, Türk hukukunda baskın olarak kabul edilen görüş uyarınca bir fiilin olayların normal akışı içerisinde meydana getirebileceği zararlarla olan mantıki nedensellik bağı olarak tanımlanan uygun nedensellik bağıdır³⁸⁴. Buna göre, olaylar silsilesi içinde bir sebebin zararı meydana getirmeye uygun bir sebep olup olmadığı, failin sonucu öngörüp öngörememesi ölçütüne değil de objektif ölçütlere dayandırılarak objektif olarak fiilin o zararı meydana getirip getiremeyeceğinin olayların normal akışına göre değerlendirilmesi ile tespit edilecektir³⁸⁵. Uygunsuz gıdadan dolayı zarar gören bahsedilen bu uygun nedenselliğin mevcut olduğunu, elinde bulunan delillerle ispat etmeye çalışacaktır.

Şayet uygun nedensellik bağının kesilmesine neden olan bir durum varsa bu da gıda üreticisinin ÜGTDK uyarınca hukuki sorumluluğu açısından göz önünde bulundurulacaktır. Nedensellik bağını kesen durumlar mücbir sebepler, zarar görenin kusur ve üçüncü kişinin kusuru olarak ifade edilir.

Mücbir sebep, önlenmesi mümkün olmayan bir biçimde cereyan eden olağanüstü ve öngörülemez bir olay olarak tanımlanır³⁸⁶. Haricilik, öngörülemezlik ve önlenemezlik unsurları etrafında değerlendirilen mücbir sebebin şüphesiz en öne çıkan unsuru önlenemezlik unsurudur nitekim haksız fiil ile zarar arasındaki nedenselliğin

³⁸² Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 580; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 81.

³⁸³ Kırca, **a.g.e.**, s. 164; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 271.

³⁸⁴ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 76 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 573; Eren, **a.g.e.**, s. 611-612; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 45-46; Baysal, **a.g.e.**, s. 191 vd.

³⁸⁵ Baysal, **a.g.e.**, s. 204; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 46.

³⁸⁶ Eren, **a.g.e.**, s. 630; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, **a.g.e.**, s. 1002; Baysal, **a.g.e.**, s. 212.

kesilmesine neden olan temel durum da zaten bu önlenemezlik durumudur³⁸⁷. Gıda üreticisinin sorumluluğunda uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesen bir mücbir sebebin varlığı söz konusuysa artık gıda üreticisinin sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.

Uygun nedensellik bağının kesilmesine neden olan bir başka sebep zarar görenin kusurudur. Zarar görenin kusurlu davranışı zararın esas sebebi konumundaysa bu durumda haksız fiil ile zarar arasındaki nedensellik kesilir ve sorumluluk söz konusu olmaz³⁸⁸. Ancak zarar görenin kusuru nedensellik bağını kesecek düzeyde ve ağırlıkta değilse bu durumda zarar görenin kusuru artık tazminat miktarının belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır³⁸⁹. Uygun nedenselliği kesen bu durum ÜGTDK m. 21/4 ile ayrıca düzenlenmiştir. Maddeye göre zarar görenin kusuru, üreticinin sorumluluğunun azalmasına sebep olabilir veya üreticinin sorumluluğu tamamen kalkabilir. Bunun tespiti yukarıda belirttiğimiz üzere durumun koşullarına yani zarar görenin kusuru olarak ortaya çıkan nedenin uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesecek seviyede olup olmamasına göre değerlendirilecektir.

Uygun nedensellik bağının kesilmesine neden olan bir başka sebep de üçüncü kişinin kusurudur. Zarar gören ve zarar gören haricindeki bir üçüncü kişinin kusurlu davranışı tıpkı zarar görenin kusurunda olduğu gibi belli bir ağırlıkta olup zararın esas sebebi haline gelirse yine uygun nedensellik bağı kesilmiş olacaktır³⁹⁰. Bu ihtimalde uygun nedensellik bağı kesileceği için gıda üreticisi artık doğan zararları gidermekle sorumlu olmayacaktır. Şayet üçüncü kişinin kusuru nedenselliği kesecek ağırlıktaysa artık sorumluluk kurulmayacaktır öte yandan üçüncü kişinin kusuru bu ağırlıkta değilse bu durumda üçüncü kişinin kusuru, zarar görenin kusurundan farklı olarak tazminattan indirim sebebi olarak dikkate alınmayacaktır³⁹¹. Nitekim ÜGTDK m. 21/3 hükmü ile üçüncü kişinin kusuru konusuna değinilmiş ve zararın, üründeki uygunsuzluğun yanında üçüncü bir kişinin fiili veya ihmalinden kaynaklanmış olması halinde üreticinin tazminat sorumluluğunun azalmayacağı ifade edilmiştir. Bu hükmün

³⁸⁷ Baysal, **a.g.e.**, s. 212 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 631 vd.

³⁸⁸ Baysal, **a.g.e.**, s. 216; Eren, **a.g.e.**, s. 636.

³⁸⁹ Baysal, **a.g.e.**, s. 216; Eren, **a.g.e.**, s. 636.

³⁹⁰ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 271; Baysal, **a.g.e.**, s. 219; Eren, **a.g.e.**, s. 639.

³⁹¹ Baysal, **a.g.e.**, s. 221.

lafzında yer alan sorumluluğun azalmayacağı ifadesi yukarıda sözünü ettiğimiz tazminat miktarında indirimin yapılmayacağı anlamına gelir. Yoksa üçüncü kişinin kusurunun hiçbir şekilde uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesmeyeceği sonucuna ulaşamaz³⁹².³⁹³Üçüncü kişinin kusurlu davranışı zararın esas sebebi halindeyse artık gıdadaki uygunsuzluk ile zarar arasındaki uygun nedensellik kesildiğinden gıda üreticisinin sorumlu olmayacağını kabul etmek gerekir.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğundan söz edilirken zarar görenin bünyesinden kaynaklanan etkenlere ve bunun nedenselliği kesip kesmeyeceğine de değinmek gerekir. Uygunsuz gıdadan dolayı zarara uğrayan kişiler bünyelerinden kaynaklanan bazı zayıflıklara, hastalıklara ve hassasiyetlere sahip olabilirler. Zarar görenin bünyesinden kaynaklanan bu kalp hastalığı veya diyabet hastalığı vb. gibi etkenler uygunsuz gıdadan doğan zararların artmasına sebep olursa bu durum tazminat miktarında indirimi gerektiren bir durum olarak değerlendirilebilir³⁹⁴. Zararın ortaya çıkış sebebi tek başına bünyeden kaynaklanan etkenler olmadıkça uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliğin kesilmesi söz konusu olmayacaktır.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda nedensellik bağı şartı incelenirken ifade etmek gerekir ki; üreticinin sorumluluğunda nedensellik bağının zarar gören tarafından ispat edilmesi zorunluluğu, zarar gören açısından büyük bir güçlük oluşturmakta ve uygulamada da büyük bir problem teşkil etmektedir. Nitekim üründen kaynaklanan zarar ile uygunsuzluk (Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi bağlamında “Hata”) arasındaki nedensellik bağına ortaya koymak zarar gören açısından her zaman kolay olmaz. Söz gelimi; açıkça hatalı üretilmiş bir elektronik eşyanın alev alarak ciltte yanıklara sebep olması olayında uygunsuzluk -yahut hata- ile zarar arasındaki nedenselliği ortaya koymak zarar gören açısından çok zor olmayabilir. Öte yandan özellikle ilaçlar ve gıdalar gibi zamanla gelişen etkilere sahip ürün türlerinde uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliğin zarar gören tarafından ispatlanması oldukça zordur³⁹⁵. Örneğin uygunsuz bir gıdanın yıllar sonra bir hastalığa sebep olduğu iddia edildiğinde bu uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bilimsel

³⁹² Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 271.

³⁹³ Karşı Yönde Bkz. Havutçu, **a.g.e.**, s. 139.

³⁹⁴ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 129; Eren, **a.g.e.**, s. 875.

³⁹⁵ Baysal, **a.g.e.**, s. 296.

açidan kesin olarak ispat edilemese de bu uygunsuzluk ile ortaya çıkan hastalık arasındaki ilgi rahatlıkla hissedilecektir³⁹⁶. İşte bu durumlarda Türk hukukunda gıda üreticisinin sorumluluğunun hangi istikamete yöneleceği, mahkemelerin bu konuya yaklaşımları ile şekillenecektir ki bu da ancak 7223 sayılı ÜGTDK'nın 12 Mart 2021 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından mahkemeler önüne gelecek uyuşmazlıklar hükme bağlanmaya başladığında gözlenebilecektir.³⁹⁷

³⁹⁶ Baysal, **a.g.e.**, s. 297.

³⁹⁷ Fransız hukukunda üreticinin sorumluluğu konusunda nedenselliğin zarar gören tarafından ispatlanması gerekliliğinin getirdiği dezavantajların zarar gören lehine azaltılması için takip edilen yollar hakkında detaylı bilgi için Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 297 vd.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GIDA ÜRETİCİSİNİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN

TARAFLARI VE SORUMLULUĞUN SINIRLANDIRILMASI

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu incelerken önceki kısımda ÜGTDK m. 6 ile aranmakta olan koşulların üzerinde durarak sorumluluğun kurulması için gereken uygunsuzluk, zarar ve nedensellik koşullarının birlikte yer alması halinde gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun doğacağını ifade etmiştik. Bu kısımda ise gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun kurulması ihtimalinde bu sorumluluğun taraflarının kimler olabileceği incelenecek ve bunun yanında bu sorumluluk rejiminin sınırlandırılması açısından ÜGTDK m. 21’de yer verilmiş olan sorumluluktan kurtulma hallerinin, bu sorumluluk rejiminde sorumsuzluk anlaşması yapıp yapılmayacağını, tazminat miktarının belirlenmesi hususunun ve son olarak sorumluluğun hangi zamanaşımı sürelerine tabi olacağının üzerinde durulacaktır. Tüm bu incelemeler, çalışmamızın temelini oluşturan ÜGTDK’nın ilgili hükümlerine göre yapılacak olup gereken noktalarda Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu düzenlemesinin dayanağı olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile karşılaştırmalara da yer verilecektir.

I. Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunun Tarafları

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda uygunsuzluktan doğan zararların tazmininin kimler tarafından kimlere karşı ileri sürülebileceğinin tespiti önemlidir. Sorumlu kişilerin tespiti açısından ÜGTDK’da yer alan tanımlar yol gösterici nitelikte olup tazminat talebinde bulunabilecek kişiler açısından yol gösterici ana kaynak TBK hükümleri olacaktır. Sorumluluğun taraflarının belirlenmesinde ÜGTDK’da yer alan müteselsil sorumluluk hükümlerinin de ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

A. Sorumlu Kişiler

1. Gıda Üreticisi

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda en önde gelen ve önemli sorumlu kişi hiç şüphesiz gıda üreticisinin kendisidir. Kimlerin gıda üreticisi sayılacağını

belirlemek için ise öncelikle sorumluluğu düzenleyen ÜGTDK'da yer alan üretici tanımını incelemek gerekir.

ÜGTDK m.3/1 (g) uyarınca imalatçı, “Ürünü imal ederek veya ürünün tasarımını veya imalatını yaptırarak kendi isim veya ticari markası ile piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişiyi” ifade edecek şekilde tanımlanmıştır³⁹⁸. Buna göre bir ürünü bizzat kendisi imal eden yahut tasarımını veya imalatını yaptırarak kendi adına piyasaya arz eden kişiler ÜGTDK bağlamında “üretici” sayılır ve ÜGTDK m.6'da yer verilen koşulların sağlanması durumunda doğan zararları tazmin etmekle yükümlü olur. ÜGTDK kapsamında üretici olarak kabul edilen bir kişinin gıda üreticisi olması için ise 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu m. 3/1 (24) hükmünde³⁹⁹ yer alan gıda tanımına giren ürünleri üretilip piyasaya arz ediyor olmalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse kimlerin gıda üreticisi olduğu, ÜGTDK m. 3/1 (g) ile 5996 sayılı kanun m. 3/1 (24)'te yer alan tanımların birlikte değerlendirilmesi ile tespit edilecektir.

Gıda üreticisi, ÜGTDK m.3/1 (g) hükmünde belirtildiği üzere yalnızca gıdayı bizzat üreten değil, aynı zamanda tasarımını veya üretimini yaptırtarak kendi adına gıdayı piyasaya arz eden kişi de olabilir. Gıda üreticisinin gerçek veya tüzel kişi olabileceğini de yine madde hükmüne dayanarak ifade etmek mümkündür.

Bu noktada belirtmek gerekir ki ÜGTDK'da yer alan üretici tanımında hammadde üreticileri ve ara ürün üreticileri gibi ürünün nihai halini almasında rol üstlenen farklı üreticiler ayrı ayrı zikredilmemiş olsa da sorumluluğun dayanak düzenlemesi olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nin üretici tanımını belirleyen m. 3/1⁴⁰⁰'e uygun bir yorum yapılması ve ürünün nihai halini almasında rolü bulunan bu

³⁹⁸ Kanun, yer verilen tanımda imalatçı terimini tercih etmiş olsa da biz çalışmamızın başlığından bu yana tüm kısımlarda üretici terimini kullanmayı tercih ettiğimiz için kanun tanımında yer alan imalatçı ile aynı anlama gelmek koşuluyla üretici terimini kullanmaya devam edeceğiz.

³⁹⁹ “Gıda: Doğrudan insan tüketimine sunulmayan canlı hayvanlar, yem, hasat edilmemiş bitkiler, tedavi amaçlı kullanılan tıbbi ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün mamulleri, narkotik veya psikotropik maddeler ile kalıntı ve bulaşanlar hariç, insanlar tarafından yenilen, içilen veya yenilmesi, içilmesi beklenen işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş her türlü madde veya ürün, içki, sakız ile gıdanın üretimi, hazırlanması veya muameleye tâbi tutulması sırasında kullanılan su veya herhangi bir maddeyi...” ifade eder.

⁴⁰⁰ **Madde-3/1.** “‘Üretici’, nihai bir ürünün imalatçısını, herhangi bir ham maddenin üreticisini veya bir bileşen parçasının imalatçısını ve ismini, ticari markasını ya da diğer ayırt edici özelliğini ürün üzerinde belirtmek suretiyle kendisini ürünün üreticisi olarak tanıtan herhangi bir kişiyi ifade eder.”

üreticilerin de sorumlu kişiler arasında kabul edilmesi gerekir⁴⁰¹. ÜGTDK m. 6/3 hükmünde birden fazla imalatçı veya ithalatçının müteselsilen sorumlu olabileceğine işaret edilmiş olması da bu yorumu desteklemektedir⁴⁰². Dolayısıyla gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda, gıda ürününün son halini alarak piyasaya arz edilmesine kadar geçen süreçte üretime katılan farklı üreticiler, gıda üreticisi olarak sorumlu kişiler arasında yer alacaktır.

2. Gıda İthalatçısı

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda sorumlu kişilerden bir diğeri gıda ithalatçısıdır. ÜGTDK m. 6/1 hükmünde açıkça ifade edildiği üzere uygunsuz ürünün verdiği zararları o ürünün üreticisi veya ithalatçısı gidermekle yükümlüdür. Kanun ile ürünün ithalatçısının da sorumlu kişiler arasında sayılması, Avrupa Birliği ile uyum çalışmaları kapsamında bir hamle olmanın yanında, ithal edilen ürünlerin yurt dışındaki üreticisine ulaşmakta güçlük yaşayacak olan zarar görenin zararının giderilmesi açısından olumlu ve önemli bir tercihtir⁴⁰³. Buna göre ithal edilen uygunsuz bir gıdadan ötürü zarar doğduğunda o gıdanın ithalatçısı ÜGTDK m. 6 uyarınca doğan zararları tazmin etmekle sorumlu kişi olarak değerlendirilecektir.

3. Gıda Dağıtıcısı

ÜGTDK'nın imalatçının yükümlülüklerinin ve ürün sorumluluğu tazminatının diğer iktisadi işletmecilere uygulandığı durumlar başlıklı 11. maddesinde bazı durumlarda belli koşulların gerçekleşmesi halinde dağıtıcıların da üretici gibi tazminattan sorumlu olabileceği düzenlenmiştir. Öncelikle dağıtıcının kim olduğu irdelenecek olursa, ÜGTDK m. 3/1 (ç) hükmüne göre ürünü tedarik zincirinde yer alarak piyasada bulunduran üretici ve ithalatçı dışındaki diğer kişiler dağıtıcıdır. Çalışma konumuz açısından yaklaşıldığında ise gıda ürünlerinin tedarik zincirinde yer

(Çevrimiçi Erişim) (Erişim Tarihi: 11.12.2020)
(https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Fasil%2028%20Tuketiginin%20ve%20Sagligin%20Korunmasi/3198510374_tr.pdf)

⁴⁰¹ Kanışlı, Erhan, “Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Y. 2020, S. 78(3), s. 1426-1427.

⁴⁰² Kanışlı, *a.g.m.*, s. 1427.

⁴⁰³ Kanışlı, *a.g.m.*, s. 1428.

alan ve gıda üreticisi ile ithalatçısı haricindeki, gıda toptancısı, gıda bayii, gıda perakendecisi gibi gerçek veya tüzel kişiler gıda dağıtıcısı olarak değerlendirilecektir.

ÜGTDK m. 11/3 hükmü uyarınca; gıda ürünün üreticisinin veya ithalatçısının belirlenemediği durumlarda, zarara uğrayan kişiye bunların isim ve irtibat bilgilerini, bu bilgilere sahip değil ise tedarik zincirinde yer alan bir önceki kişinin isim ve irtibat bilgilerini talepten itibaren on iş günü içinde bildirmeyen gıda dağıtıcısı, ÜGTDK m. 6 uyarınca tıpkı gıda üreticisi gibi tazminattan sorumlu olacaktır. Kanunun üretici ve ithalatçı yanında dağıtıcıyı da belli koşulların varlığı halinde sorumlu olacak kişiler arasında saymasının temel sebebi, üreticinin sorumluluğu rejiminin ruhu gereği zararın zarar gören üzerine bırakılmasının istenmemesi ve zararın tazmini için bir imkân daha sağlanmak istenmesidir⁴⁰⁴.

4. Müteselsil Sorumluluk

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda bazı durumlarda birden fazla sorumlunun zararın giderilmesi açısından müteselsil sorumlu olması gündeme gelebilir. Müteselsil sorumluluğun gündeme geleceği ilk durum, ÜGTDK m. 6/3 hükmünde belirtilmiş olan, uygunsuz üründen doğan zarardan birden fazla üretici veya ithalatçının sorumlu olması durumudur. Bu durumda sorumlular zararın giderilmesinden müteselsil olarak sorumlu olacaklardır. Bu müteselsil sorumluluk, gıda ürününün birden fazla nihai üreticisi veya ithalatçısı olması ihtimalinde söz konusu olabileceği gibi yukarıda da izah ettiğimiz üzere aynı gıda ürünün piyasaya sürülmesi aşamasında rol üstlenen hammadde üreticisi, ara ürün üreticisi gibi farklı üreticilerin birlikte sorumlu olması şeklinde de ortaya çıkabilir.

Gıda üreticisinin sorumluluğunda müteselsil sorumlu olabilecek bir diğer kişi ise zararın doğmasında etkisi bulunan üçüncü kişidir. Sorumluluğun koşullarını irdelediğimiz bir önceki kısımda nedensellik koşulunu incelerken üçüncü kişinin kusurlu davranışının uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesecek ağırlıkta olması durumunda nedensellik kesileceğinden artık ÜGTDK bağlamında gıda üreticisinin sorumluluğunun söz konusu olmayacağını ifade etmiştik⁴⁰⁵. Öte yandan

⁴⁰⁴ Kanışlı, **a.g.m.**, s. 1429.

⁴⁰⁵ Bkz. III, C.

üçüncü kişinin kusurlu davranışının uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesecek düzeyde olmaması ama zarar ile nedensellik bağı içerisinde bulunması ihtimalinde artık nedensellik kesilmeyeceğinden gıda üreticisinin yanında üçüncü kişi de doğan zararların tazmini açısından müteselsil sorumlu olacaktır⁴⁰⁶.

Gıda üreticisinin sorumluluğu açısından müteselsil sorumluların bulunması halinde TBK'nın müteselsil sorumluluğa dair hükümleri uyarınca zarar gören, zararının tümünün giderilmesini sorumluların hepsinden veya dilediğinden talep edebilecektir ancak elbette zarar birden fazla kez tazmin edilemeyecektir⁴⁰⁷. Müteselsil sorumluların iç ilişkisinde ise zararın kendi payına düşeninden fazlasını karşılayan sorumlu, diğer sorumlulara karşı rücu hakkına sahip olur⁴⁰⁸. Zaten uygunsuzluğun yanı sıra zarara sebebiyet veren üçüncü kişinin müteselsil sorumluluğu bakımından ÜGTDK m. 21/3 hükmü ile üretici veya ithalatçının üçüncü kişiye rücu hakkının saklı tutulduğu belirtilmiştir.

B. Tazminat Talebinde Bulunabilecek Kişiler

1. Uygunsuz Gıdadan Ötürü Doğrudan Zarar Görenler

7223 sayılı ÜGTDK'nın kabul edilmesi ve resmî gazetede yayınlanmasıyla Türk hukuku, nihayet tüketiciler ile sınırlı kalmayacak şekilde tüm zarar görenleri koruma şemsiyesi altına alacak bir sorumluluk rejimine kavuşmuştur. Öyle ki ÜGTDK ile tüketici olsun veya olmasın, ürün ile ilgili hukuki ilişki içerisinde olsun veya olmasın uygunsuzluktan zarar gören herkesin tazminat talebinde bulunabileceği bir sorumluluk rejimi öngörülmüştür⁴⁰⁹. Bu yaklaşım, üreticinin sorumluluğunun bir haksız fiil sorumluluğu olması ve haksız fiil sorumluluğunun sözleşmesel ilişkilerden farklı olarak rastlantısal karşılaşmaları konu alması sebebiyle isabetli bir yaklaşımdır. Bu açıdan ÜGTDK, dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile

⁴⁰⁶ Üçüncü kişinin kusurlu davranışının zarar ile nedensellik içerisinde olduğu halde zarar görenin davranışı ile zarar arasındaki nedenselliği kesecek seviyede olmaması halinde üçüncü kişi açısından müteselsil sorumluluk kurallarının devreye gireceğine dair Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 220.

⁴⁰⁷ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 304-305; Baysal, **a.g.e.**, s. 615.

⁴⁰⁸ Baysal, **a.g.e.**, s. 618; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 306 vd.

⁴⁰⁹ Baysal, Başak/Yavuz, Selim/Uyanık, Murat, “7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu ve İmalatçının Tazminat Sorumluluğu”, (Çevrimiçi Erişim) (<https://blog.lexpera.com.tr/7223-sayili-urun-guvenligi-ve-teknik-duzenlemeler-kanunu-ve-imalatcinin-tazminat-sorumlulugu/>) (Son Erişim Tarihi: 12.12.2020)

bir uyum içerisinde. Hatta ve hatta mala isabet eden zararlar söz konusu olduğunda tazminat talebinde bulunabilecek zarar görenlerin kapsamı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'ne kıyasla daha geniş tespit edilmiştir⁴¹⁰.

Bu açıklamalar ışığında söylenebilir ki gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu söz konusu olduğunda tazminat talebinde bulunabilecek kişilerin başında uygunsuz gıda sebebiyle doğrudan zarar gören kişiler gelir. Bu kişilerin tüketici olması veya gıda ürününün satımına konu sözleşmeye taraf olmaları gerekmez ki zaten üreticinin sorumluluğu ile amaçlanan da ortada üreticiyle zarar gören arasında bir sözleşme ilişkisi olmasa bile zararın giderimini sağlamaktır. Bir örnekle somutlaştırmak gerekirse; marketten satın aldığı uygunsuz bir gıda ürünü nedeniyle zarar gören kişiler gibi onların misafiri olan ve yine ikram edilen bu gıdadan dolayı zarar gören kişiler de gıda üreticisinin hukuki sorumluluğuna başvurabilecektir.

Uygunsuz gıda nedeniyle doğrudan zarara uğrayanlar, zarar koşulunu incelediğimiz bölümde ayrı ayrı ve detaylı şekilde incelediğimiz zarar kalemlerinden, TBK m. 54 kapsamında doğan bedensel zararlarının, uygunsuz gıda haricindeki bir malın hasarlanmasından doğan malvarlığı eksilmesi şeklindeki maddi zararlarının ve TBK m. 56 kapsamında doğan manevi zararlarının tazminini bir önceki bölümde incelediğimiz sorumlu kişilerden talep edebilecektir.

2. Zarar Görenin Mirasçıları

Uygunsuz gıda ürününden doğan zararlarda tazminat talebinde bulunabilecek tek kişi doğrudan zarar görenin kendisi değildir. Bazı durumlarda zarar görenin mirasçıları da gıda üreticisine karşı tazminat talebinde bulunabilecektir.

Uygunsuz gıdadan zarar görenin mirasçıları, zarar gören nezdinde doğan ancak onun ölümü sebebiyle ileri süremediği tazminat taleplerini gıda üreticisine karşı ileri sürebileceklerdir. Gıda üreticisine karşı ileri sürülecek tazminat taleplerini iki gruba ayırmak gerekir. Maddi tazminat talepleri açısından zarar görenin ölümü halinde talep hakkı mirasçılarına geçerken manevi tazminat talebi açısından ise TMK m. 25/4

⁴¹⁰ Bkz. III, B, 1, b.

uyarınca ancak zarar gören tarafından ölmenden önce ileri sürülmüş olması şartıyla manevi tazminat talep etme hakkı mirasçılara geçecektir⁴¹¹.

Yukarıda mirasçılar tarafından ileri sürülebileceğini belirttiğimiz zarar kalemleri, gıdanın kullanımı sebebiyle doğrudan zarar gören nezdinde doğan zarar kalemlerinin mirasçılara intikal ederek mirasçılar tarafından ileri sürülmesine ilişkindi. Bunun dışında zarar görenin mirasçıları, uygunsuz gıdanın zarar gören üzerinde doğurduğu sonuçlar nedeniyle yansıma yoluyla zarara uğrayabilirler⁴¹². Zarar görenin mirasçıları TBK m. 53 uyarınca destekten yoksun kalma zararına ve TBK m. 56/2 uyarınca yansıma yoluyla manevi zarara uğrayabilirler fakat bunun için bu kişilerin mirasçı olmaları değil zarar görenin desteğinden yoksun kalmaları yahut onun yakını olmaları gerekir⁴¹³. Ortaya çıkan yansıma zararların tazmini açısından mirasçıları da bu bölüme dahil etmemizin sebebi, mirasçılık sıfatı ile destekten yoksun kalan yahut yakın sıfatlarının örtüştüğü ihtimalleri de ele almaktır. Bu ihtimalde zarar görenin mirasçıları kendilerinde doğan bu zararların tazmini için gıda üreticisine başvurabileceklerdir.

3. Tazminat Talebinde Bulunabilecek Diğer Kişiler

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda bazı durumlarda doğrudan zarar gören ve onun mirasçıları dışındaki bir kişinin de gıda üreticisine karşı tazminat talebinde bulunma imkanına sahip olması gündeme gelebilir.

Uygunsuz gıdadan ötürü zarar gören, doğan maddi zararlarını gıda üreticisinden isteme hakkını bir başkasına temlik edebilir, bu ihtimalde bu tazminat hakkını ileri sürecektir olan bu hakkı temlik alan kişi olacaktır⁴¹⁴. Manevi zararlar açısından ise zarar görenin manevi zararlarını talep etme hakkını bir başkasına devretmesi için TMK m. 25/4 uyarınca sorumlu kişinin bu devri kabul etmesi gerekir,

⁴¹¹ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 70, s. 275.

⁴¹² Bkz. III, B

⁴¹³ Belirtmek gerekir ki bir kişinin destekten yoksun kalma tazminatı veya TBK m. 56/2 uyarınca manevi tazminat talep etmesi için zarar görenin mirasçısı olması şart değildir. Burada aranan ilişki mirasçılık ilişkisi olmayıp sırasıyla destek/destekten yoksun kalan ilişkisi ve yakınlık ilişkisidir. Dolayısıyla bu kişiler her zaman zarar görenin mirasçısı olmayabilir. Öte yandan destek ve yakınlık ilişkisinin doğası gereği çoğu kez yansıma zarara uğrayanların zarar görenin mirasçısı olacağını ifade etmek yanlış olmaz.

⁴¹⁴ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 70.

bu ihtimalde manevi tazminat alacağını devralan üçüncü kişi, bu alacak sorumlu kişi tarafından kendisine ödenmezse bu talebini bir alacağın ifası davası olarak gıda üreticisine yöneltebilir⁴¹⁵.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda TBK m. 53 ve TBK m. 56/2 hükümleri ile tazmini mümkün kılınan yansıma zararlar, zarar görenin mirasçıları dışındaki kişiler nezdinde de doğabilir ve bu diğer kişiler tarafından talep edilebilir. Örneğin, uygunsuz gıdadan ötürü hayatını kaybeden bir kişi, nişanlısının desteği konumundaysa onun desteğinden yoksun kalan nişanlısı tüm koşulların varlığı halinde zarar görenin mirasçısı olmadığı halde destekten yoksun kalma tazminatı talep edebilecektir. TBK m. 56/2 ile öngörülen yansıma manevi zararlar içinde benzer bir durum söz konusudur. Uygunsuz gıda nedeniyle ağır bedensel zarara uğrayan yahut hayatını kaybeden bir kişinin nişanlısı, zarar görenin mirasçısı olmadığı halde bu madde uyarınca uğradığı manevi zararın tazminini gıda üreticisinden talep edebilecektir.

II. Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğunda Sorumluluğun Sınırlandırılması

A. Sorumluluktan Kurtulma Halleri

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda gıda üreticisi veya ithalatçısı bazı koşullar altında sorumluluktan kurtulma imkanına sahip olabilmektedir. Bu sorumluluktan kurtulma hallerinin neler olduğu ÜGTDK m. 21’de belirlenmiştir. Bu maddeye göre uygunsuz ürünün üreticisi veya ithalatçısı, 1- Ürünü piyasaya kendisinin arz etmediğini, 2- Uygunsuzluğun dağıtıcının veya üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynaklandığını ve 3- Üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını, ispatladığı takdirde ÜGTDK m. 6 ile öngörülen tazminat sorumluluğundan kurtulmuş olacaktır.

Gıda üreticisinin varlığını ispatlamakla tazminat sorumluluğundan kurtulabileceği bu üç sorumluluktan kurtulma halini incelemeye geçmeden evvel Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu rejiminin dayanak düzenlemesi olan Üreticinin Sorumluluğu

⁴¹⁵ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 276.

Yönergesi’nde hangi sorumluluktan kurtulma hallerine yer verildiğini inceleyerek genel bir karşılaştırma yapmak gerekir.

Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m.7 ile üreticinin hatalı üründen doğan sorumluluktan kurtulma halleri sayılmıştır. Maddeye göre üretici, 1- Ürünün üretici tarafından piyasaya sürülmediğini, 2- Hatanın ürün piyasaya sürüldüğünde mevcut olmadığını, 3- Ürünün üretici tarafından, ne satış veya ekonomik amaçlı olarak herhangi bir şekilde dağıtım için imal edildiğini ne de ticari faaliyetleri çerçevesinde imal edildiğini veya dağıtıldığını, 4- Hatanın emredici kurallara uyulması nedeniyle ortaya çıktığını, 5- Ürün piyasaya sürüldüğünde mevcut bilimsel ve teknolojik bilgi seviyesinin hatanın varlığının tespit edilmesine olanak tanıyacak nitelikte olmadığını, 6- Ara parça üreticisinin sorumluluğu bakımından, hatanın nihai ürünün tasarımından yahut nihai üreticinin verdiği talimatlardan kaynaklandığını, sebeplerinden herhangi birini ispat etmekle sorumluluktan kurtulur⁴¹⁶.

ÜGTDK m. 21’de sıralanmış olan üç sorumluluktan kurtulma hali, sırasıyla Üreticinin Sorumluluğu Yönergesinde yer verilmiş olan; ürünün üretici tarafından piyasaya sürülmemiş olması, hatanın ürün piyasaya sürüldüğünde mevcut olmaması ve hatanın emredici kurallara uyulması nedeniyle ortaya çıkmış olması halleri ile belli oranda uyum içerisindedir. Bu sorumluluktan kurtulma hallerinin Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde yer alan karşılıkları ile ne ölçüde uyduğu kendi bölümlerinde daha detaylı olarak incelenecektir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken nokta, Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde yer verilmiş olan diğer üç sorumluluktan kurtulma haline ÜGTDK m. 21’de yer verilmemiş olmasıdır. Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/c, m. 7/e ve m. 7/f’de yer verilen bu hallere ÜGTDK’da yer verilmemiş olduğundan gıda üreticisi bu sebepleri ispat etmekle sorumluluktan kurtulamayacaktır.

Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde yer alıp da ÜGTDK’da yer verilmeyen en dikkat çekici sorumluluktan kurtulma hali hiç şüphesiz ürün piyasaya sürüldüğünde

⁴¹⁶ 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi kapsamında üreticinin sorumluluktan kurtulma hallerine ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz. Oğuzer, Pelin, “Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtuluş Sebepleri”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2016**, Ed. Başak Baysal, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 351-412.

mevcut bilimsel ve teknolojik bilgi seviyesinin hatanın varlığının tespit edilmesine olanak tanıyacak nitelikte olmamasına dayanan sorumluluktan kurtulma imkanıdır. Bu sorumluluktan kurtulma haline ÜGTDK’da yer verilmemiş olması sebebiyle; gıda ürününün sonradan ortaya çıkan bilimsel çalışmalar ışığında baştan beri uygunsuz olduğu ortaya çıktığında gıda üreticisi, ortaya çıkan bu gelişim riskinden kaynaklanan zararları gidermek durumunda kalacak, gıdayı piyasaya sürdüğündeki mevcut bilimsel ve teknolojik bilgi seviyesinin uygunsuzluğun varlığının tespit edilmesine olanak tanıyacak nitelikte olmamasına dayanarak sorumluluktan kurtulamayacaktır⁴¹⁷.

1. Gıdanın Piyasaya Gıda Üreticisi Tarafından Arz Edilmemiş Olması

ÜGTDK m. 21/2 (a) hükmü uyarınca gıda üreticisi, ürünü piyasaya kendisinin arz etmediğini ispat ederek sorumluluktan kurtulabilecektir. Bu sorumluluktan kurtuluş imkânı, Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/a ile öngörülen sorumluluktan kurtuluş imkânı ile paralel bir düzenleme niteliğindedir⁴¹⁸.

Üreticiye bu sorumluluktan kurtulma hali ile tanınan imkân aslında iki ihtimale hizmet eder, öyle ki üretici, henüz ürün üretim aşamasındayken yani piyasaya sürülmeden bir zarara sebep olursa bu imkândan faydalanabileceği gibi ürün üreticinin iradesi haricinde üretim alanından çıkarılarak piyasaya girerse yine bu imkândan faydalanarak sorumluluktan kurtulabilir⁴¹⁹. Buna göre gıda üreticisi, gıda ürünü henüz

⁴¹⁷ Oğuzer, ÜGTDK henüz taslak aşamasındayken kaleme aldığı eserinde kanunda bu sorumluluktan kurtulma haline yer verilmese dahi zaten sorumluluğun teknik düzenlemelere uygunluk esasına dayandırılması sebebiyle sorumluluğun kurulmasının bile çok zor olmasından bahisle bu sorumluluktan kurtuluş sebebine ihtiyaç kalmadığı yönünde görüş belirtmiştir. (Oğuzer, **a.g.m.**, s. 397 vd.) Biz bu görüşe katılmıyoruz. Zira ürünün uygunluğu, içerisinde teknik düzenlemelere uyumluluğun yanında ürünün güvenli olması gerekliliğini de barındırmaktadır. (ÜGTDK m. 5/1) Uygunsuzluk koşulu değerlendirilirken ÜGTDK m. 6’nın gerekçesinde dayanak düzenlemenin AB Yönergesi olduğunun açıkça ifade edilmesinin de etkisiyle maddeyi Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’ne uygun olarak yorumlamak ve ürünün güvenli olması olgusunu biraz daha ön plana çıkarmak gerekir. Ayrıca üründeki uygunsuzluğu ispat yükü altında olduğunu düşündüğümüz üreticinin ÜGTDK m.5/2’deki karineden faydalanması ihtimalinde dahi zarar görenin bu karinenin aksini ispat etme imkânı de mevcuttur. Öte yandan mevzu bahis gıda ürünleri olduğunda gıdalara ilişkin teknik düzenlemelerin neredeyse tüm hükümleri insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin olacağından ve gıdanın güvenliği açısından zamanla gelişen etkiler de dikkate alınacağından gıda üreticisinin ÜGTDK m. 5/2’de yer alan karineden faydalanması ve ürünün uygunsuz olmadığını ispat etmesi her zaman kolay olmaz. Tüm bu açıklamalar ışığında, ÜGTDK’nın yürürlüğe girmesiyle gıda üreticisinin sorumluluğu açısından sonradan gıdanın güvenli olmadığını ve dolayısıyla uygunsuz olduğu ortaya çıktığında bundan kaynaklanan gelişim risklerinin sorumluluk kapsamında yer almasına müsait bir hukuki zemin oluşacağı kanaatindeyiz.

⁴¹⁸ Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1444.

⁴¹⁹ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 341; Havutçu, **a.g.e.**, s. 102; Kırca, **a.g.e.**, s. 167; Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1444.

üretim aşamasındayken fabrikada işçiler tarafından tüketildiğinde bir zarar doğurduğunda henüz gıdanın piyasaya sürülmediğini ileri sürerek sorumluluktan kurtulabilecektir. Yine gıda üreticisi henüz piyasaya sürülmemiş bir ürünün fabrikadaki işçilerden biri tarafından kendi rızası haricinde alınarak başkalarına kullandırılmasından doğan zararları karşılamaktan da bu sorumluluktan kurtuluş haline dayanarak kurtulabilecektir.

2. Gıdadaki Uygunsuzluğun Dağıtıcının veya Üçüncü Bir Tarafın Gıda Ürününe Müdahalesinden veya Kullanıcıdan Kaynaklanması

ÜGTDK m. 21/2 (b) uyarınca gıda üreticisi, gıdadaki uygunsuzluğun dağıtıcıdan, üçüncü kişiden veya kullanıcıdan kaynaklandığını ispat ederek sorumluluktan kurtulabilecektir. Bu sorumluluktan kurtulma halinde gıda ürünü artık gıda üreticisi tarafından piyasaya sürülmüştür ancak gıdadaki uygunsuzluk kendisinden kaynaklanmamaktadır⁴²⁰. Bu sorumluluktan kurtulma hali, Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/b’de öngörülmüş olan sorumluluktan kurtulma hali ile belli ölçüde benzeşmektedir. Öyle ki yönergeye göre üretici tüm şartlar göz önünde tutulduğunda zarara neden olan hatanın, kendisi tarafından ürün piyasaya sürüldüğünde mevcut olmadığını veya bu hatanın daha sonra meydana geldiği yönünde ihtimallerin bulunduğunu ispat etmekle sorumluluktan kurtulur. ÜGTDK m. 21/2 (b) hükmünde ise yine aynı anlama gelecek şekilde ürün piyasaya sürüldüğünde uygunsuzluğun bulunmaması gerektiği belirtilmiş ve bu uygunsuzluğun daha sonradan dağıtıcı, üçüncü bir kişi veya kullanıcıdan kaynaklanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda hem ÜGTDK hem de Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi açısından, ürünün piyasaya sunulduktan sonraki taşıma, depolanma, muhafaza gibi aşamalarda hatalı/uygunsuz hale gelmesi durumunda üretici bunu ispat ederek sorumluluktan kurtulabilir⁴²¹.

Bu sorumluluktan kurtulma halini gıda üreticisinin sorumluluğu bakımından örneklendirmek gerekirse; bir gıda ürünü üretici tarafından piyasaya sürüldüğünde bir uygunsuzluk taşımadığı halde tedarik zincirinde yer alan bir dağıtıcının hijyen

⁴²⁰ Kanışlı, **a.g.m.**, s. 1445.

⁴²¹ Havutçu, **a.g.e.**, s. 103; Kırca, **a.g.e.**, s. 169; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 343; Kanışlı, **a.g.e.**, s. 1445.

kurallarına riayet etmemesi nedeniyle yahut gıdanın uygun koşullarda muhafaza edilmemesi sebebiyle ya da perakende satıcının gıda ürününün etiketini değiştirerek yanlış bilgilendirmede bulunması nedeniyle sonradan uygunsuz hale gelirse gıda üreticisi bu durumu ispat ederek sorumluluktan kurtulabilecektir.

3. Gıdadaki Uygunsuzluğun, Teknik Düzenlemelere veya Diğer Zorunlu Teknik Kurallara Uygun Olarak Üretilmesinden Kaynaklanması

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından üzerinde duracağımız son sorumluluktan kurtulma hali, ÜGTDK m. 21/2 (c) hükmünde yer verilen “uygunsuzluğun teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun üretilmesinden kaynaklanması” şeklinde ifade edilen sorumluluktan kurtulma halidir. Bu sorumluluktan kurtulma halinin ne şekilde yorumlanacağı ve gıda üreticisinin hangi durumlarda bu sorumluktan kurtulma imkanına başvurabileceğinin tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu yorum ve tespitin yapılabilmesi için öncelikle bu sorumluluktan kurtulma halinin Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’ndeki karşılığının incelenmesi gerekir.

Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/d hükmü ile hatanın, ürünün kamu otoriteleri tarafından çıkarılan zorunlu düzenlemelere uygunluğunun sağlanması nedeniyle doğduğunu ispatlamakla üreticinin sorumluluktan kurtulacağı belirtilmiştir. Görüleceği üzere yönergedeki düzenleme ile ÜGTDK’daki düzenleme lafız olarak özdeş değildir. Ancak her iki sorumluluktan kurtulma halinin de uygunsuzluğun/hatanın, uyulması zorunlu olan emredici hükümlere uyulması sebebiyle ortaya çıkması durumunda bundan üreticinin sorumlu tutulmaması gerektiğini işaret ettiği kabul edilmelidir.

Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 7/d hükmü ile öngörülen bu sorumluluktan kurtulma halinden faydalanılması için doktrinde iki koşulun mevcut olması gerektiği belirtilmiştir.

Bu koşullardan ilkine göre ürünlerdeki hata ile uyulması zorunlu olan düzenleme arasında nedensellik bulunması gerekir yani hatanın doğuşu bu düzenlemeye uyulmasından ileri gelmiş olmalıdır ki bu da hatanın, uyulması zorunlu olan bu

düzenleme *yüzünden* meydana gelmesi anlamına gelir⁴²². Burada üreticiyi sorumluluktan kurtaran olgu, uyulmak durumunda kalınan düzenleme *yüzünden* hatanın meydana gelmiş olmasıdır⁴²³. Diğer koşul ise uyulması gereken bu düzenlemelerin niteliğine ilişkindir. Üreticinin sorumluluktan kurtulabilmesi için hatayı dayandırdığı bu düzenlemelerin uyulması mecburi olan emredici nitelikte düzenlemeler olması gerekir yani üretime ilişkin minimum standartları belirleyen veya uyulması zorunlu olmayan teknik düzenlemelere uyulmuş olması üreticiyi sorumluluktan kurtarmaz⁴²⁴. Özetlemek gerekirse üretici, teknik düzenlemelere uymasına *rağmen* hatanın ortaya çıktığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulamaz, sorumluluktan kurtulması için başka çaresi bulunmayarak uymak zorunda kaldığı emredici düzenlemeler *yüzünden* hatanın ortaya çıktığını ispatlaması gerekir. Bu sonuç, incelemekte olduğumuz sorumluluktan kurtuluş sebebinin dar yorumlanması ile ulaşılan bir sonuçtur.

Kanaatimize göre ÜGTDK m. 21/2 (c) hükmünde yer verilen sorumluluktan kurtulma imkanının da tıpkı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'ndeki karşılığı gibi dar yorumlanması gerekir⁴²⁵. Yani gıda üreticisi, ancak uymak zorunda kaldığı emredici düzenlemelere riayet etmesi *yüzünden* uygunsuzluğun meydana geldiğini ispat ederek sorumluluktan kurtulabilmelidir. Aksinin kabulü, gıda üreticisinin minimum standartlara uymasına *rağmen* uygunsuzluğun ortaya çıkması halinde dahi gıda üreticisinin sorumluluktan kurtulmasına yol açar. Bu da hem ÜGTDK m. 5/1 uyarınca ürünün güvenli olması zorunluluğu ve bununla birlikte gıda üreticisinin ÜGTDK m. 5/2 hükmü ile karineden faydalanması ihtimalinde zarar görenin bunun aksini ispatlama imkanını devre dışı bırakmak olur hem de üreticinin sorumluluğu sisteminin amacına ve ruhuna aykırılık teşkil edecek bir geniş yorum olur.

Gıda üreticisinin bu sorumluluktan kurtulma haline dayanarak sorumluluktan kurtulabileceği bir örnek vermek gerekirse; gıda üreticisi, uymak zorunda olduğu emredici bir kural sebebiyle üretmekte olduğu bir gıdaya bir katkı maddesi eklemek zorunda kalırsa ve bu katkı maddesi kansere sebep olarak kişilere zarar verirse bu

⁴²² Oğuzer, **a.g.m.**, s. 357; Havutçu, **a.g.e.**, s. 103; Kırca, **a.g.e.**, s. 175

⁴²³ Oğuzer, **a.g.m.**, s. 357.

⁴²⁴ Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 344; Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1446; Oğuzer, **a.g.m.**, s. 360.

⁴²⁵ Aynı yönde Bkz. Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1446, dn., 103.

durumda gıda üreticisi ÜGTDK m. 21/2 (c) hükmü ile öngörölmüş olan sorumluluktan kurtuluş imkanına dayanarak sorumluluktan kurtulabilecektir. Göröldüğü gibi gıda üreticisini sorumluluktan kurtartan şey minimum standartların üzerinde ve uyulması zorunlu bir emredici düzenleme *yüzünden* uygunsuzluğun doğmuş olmasıdır.

Son olarak belirtmek gerekir ki bu sorumluluktan kurtulma hali dar yorumlandığı takdirde kanunda yer verilmemiş olan gelişim riski savunmasının eksikliği bu kurtuluş sebebiyle de doldurulamayacaktır. Zira yukarıda açıkladığımız görüşümüze göre bu sorumluluktan kurtulma hali, teknik düzenlemelere uyulmakla sorumluluktan kurtulmayı sağlayan bir imkân değildir. Dolayısıyla gıda üreticisi, gelişim riski savunmasını da içine alacak şekilde bir savunmayla sırf minimum standartları belirleyen teknik düzenlemelere uyduğunu ileri sürerek sorumluluktan kurtulamayacaktır.

B. Gıda Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu Açısından Sorumsuzluk Anlaşmaları

Sorumluluğun taraflarının yapacakları bir anlaşma ile borçlunun sorumluluğunu daraltabilmelerine imkân sağlayan sorumsuzluk anlaşmaları, TBK m. 115'te düzenlenmiş olup bu hüküm ile borçlunun hafif kusurlu olması şartıyla borca aykırılıktan sorumlu olmayacağına dair tarafların anlaşmasına müsaade edilmiştir⁴²⁶. Sorumsuzluk anlaşmaları, gerek hükmün yer aldığı maddenin kanun içerisindeki yeri gerekse düzenleme şekli dikkate alındığında sözleşmesel sorumluluğa ilişkin bir müessese olarak değerlendirilse de haksız fiil sorumluluğunda da sorumsuzluk anlaşması yapılabileceğini kabul eden görüşler de vardır⁴²⁷. Ancak ÜGTDK m. 6/4 hükmü ile tıpkı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 12'de olduğu gibi, üreticinin üründen kaynaklanan sorumluluğunu ortadan kaldıran ya da daraltan sözleşmelerin geçersiz olduğuna hükmedilmiştir. Dolayısıyla gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından bu sorumluluğu önceden kaldıran ya da daraltan sözleşmeler geçersiz olacağından gıda üreticisi veya ithalatçısı, bu anlaşmayı ileri sürerek sorumluluktan tamamen ya da kısmen kurtulamayacaktır.

⁴²⁶ Oğuzman/Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 1*, s. 438.

⁴²⁷ Oğuzman/Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 1*, s. 438, dn.

Bu noktada belirtmek gerekir ki ÜGTDK m. 6/4 ile getirilmiş olan düzenleme, haksız fiilin gerçekleşmesinden önce yapılan anlaşmaları kapsamaktadır, yoksa tazminat sorumluluğu doğduktan sonra zarar gören pek tabii tazminat talebinden vazgeçebilir veya taraflar anlaşarak tazminat sorumluluğunu sonlandırabilir ki zaten bu durumlar sorumsuzluk anlaşması niteliğinde değildir⁴²⁸.

C. Tazminatın Belirlenmesi

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından zararın belirlenmesi aşamasından sonra gelen ve aynı zamanda sorumluluğun sınırlandırılması araçlarından biri olan aşama, tazminatın belirlenmesi aşamasıdır.

Sorumluluğun düzenlendiği ÜGTDK’da tazminatın nasıl belirleneceği ayrıca açıklanmamış olup ÜGTDK m. 6/5 hükmünde TBK’nın tazminatın belirlenmesine ilişkin hükümlerine atıfta bulunmakla yetinilmiştir. Bu sebeple gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda maddi ve manevi tazminat miktarı, TBK hükümleri çerçevesinde belirlenecektir.

Çalışmanın bu bölümünde gıda üreticisinin sorumlu olacağı tazminat miktarının belirlenmesi TBK’nın ilgili hükümleri çerçevesinde incelenecek ve bunun yanında ÜGTDK kapsamında hükmedilecek tazminat miktarına bir üst sınır getirilip getirilmediği Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile kıyaslanarak değerlendirilecektir.

1. Tazminat Miktarının TBK m. 51 ve TBK m. 52 Hükümleri Uyarınca Belirlenmesi

Haksız fiil sorumluluğunda zarar görenin uğradığı zararlar tespit edildikten sonra tazminat miktarı TBK m. 51 ve TBK m. 52 hükümleri uyarınca belirlenecektir. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından da ÜGTDK’nın bu konuda TBK hükümlerine yapmış olduğu yollamana nedeniyle tazminat yine TBK m. 51 ve TBK m. 52 hükümleri bir arada değerlendirilerek belirlenecektir.

Bu hükümlere göre hâkim, zarar verenin kusurunun ağırlığı, zarar görenin kusuru, zarar görenin rızası, beklenmedik olaylar, zarar görenin bünyesinden

⁴²⁸ Havutçu, **a.g.e.**, s. 106; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 340.

kaynaklanan sebepler gibi somut olayda mevcut olabilecek koşulları değerlendirerek tazminat miktarını belirleyecek ve böylece sorumluluğu sınırlandırmış olacaktır⁴²⁹.

Tazminat miktarının belirlenmesi ve indirilmesi konusunda gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından özellik arz eden durumların üzerinde durmakta fayda bulunmaktadır.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu, ÜGTDK m. 6 ile düzenlenmiş olan üreticinin kusursuz sorumluluğu çerçevesinde incelendiğine göre kusursuz sorumluluk hallerinde de tazminat miktarının belirlenmesinde ve indirilmesinde kusurunun derecesinin değerlendirme kapsamında olup olmadığını incelemek gerekir. Kusursuz sorumluluk hallerinde de zarar verenin kusurunun tazminatın belirlenmesinde dikkate alınacağı kabul edilmektedir⁴³⁰. Bu değerlendirmede zarar verenin ek kusurunun varlığı önem taşımaktadır zira zarar verenin ek kusuru varsa artık zarar görenin de kusurunun bulunması halinde hâkim tarafından bir değerlendirme ve paylaşırma yapılacaktır⁴³¹ yoksa kusursuz sorumlulukta zarar verenin kusurunun hafif olması ya da kusurunun bulunmaması tek başına tazminattan indirim sebebi olarak kabul edilemeyecektir⁴³².

Tazminatın belirlenmesinde bir başka indirim sebebi olan zarar görenin kusuru söz konusu olduğunda; zarar gören, kusurlu davranışı ile zararın doğmasında ya da ağırlaşmasında etkili olmuşsa yahut tazminat yükümlüsünün durumunu ağırlaştırmışsa hâkim tazminat miktarının indirilmesine karar verebilir⁴³³. Nitekim ÜGTDK m. 21/4 ile zarar görenin kusurunun etkisi üreticinin sorumluluğu açısından ayrıca düzenlenmiş durumdadır. Hükme göre zarar görenin veya zarar görenin sorumluluğundaki bir kişinin kusuru, üreticinin sorumluluğunun azalmasına sebep olabilir ki bu da tazminat miktarında indirime gidilmesi vasıtasıyla sağlanacaktır. Zarar görenin kusuru uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesecek boyutta

⁴²⁹ Tazminat miktarının belirlenmesine ilişkin detaylı bilgi için Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 482 vd.; Eren, **a.g.e.**, s. 863 vd.; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 117 vd.

⁴³⁰ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Akman, **a.g.e.**, s. 596; Baysal, **a.g.e.**, s. 510.

⁴³¹ Baysal, **a.g.e.**, s. 511.

⁴³² Eren, **a.g.e.**, s. 866.

⁴³³ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Akman, **a.g.e.**, s. 596; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 123; Eren, **a.g.e.**, s. 867; Baysal, **a.g.e.**, s. 520.

olduğunda ise artık nedenselliğin kesilmesi sebebiyle gıda üreticisinin sorumluluğundan söz edilemeyecektir⁴³⁴.

Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki üçüncü kişinin kusuru tazminat miktarının belirlenmesinde bir indirim sebebi olarak değerlendirilmemektedir⁴³⁵. Daha önce de belirttiğimiz üzere zararın doğmasında uygunsuzluğun yanında üçüncü kişinin kusuru etkili olduğu takdirde artık üçüncü kişi gıda üreticisi ile birlikte müteselsil sorumluluk kuralları uyarınca sorumlu olacak ve gıda üreticisinin üçüncü kişiye rücu hakkı da saklı tutulacaktır. (ÜGTDK m. 21/3)

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından tazminatta indirim sebebi olarak değerlendirilebilecek diğer sebeplerden biri de beklenmedik durumdur. Bir olayın ortaya çıkmasında etkisi olan irade dışı olgular, nedenselliği kesecek düzeyde olmadığı takdirde – ortada bir kusursuz sorumluluk hali söz konusu olsa bile - hakim tarafından bir tazminatta indirim sebebi olarak değerlendirilebileceğinden⁴³⁶ gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından da “beklenmedik durum”, sorumluluğu sınırlandıran hallerden biri olarak gündeme gelebilecektir.

Tazminat miktarının belirlenmesinde göz önünde bulundurulacak bir diğer sebep de zarar görenin bünyesinden kaynaklanan etkenlerdir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi uygunsuz gıdadan dolayı zarara uğrayan kişiler, bünyelerinden kaynaklanan bazı zayıflıklara sahip olabilirler ve bu zayıflıklar da uygunsuz gıdadan kaynaklanan zararların boyutlarının ciddileşmesine sebep olabilir. İşte zarar görenin bünyesinden kaynaklanan bu yapısal yatkınlıklar, uygunsuz gıdadan doğan zararların artmasına sebep olursa bu durum, zarar görenin bünyesinden kaynaklanan etkenlerin uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedenselliği kesecek düzeyde olmaması şartıyla tazminat miktarında indirimi gerektiren bir durum olarak değerlendirilebilecektir⁴³⁷.

Tazminatın belirlenmesi hususunda değinilmesi gereken önemli bir diğer nokta TBK’nın bazı hükümleri ile öngörülmüş olan tazminatta indirim yasaklarıdır.

⁴³⁴ Bkz.III, C.

⁴³⁵ Eren, **a.g.e.**, s. 869.

⁴³⁶ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 128; Eren, **a.g.e.**, s. 873.

⁴³⁷ Baysal, **a.g.e.**, s. 498 vd.; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 129; Eren, **a.g.e.**, s. 875.

Uygunsuz gıdalardan kaynaklanan zararlar büyük çoğunlukla bedensel zararlar olarak ortaya çıkacağından bedensel zararlara ve ölüm haline özgülenmiş bu indirim yasakları çalışma konusu açısından önem arz eder.

TBK m. 55/1 hükmü uyarınca, destekten yoksun kalma zararları ve bedensel zararların tazmininde hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile azaltılamayacaktır. Bu indirim yasağının, TBK m. 52/2 ile öngörülmüş olan hafif kusurlu tazminat yükümlüsünün tazminatı ödemekle yoksulluğa düşecek olması ve hakkaniyetin gerektirmesi koşuluyla tazminatta indirim yapılabilmesi imkanının önüne geçen bir yasak olduğu kabul edilmektedir⁴³⁸. Yoksa yukarıda incelediğimiz zarar görenin kusuru, beklenmedik durum, zarar görenin bünyesinden kaynaklanan etkenler gibi tazminatta indirim sebepleri bu yasağa takılmayacaktır ve bu sebeplerin varlığı halinde durumun koşulları gerektiriyorsa hâkim tarafından tazminat miktarının indirilmesine karar verilebilecektir.⁴³⁹

Yine TBK m. 55/1 hükmü uyarınca rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacı taşımayan ödemelerin destekten yoksun kalma zararları ve bedensel zararlardan mahsup edilmeyeceği yani bunlar nedeniyle tazminat miktarında indirime gidilemeyeceğine hükmedilmiştir⁴⁴⁰.

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda tazminat miktarının belirlenmesi yolu ile sorumluluğun sınırlandırılması konusunda değinilmesi gereken son konu hükmedilecek manevi tazminat miktarının belirlenmesidir. Manevi tazminat miktarının hesaplanması, ihlale uğrayan kişilik değerinin paraya çevrilmesinin zorluğu nedeniyle maddi tazminatın hesaplanmasına kıyasla daha problemlidir⁴⁴¹. Bu nedenle manevi tazminatın hesaplanmasında hâkimin geniş bir takdir yetkisi olduğu kabul edilir⁴⁴². Elbette hâkim bu takdir yetkisini keyfi ve öznel şekilde kullanmamalı, zarar görenin manevi zararının tazmininde nesnel ölçütler çerçevesinde

⁴³⁸ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 129; Karşı Yönde Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 467, dn. 400.

⁴³⁹ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 130

⁴⁴⁰ TBK m. 55/1 uyarınca mahsup edilmeyecek olan rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacı taşımayan ödemelere ilişkin detaylı bilgi için Bkz. Baysal, **a.g.e.**, s. 468 vd.

⁴⁴¹ Eren, **a.g.e.**, s. 900; Baysal, **a.g.e.**, s. 587.

⁴⁴² Tandoğan, **a.g.e.**, s. 342; Baysal, **a.g.e.**, s. 587; Eren, **a.g.e.**, s.900.

hareket ederek manevi tazminatı tespit etmelidir⁴⁴³. Bu noktada belirtmek gerekir ki Türk hukukunda manevi tazminat miktarları genellikle düşük takdir edilegeliğinden⁴⁴⁴ gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu çerçevesinde hükmedilecek manevi tazminatların da neredeyse sembolik denebilecek düzeyde düşük olacağını tahmin etmek zor değildir.

2. Tazminat Miktarının Üst Sınırı

Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda tazminat miktarına özel bir üst sınır getirilip getirilmediği konusu, kişiye veya mala isabet eden maddi zararlar açısından bir anlam taşır zira bu zarar kalemlerinin parasal karşılığını hesaplamak mümkündür. Türk hukukunda tazminatın üst sınırı zarardır ve tazminatın amacı zararı gidermek olduğundan bu sınırın üzerinde bir tazminata hükmedilmesi söz konusu değildir⁴⁴⁵. Tazminat miktarının ne gibi durumlarda indirilebileceğini de bir önceki bölümde incelemiştik. Bu bölümde üzerinde durulan tazminatın üst sınırı hususu, yasal düzenlemeler ile belli bir tazminat üst sınırı belirlenmesine ilişkindir. Zira Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 16/1 ile üye devletlere aynı hataya sahip özdeş ürünlerden doğan – seri nitelikteki- bedensel zararlar konusunda üreticinin toplam sorumluluğunun 70 milyon ECU’dan az olmayan bir tutar ile sınırlandırılması imkânı tanınmıştır⁴⁴⁶. Böyle bir imkân tanınmasının sebebi üreticilerin yüzleştikleri riskin toplam boyutunu görmelerini ve artık hesaplanabilir olan bu riske dair sigorta faaliyetlerine girişebilmelerini sağlamaktır⁴⁴⁷.

Türk hukukunda üreticinin sorumluluğunu düzenleyen ÜGTDK’da bu şekilde bir tazminat üst sınırı düzenlemesine yer verilmemiştir. Dolayısıyla gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu gerektiren bir zarar doğduğunda bu zarar aynı uygunsuzluğu taşıyan seri gıda ürünleri sebebiyle pek çok kişiye de isabet etse, tazminat her olay özelinde TBK m. 51 ve 52 hükümleri çerçevesinde belirlenecek ve herhangi bir toplam tazminat miktarı sınırına takılmadan tazminata hükmedilebilecektir.

⁴⁴³ Baysal, **a.g.e.**, s. 588.

⁴⁴⁴ Eren, **a.g.e.**, s. 900; Baysal, **a.g.e.**, s. 588.

⁴⁴⁵ Tandoğan, **a.g.e.**, s. 315; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, **a.g.e.**, s. 583; Eren, **a.g.e.**, s. 821; Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 113.

⁴⁴⁶ Kırca, **a.g.e.**, s. 245

⁴⁴⁷ Kırca, **a.g.e.**, s. 245

D. Zamanaşımı

ÜGTDK m. 6/6 hükmüne göre gıda üreticisinin sorumluluğundan doğacak tazminat talepleri, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın doğduğu tarihten itibaren on yıllık zamanaşımı süresine tabi olacaktır. Buna göre zarar gören kanunda öngörülmüş üç veya on yıllık zamanaşımı süreleri içerisinde tazminat talebini ileri sürmezse gıda üreticisi zamanaşımı def'ini ileri sürerek sorumluluktan kurtulabilecektir.

Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu açısından zamanaşımı süresini belirleyen ÜGTDK m. 6/6 hükmü hem genel haksız fiil sorumluluğuna ilişkin zamanaşımı kurallarından hem de Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi m. 10 ve m.11 ile belirlenen zamanaşımı ve hak düşürücü süre düzeninden ayrılan bir zamanaşımı düzeni öngörmektedir.

Genel haksız fiil sorumluluğunda zamanaşımı TBK m. 72'de düzenlenmiş olup tazminat isteminin, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrayacağına hükmedilmiştir. ÜGTDK ile TBK'nın zamanaşımına dair kurallarında iki temel fark dikkat çekmektedir. Hükümler karşılaştırıldığında üreticinin sorumluluğu açısından özel hüküm niteliğinde olan ÜGTDK m. 6'da zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayacak olan zamanaşımı süresinin genel hükümlerdeki iki yıllık süreden farklı olarak üç yıl olarak tespit edildiği görülmektedir. Bunun yanında her iki düzenlemelerde de ortak olan on yıllık sürenin başlangıcı TBK m. 72 hükmüne göre fiilin işlendiği tarihten ÜGTDK açısından on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıç tarihi, uygunsuz ürünün piyasaya sürüldüğü tarih değil de zararın doğduğu tarih olarak belirlenmiştir⁴⁴⁸.

ÜGTDK m.6/6 ile Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nin zamanaşımına dair hükümleri arasında da önemli farklar bulunmaktadır. Ürün Sorumluluğu Yönergesi m. 10 uyarınca normal zamanaşımı süresi yine üç yıl olarak belirlenmiş ancak bu sürenin zarar görenin zararı, hatayı ve üreticinin kimliğini öğrendiği veya makul olarak öğrenmiş olmasının beklendiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağı belirtilmiştir.

⁴⁴⁸ Kanıslı, **a.g.m.**, s. 1451.

ÜGTDK m. 6/6 ile kıyaslandığında yönergeye göre; zamanaşımı süresinin başlangıcı için hatanın öğrenilmiş olması gerekliliğinin yanında zamanaşımı süresini başlatacak unsurların zarar gören tarafından subjektif olarak öğrenilmese de makul olarak öğrenmesinin beklenildiği tarihte zamanaşımının işlemeye başlayacağı görülmektedir⁴⁴⁹. Ancak iki düzenleme arasındaki daha da önemli olan fark on yıllık süre açısından göze çarpmaktadır. Yönerge'nin 11. maddesine göre on yıllık süre ürünün piyasaya sürülmesi ile başlar ve daha önemlisi bu süre nitelik olarak, dolmakla zarar görenin tazminat alacağını ortadan kaldıran bir hak düşürücü süredir⁴⁵⁰. ÜGTDK açısından ise on yıllık süre zararın ortaya çıkmasıyla başlar ve bu bir zamanaşımı süresidir, dolayısıyla Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nden farklı olarak bu sürenin kesilmesi ve durması mümkündür⁴⁵¹.

Görüldüğü gibi ÜGTDK bağlamında düzenlenen zamanaşımı kuralları, Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile kıyaslandığında zarar gören lehinedir ancak bu farklılıklar aynı zamanda sorumluluğun tarafları arasındaki dengeyi bozacak düzeyde olup üreticinin durumunu fazlasıyla ağırlaştırmaktadır⁴⁵². Özellikle gelişim risklerinden doğan zararlar dikkate alındığında durum daha iyi anlaşılabilir. Örneğin gıdadaki uygunsuzluk ilerleyen teknoloji ve bilim teknikleri neticesinde sonradan fark edilirse ÜGTDK kapsamında gelişim riski savunması imkânı da bulunmadığından sonradan doğacak bu zararlar gıda üreticisinin sorumluluğu kapsamında olacak üstelik zamanaşımı süresi niteliğindeki on yıllık süre de gıda piyasaya sürülmekle değil zarar doğmakla başlayacağından gıda üreticisinin zamanaşımı hükümlerine dayanarak sorumluluktan kurtulma imkanını oldukça daralmış olacaktır.

⁴⁴⁹ Havutçu, **a.g.e.**, s. 109; Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1450.

⁴⁵⁰ Kırca, **a.g.e.**, s. 248; Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1451; Akçura Karaman, **a.g.e.**, s. 364; Havutçu, **a.g.e.**, s. 110.

⁴⁵¹ Oğuzman/Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2**, s. 79; Al, Dursun, "7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu Kapsamında Ürün Kavramı ve Üreticinin Sorumluluğu", **Terazi Hukuk Dergisi**, Y. 2020, C. 15, S. 169, s. 1811.

⁴⁵² Kanişlı, **a.g.m.**, s. 1452.

SONUÇ

1. İnsanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için tükettikleri gıdalar, günümüz dünyasında artan talebi karşılamak üzere gelişen bilim ve teknik uygulamalardan istifade edilerek seri şekilde üretilmeye ve uzun tedarik zincirleri sonucunda insanlara ulaştırılmaya başlamıştır. Gıdaların bu yeni üretim ve tüketim düzenine uygun olarak üretilmesi sırasında tabi tutuldukları işlemler, bünyelerine karıştırılan veya karışan özellikle kimyasal maddeler ve GDO gibi uygulamalar bu gıdaların insan sağlığı açısından bir tehdit oluşturmaya neden olmaktadır. Şehirleşen toplumda artık gıda ürünleri büyük çoğunlukla market gibi perakende satıcılardan temin edildiğinden gıdaların taşıdıkları bu tehlikelerden ötürü kullanıcısına zarar vermesi ihtimalinde zarar gören ile gıda üreticisi arasında genelde bir sözleşme ilişkisi bulunmamakta ama zararın tümüyle zarar gören üzerinde bırakılması adil olmadığından bir sorumluluk rejimi arayışı gündeme gelmektedir.
2. Gıdalar da çalışma kapsamında incelediğimiz gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatlar kapsamında birer ‘ürün’ olduklarından gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu rejimi aslında üreticinin sorumluluğunun bir alt türüdür. Üreticinin sorumluluğunun gelişimi Amerikan ve İngiliz hukukunda başlamış daha sonra AB hukuku açısından da 85/374 sayılı Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile kusursuz sorumluluk esası uyarınca düzenlenmiştir. Türk hukukunda ise eTKHK dönemi öncesinde içtihatlar ile ağırlaştırılmış bir kusur sorumluluğu olduğu ifade edilen üreticinin sorumluluğu, eTKHK döneminde yapılan birtakım düzenlemeler ile Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmış ancak bu çabalar büyük tartışmalara sebep olmuştur. Zaten 6502 sayılı TKHK kanunda üreticinin sorumluluğuna dair hükümlere yer verilmemesiyle bu tartışmalar sona ermiş daha sonrasında ise 12 Mart 2020 tarihinde 7223 sayılı ÜGTDK’nın resmi gazetede yayımlanmasıyla Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu meselesi, dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi’nde olduğu gibi kusursuz sorumluluk esası uyarınca düzenleme alanı bulmuştur.
3. ÜGTDK kapsamında incelediğimiz gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun hukuki niteliği, Türk hukukunda ÜGTDK öncesinde yürütülen tartışmaların artık son bulması sebebiyle bu sorumluluğun bir tehlike sorumluluğu olup olmadığı

ekseninde tartışılmalıdır. Gıda üretim faaliyeti sıkça veya ağır zarar doğurmaya elverişli bir faaliyet sayılamayacağından ve gelişim riskleri sonucunda sonradan ortaya çıkan zararların öngörülemez olması sebebiyle tehlike sorumluluğunun yapısı ile uyuşmadığından gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun niteliği tehlike sorumluluğu olarak kabul edilemez. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun niteliği ağırlaştırılmış sebep sorumluluğu olarak ele alınmalıdır. Öte yandan ÜGTDK, 12 Mart 2021 tarihinde yürürlüğe gireceğinden bu tarihe kadar gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu, TBK m. 49 vd. hükümleri uyarınca fakat Yargıtay'ın içtihatları doğrultusunda ağırlaştırılmış kusur sorumluluğu olarak ele alınmalıdır. Yine ÜGTDK'nın yürürlüğe gireceği tarihe kadar şayet zarar gören tarafından koşulları ortaya konabilirse gıda üreticisi, adam çalıştırının sorumluluğu uyarınca da gıdadan kaynaklanan zararlardan kusursuz olarak sorumlu olabilecektir. Gıda üreticisinin TBK m. 66 hükümleri uyarınca sorumluluğu ÜGTDK sonrasında da mümkün olabilir ancak adam çalıştırının sorumluluğunun doğması için zarar görenin zararın çalışanın fiilinden kaynaklandığını ispat etmesi daha zor olduğundan ve bu sorumluluk rejiminde sorumluluktan kurtulma imkanları daha geniş olduğundan gıda üreticisinin sorumluluğunu ÜGTDK çerçevesinde değerlendirmek zarar görenin lehine olacaktır.

4. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun doğması için ÜGTDK m. 6'da aranan uygunsuzluk, zarar ve nedensellik şartlarının birlikte mevcut olması gerekir. Gıdadaki uygunsuzluk, gıdanın teknik düzenlemesine veya genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmamasını ifade eder. ÜGTDK'da Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nden farklı olarak hata yerine uygunsuzluk ölçütü aranmış olsa da zarar görenlerin zararlarını tazmin imkanını sorumluluğun ruhuna ve amacına aykırı olarak daraltmamak adına uygunsuzluk koşulunun salt teknik düzenlemelere uymama seviyesine indirgenerek ele alınmaması gerekir. Uygunsuzluk aynı zamanda ürünün güvenli olmaması halinde de ortaya çıkar. (ÜGTDK m. 5/1) Dolayısıyla gıdanın uygunsuzluğu için ön plana çıkarılması gereken nokta gıdanın güvenli olup olmadığıdır. Gıdanın güvenli olup olmadığı ÜGTDK m. 3/1 (e) ve 5996 sayılı Gıda ve Yem kanununun 21. Maddesine göre tespit edilecektir. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda uygunsuzluğun bulunmadığını ispat yükü gıda

üreticisindedir. Gıda üreticisi teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümlerine uygun olduğunu sürerek gıdanın karine olarak güvenli sayılmasını sağlayabilir. Bu durumda zarar görenin, gıdanın teknik düzenlemesine uygun olmasına rağmen güvenli olmadığını ve zarara yol açtığını ispat etmesi gerekir.

5. Gıda üreticisinin tazminat sorumluluğunun söz konusu olması için uygunsuz gıdanın bir kişiye veya mala zarar vermesi gerekir. Zararı ispat yükü zarar görendedir. Kişiye isabet edecek zararlar gıda ürünlerinin yapısı gereği genelde ölüm veya yaralanma olarak ortaya çıkar. Bu durumda zararın tespiti TBK m. 53 ve m. 54 hükümleri uyarınca yapılır. Uygunsuz gıda bir kişinin ölümüne sebep olursa cenaze masraflarının yanında ölüm hemen meydana gelmemişse ölüm meydana gelene kadar doğmuş olan zararlar da sorumluluk kapsamında olur. Ayrıca uygunsuz gıda bir kişinin ölümüne sebep olduğunda ölenin desteğinden yoksun kalanlar, yansıma zarar niteliğindeki destekten yoksun kalma zararlarının tazminini gıda üreticisinden talep edebilirler. Uygunsuz gıda bir yaralanmaya neden olduğunda ise zarar gören, tedavi giderlerinin, kazanç kaybının, çalışma gücünün azalması ya da yitirilmesinden doğan kayıplarının ve ekonomik geleceğinin sarsılmasından doğan kayıplarının tazminini gıda üreticisinden talep edebilir. ÜGTDK kapsamında tazmin edilebilecek zararlar arasında manevi zararlar da yer alır. Buna göre uygunsuz gıdadan ötürü zarar gören, TBK m. 56 uyarınca manevi tazminat talep edebileceği gibi zararın ağır bedensel zarar ya da ölüm niteliğinde olması halinde mağdurun yakınları da gıda üreticisinden manevi tazminat talep edebilecektir. Ayrıca uygunsuz gıda, o gıdadan başka bir malın hasarlanmasına sebep olursa bu durumda da mala isabet eden zararların tazmini gıda üreticisinden talep edilebilecektir.
6. Gıda üreticisinin uygunsuz gıdadan doğan ve ÜGTDK kapsamında olan zararlardan sorumlu tutulabilmesi için uygunsuzluk ile zarar arasında uygun nedensellik bağı bulunması gerekir ve nedenselliği ispat yükü zarar görendedir. Bu nedensellik bağı mücbir sebep, üçüncü kişinin kusuru ve zarar görenin kusur gibi faktörlerle kesilirse artık gıda üreticisinin doğan zararlardan sorumluluğu söz konusu olmaz. Gıdaların niteliği de göz önüne bulundurulduğunda tüketildikten yıllar sonra bile birtakım sağlık problemlerinin ortaya çıkması söz konusu olabilir.

Bu gibi durumlarda zarar görenin zarar ile uygunsuzluk arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi oldukça güç olacaktır. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunda bu gibi durumlarda nedensellik şartının mahkemeler tarafından ne şekilde yorumlanacağı aslında sorumluluk rejiminin zarar görenlerin zararlarının tazmini noktasında ne kadar etkili olacağını da belirleyecektir.

7. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun birincil sorumlusu gıda üreticisidir. İthal edilen gıda ürünleri açısından ithalatçı da gıda üreticisi gibi sorumlu olmaktadır. Gıdanın üreticisi ve ithalatçısına ulaşamadığı bazı durumlarda gıda dağıtıcısı da sorumluluğun tarafı haline gelebilmektedir. (ÜGTDK m.11) Uygunsuzluğa birden fazla üreticinin sebep olması halinde ve üçüncü kişinin zararın doğmasında uygunsuzlukla birlikte etkili olduğu durumlarda müteselsil sorumluluk kuralları devreye girecektir. Öte yandan tazminat talebinde bulunabilecek birincil kişi uygunsuz gıdanın kullanımından doğrudan doğruya zarar görendir. Doğrudan zarar göreni kişi haricinde yansıma maddi veya manevi zarara uğrayan yakınlar veyahut destekten yoksun kalanlar ile tazminat alacağı kendisine intikal eden ya da devredilen kişiler de gıda üreticisinden tazminat talebinde bulunabileceklerdir.
8. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunun sınırlandırma araçlarından biri sorumluluktan kurtuluş halleridir. ÜGTDK m. 21’de düzenlenmiş olan bu sorumluluktan kurtulma imkanlarına göre gıda üreticisi 1- Ürünü piyasaya kendisinin arz etmediğini, 2- Uygunsuzluğun dağıtıcının veya üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynaklandığını, 3- Üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını ispat ederek sorumluktan kurtulabilecektir. Üründeki uygunsuzluğun teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklanması şeklindeki sorumluluktan kurtulma imkanının dar yorumlanması gerekir. Buna göre gıda üreticisi ancak, gıdadaki uygunsuzluğun başka çaresi bulunmayarak uyulmak zorunda olunan emredici kurallar ‘yüzünden’ meydana geldiğini ispat etmekle sorumluluktan kurtulabilmelidir. Yoksa gıda üreticisinin minimum teknik standartlara uyması sorumluluktan kurtulması için yeterli kabul edilirse kusursuz bir sorumluluk olan üreticinin sorumluluğu rejimi ile amaçlanan sonuca ulaşmak olanaksız olacaktır. Öte yandan ÜGTDK’da gelişim riski savunmasına yer verilmemiş olması dikkat

çekicidir. Bu tercih sonucunda Türk hukukunda gıdanın sonradan ortaya çıkan bilimsel gelişmeler ışığında uygunsuz olduğu ortaya çıkarsa gıda üreticisi bu durumu ileri sürerek sorumluluktan kurtulamayacaktır. Gelişim risklerinden doğan zararlar ÜGTDK sisteminde kapsam dışına itilmemiştir.

9. Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğu açısından sorumsuzluk anlaşması niteliğindeki hükümlerin geçersiz olacağı kabul edilmiştir. (ÜGTDK m. 6/4) Gıda üreticisinin hukuki sorumluluğunu sınırlandıran bir başka araç da tazminat miktarının belirlenmesi konusudur. ÜGTDK m. 6/5 hükmü ile tazminat miktarının belirlenmesi için TBK hükümlerine atıfta bulunulduğundan tazminat miktarı TBK m. 51 ve m. 52 hükümleri uyarınca belirlenecektir. Gıda üreticisinin yükümlü olacağı tazminat miktarı belirlenirken zarar görenin kusuru, beklenmedik hal ve zarar görenin bünyesinden kaynaklanan etkenler gibi durumunda gerektirdiği hal ve koşullar göz önünde bulundurulacaktır. Bununla birlikte tazminat miktarı belirlenirken TBK m. 55'te yer alan indirim yasağı dikkate alınacağı gibi üçüncü kişinin kusuru da tazminattan indirim sebebi olarak ele alınamayacaktır. Tazminat miktarının üst sınırı açısından ise ÜGTDK'da Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde olduğu gibi bir toplam tazminat limiti belirlenmediğinden tazminat miktarı doğrudan doğruya TBK hükümleri uyarınca tespit edilecektir.
10. ÜGTDK'da tazminat talebi için zamanaşımı süresi hem TBK m. 72 hükmünden hem de dayanak düzenleme olan Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nden farklı olarak düzenlenmiştir. Uygunsuz gıdadan ötürü zarar görenlerin gıda üreticisinden tazminat talebinde bulunabilmeleri için tabi oldukları zamanaşımı süresi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın doğduğu tarihten itibaren on yıldır. Burada dikkat çeken husus on yıllık sürenin başlangıcı ve niteliği noktasındadır. Nitekim on yıllık süre Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi'nde ürünün piyasaya sürülmesiyle başlarken ÜGTDK uyarınca zararın doğumu ile başlamaktadır. Ayrıca on yıllık süre Üreticinin Sorumluluğu Yönergesi uyarınca nitelik olarak hak düşürücü süre iken ÜGTDK kapsamında zamanaşımı niteliğindedir. Bu da ÜGTDK m. 6/6 ile düzenlenen zamanaşımı kurallarının zarar görenin oldukça lehine sonuçlar doğurmaya elverişli olduğu anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçiçek, Eren / Akçiçek, Fehmi /Başar, Ruhgün: “Besinlerin Pişirilmesi ve Saklanması Kullanılan Malzemelerin İnsan Sağlığına Yapabileceği Olumsuz Etkiler”, **Beslenme ve Diyet Dergisi**, C.18, S.1, Y. 1989, s. 87-99.
- Al, Dursun: “7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu Kapsamında Ürün Kavramı ve Üreticinin Sorumluluğu”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Y. 2020, C. 15, S. 169, s. 1802-1814.
- Akçura Karaman, Tuba: **Üreticinin Ayıplı Ürününün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu**, İstanbul Vedat Kitapçılık, 2008.
- Akkayan Yıldırım, Ayça: “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu”, **İÜHFM**, C. LXXX, Y. 2012, S.1, s. 203-220.
- Antalya, Gökhan: **6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. I, İstanbul, Beta Yayınları, 2012.
- Atamer, Yeşim: “Avrupa Topluluğu Hukukunda İmalatçının Sorumluluğu”, **Tüketicinin Korunması Semineri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006, s. 73-84.
- Aydos, Oğuz Sadık: **Ürün Sorumluluğu**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.

- Bayat, Ali: “Gıda Güvenliği Kavramı ve Türkiye’de Durum”, **Çukurova Üniversitesi Gıda Çalışanları Hijyen Eğitimi Rehberi**, ÇİSAM, 2015, s. 1-5.
- Baysal, Başak: **Haksız Fiil Hukuku**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Baysal, Başak/Yavuz, Selim/Uyanık, Murat: “7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu ve İmalatçının Tazminat Sorumluluğu”, (Çevrimiçi Erişim) (<https://blog.lexpera.com.tr/7223-sayili-urun-guvenligi-ve-teknik-duzenlemeler-kanunu-ve-imalatcinin-tazminat-sorumlulugu/>) (Son Erişim Tarihi: 14.11.2020)
- Boğa, Ayper / Binokay, Seçil: “Gıda Katkı Maddeleri ve Sağlığımıza Etkileri”, **Arşiv Kaynak Tarama Dergisi**, C. 19, S. 3, Y. 2010, s. 141-154.
- Bulduk, Sıdıka: **Gıda Teknolojisi**, Ankara, Detay Yayıncılık, 8. Bs., 2016.
- Büyüksağış, Erdem: “Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, **DEÜHFD**, Y. 2006, C. 8, S. 1, s. 1-20.
- Çağlayan Aksoy, Pınar: **Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Unsurları Çerçevesinde Salt Malvarlığı Zararlarının Tazmini**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Çalışkan, Alican/Yıldırım, Kaan Can: “Taşınmaz Malikinin Salt Malvarlığı Zararlarından Sorumluluğu”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 87-119.

Çoksöyler, Nafi:

“Bulaşanlar”, **Dünya Gıda Günü 2006 Sempozyumu**, www. zmo.org.tr, 2006, Çevrimiçi Erişim, (http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/bdb97872e9a0494_ek.pdf) (Son Erişim Tarihi: 16.12.2020)

Dural, Mustafa/Sarı, Suat:

Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri, , 8 Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2013.

Erden Çalışır, Zeynep / Çalışkan, Deniz:

“Gıda Katkı Maddeleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi**, C. 32, S. 3, Y. 2003, s. 193-206.

Eren, Fikret:

Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 25. Bs., Ankara, Yetkin Yayınları, 2020.

Erkmen, Osman:

“Gıda Kaynaklı Tehlikeler ve Güvenli Gıda Üretimi”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, C. 53, S. 3, Y. 2010, s. 220-235.

Erlüle, Fulya:

“Yapımcının Sorumluluğu”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.14, S.4, Y.2008, s. 303-338.

Genç Arıdemir, Arzu:

Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2008.

- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı: Stratejik Plan 2013-2017, Ankara, 2013, (Çevrimiçi Erişim) (<https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Stratejik%20Plan%202013-2017.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 11.11.2019)
- Gökyayla, K. Emre: **Destekten Yoksun Kalma Tazminatı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Güler, Ülker Aslı / Can, Özlem Pelin: “Kimyasal Kontaminantların Çevre Sağlığı ve Gıda Güvenliği Üzerine Etkileri”, **Sinop Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2017, s. 170-195.
- Gültekin, Esra: Avrupa Birliği Gıda Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2005.
- Güneş, Ahmet M.: “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Çevre Hukuku”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXVI, S.2, s.49-90.
- Gürpınar, Damla: “Biyogüvenlik Kanunu Çerçevesinde Hukuki Sorumluluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.15, Özel Sayı, 2013, (Basım Yılı 2014), s.1067-1109.
- Haspolat, Iraz: “Genetiği değiştirilmiş organizmalar ve biyogüvenlik”, **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C.59, S.1, Y. 2012., s. 75-80.
- Hauber-Schwenk, Gaby / Schwenk, Michael: **Beslenme Atlası**, ODTÜ Yayıncılık, 2006.

Havutçu, Ayşe:

Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu, 1. Bs, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005.

İmre Zahit:

Medeni Hukuka Giriş, 2. Bs., İstanbul, 1976.

Kanışlı, Erhan:

“Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, Y. 2020, S. 78(3), s. 1413-1468.

Karakaya, Ali Esat:

“Gıda Katkı Maddeleri ve Gıda Kontaminantları”, www.turktox.org.tr, 2011, (Çevrimiçi Erişim) (<http://www.turktox.org.tr/assets/gida/index.php?p=gidakatki>), (Son Erişim Tarihi: 13.12.2020)

Kırca, Çiğdem,

“Örtülü (Gizli) Boşluk Ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion)”, **AÜHFD**, Y.2001, s. 91-119.

Kırca, Çiğdem:

Ürün Sorumluluğu, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2007.

Kocatepe, Demet/ Tırıl, Alpay:

“Sağlıklı Beslenme ve Geleneksel Gıdalar”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, V.3, I.1, s. 55-63.

Koç, Emin:

Gıda Güvenliği ve İdarenin Yetkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2014.

Koç, Gökçe / Uzman, Ayşe:

“Gıda Güvencesi Ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, C. 21(1), Y.2015, s. 39-48.

Korkut, Halis / Köylüoğlu, Cem / Ataman, Petek:

“Gündem Yuvarlak Masa: Gıda Katkı Maddeleri”, **Gıda Güvenliği Derneği Dergisi**, S. 4, Y. 2010, s. 40-46.

Korkut, Makbule Serra/ Özgündüz, Adem:

“İlaç Üreticisinin Hukuki Sorumluluğu”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2016**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016.

Oğuzer, Pelin:

“Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtulma Sebepleri”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2016**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016.

Oğuzer, Pelin:

Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtuluş Sebepleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015

Oğuzman, M. Kemal/ Öz, Turgut:

Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, 18. Bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık 2020.

Oğuzman, M. Kemal/ Öz, Turgut:

Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II, 15. Bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık 2020.

Özdemir, Hayrinnusa:

“Gıda Hukuku ve Hukuki Sorumluluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 19, Özel Sayı, Y. 2017, s. 443-491.

Özen, Mustafa:

Gıda Hukuku, Ankara, Adalet
Yayınevi, 2015.

Özgen, Murat:

“Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”,
Dünya Gıda Günü 2006
Sempozyumu, www.zmo.org.tr, 2006,
(Çevrimiçi Erişim)
([http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/
bdb97872e9a0494_ek.pdf](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/bdb97872e9a0494_ek.pdf)) (Son Erişim
Tarihi: 16.12.2020)

Özkaya, İsmail:

“Gıda Katkı Maddeleri ve Toksinler”,
Sağlıkta ve Hastalıkta Beslenme
Sempozyum Dizisi No:42, Y. 2004, s.
39-44.

Özsunay, Ergun:

“Türk Hukukunda Gerçek Bir Boşluk:
Yapımcının Sorumluluğu”, **Banka ve**
Ticaret Hukuku Dergisi, C.X, S.1,
1979, s. 97-158.

Özsunay, Ergun:

“Otomotiv Sektöründe Ayıplı Ürünlerin
Satımında Tüketicinin ve Bunların
Neden Oldukları Zararlarda Zarar
Görenin Korunması”, **2. Tüketici**
Hukuku Sempozyumu Ses Çözümleri
ve Makaleleri – Tüketici Hukuku
Açıklamaları, 1. Bs., Ankara, Bilge
Yayınevi, 2013, s. 474-505.

Öztan, Bilge:

İmalatçının Sorumluluğu, Ankara,
Turhan Kitabevi Yayınları, 1982.

Paksoy Sermin, Meliha/Arslan Demir,
Gizem:

“Üreticinin TBK m. 71 Kapsamında
Sorumlu Tutulması”, **Sorumluluk**
Hukuku Seminerler 2016, İstanbul, On
İki Levha Yayıncılık, 2016, s. 445-471.

Petek, Hasan:

İlaç Üreticisinin Hukuki
Sorumluluğu, Ankara, Yetkin
Yayınları, 2009.

- Roser, Max/Ritchie, Hannah/ Ortiz-Ospina, Esteban: "World Population Growth", 2019, (Çevrimiçi Erişim) (<https://ourworldindata.org/world-population-growth>) (Son Erişim Tarihi: 10.12.2020)
- Sanlı, Kerem Cem / Atamer, Yeşim: "Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden İmalatçının Kusursuz Sorumluluğuna Dair Bir Değerlendirme", **Prof. Dr. Belgin Erdoğan Armağan**, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s. 769-813.
- Seçim, Yılmaz: "Türk Mutfağında Kullanılan Bazı Fonksiyonel Gıdalar ve Özellikleri", **Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi**, Y. 2018, C. 2, S.1, s. 1-9.
- Serozan, Rona: "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler", **İÜMHAD**, Y. 1977, C.11, S.14, s. 93-112.
- Serozan, Rona: "Tüketiciyi Koruma Yasasının Sözleşme Hukuku Alanındaki Düzenlemesinin Eleştirisi", **Yasa Hukuku İçtihat Mevzuat Dergisi**, C. XV, S. 173/4, 1996, s. 579-598.
- Serozan, Rona: **Medeni Hukuk: Genel Bölüm**, 2. Bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2008.
- Tandoğan, Haluk: **Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mesuliyet)**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2010.
- Tandoğan, Haluk: **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1981.

Tarman, Zeynep Derya:

“Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bir Bakış”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.LXV, S.2, 2007, s. 299-326.

Tayar, Mustafa,

Gıda Güvenliği, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, 2010.

Tayfur, Muhittin:

A’dan Z’ye Gıda Katkı Maddeleri, 2. Bs., Ankara, Detay Yayıncılık, 2017.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı:

Gıda Teknolojisi, Gıda İşlemede Ham Madde ve Yardımcı Maddeler, Ankara, 2015.

Tekir, Asım Furkan:

Gıda Hakkı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

Tekinay, Selahattin Sulhi/Akman, Sermet/ Burcuoğlu, Haluk/ Altop Atilla:

Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993.

Tiftik, Mustafa,

Tehlike Sorumluluğunun Ayırıcı Özellikleri ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Bs., Erzurum, 1997

Tiryaki, Osman/ Canhilal, Ramazan/ Horuz Sümer:

“Tarım İlaçları Kullanımı ve Riskleri”, **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, C.26, S.2, Y.2010, s. 154-169.

Topuz, Murat:

İsviçre ve Türk Borçlar Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Roma Borçlar Hukukunda Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi, İstanbul, 2011.

Türkmen, Ahmet:

“6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III)”, **İÜHFM**, Y. 2012, C. LXX, S. 2, s. 257-284.

Türkoğlu, H. Gökçe:

“Avrupa Birliği Gıda Hukukunun Temel İlkelerine Dair Kısa Bir Değerlendirme”, **Journal of Yaşar University**, C.8, Özel Sayı, Y. 2013, s. 2785-2809.

Uygun, Ümran,

“Fonksiyonel Gıdalara Etik Yaklaşımlar”, **Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği Sempozyumu**, s. 175-181, (www.zmo.org.tr/resimler/ekler/3747091c48fb017_ek.pdf, Son Erişim Tarihi: 15.12.2020)

Yavuz, Cevdet:

“Türk Borçlar Kanunu Tasarısına Göre Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri” **MÜHFHAD**, Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk (Sempozyum Özel Sayısı) Y. 2008, C. 14, S. 4, s. 29-61.

Yavuz, Cevdet:

Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu: Özellikle Tüketicinin Korunması Sorunu Bakımından, İstanbul, Beta Yayınları, 1989.

Yeniocak, Umut:

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler, Genel Hükümler, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2011.

Yeşilköy, Batuhan Salim:

“Bir Örtülü Boşluk Doldurulması Örneği Olarak Üreticinin Kusursuz

Sorumluluğu”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 409-447.

Yıldırım, Fadıl:

“Genetiği Değiştirilmiş Ürünlerden Sorumluluk”, **Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu**, Y. 2009.

Yıldırım, Mustafa Fadıl:

Gen Teknik Uygulamalardan Doğan Hukuki Sorumluluk, Ankara, 2008.

Yıldırım, Kaan Can:

“Türk Borçlar Kanunu m. 71 Uygulamasında Tipik Risk Kavramı”, **Sorumluluk Hukuku Seminerler 2018**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 447-477.

Yurttagül, Mine / Ayaz, Aylin:

Katkı Maddeleri: Yanlıklar ve Doğrular, sbu.saglik.gov.tr, Y. 2008, (Çevrimiçi Erişim) (<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t64.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 18.12.2020)

Yurttagül, Mine / Ayaz, Aylin:

Besinlerdeki Toksik Öğeler-I, sbu.saglik.gov.tr, Y. 2008, (Çevrimiçi Erişim) (<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t71.pdf>) (Son Erişim Tarihi:18.12.2020)

Yurttagül, Mine / Ayaz, Aylin:

Besinlerdeki Toksik Öğeler-II, sbu.saglik.gov.tr, Y. 2008, (Çevrimiçi Erişim) (<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t70.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 18.12.2020)

Zevkliler, Aydın:

Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, 2. Bs, İzmir, 2001